দদাইৰ পজা।

শ্ৰীজ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱা।

দদাইৰ পজা ।

গুৱাহাটীৰ আৰ্ল ল কলেজৰ
শ্ৰীজ্ঞানদাভিৰাম বড়ুৱা প্ৰণীত

আৰু প্ৰকাশিত ।

প্ৰথম তাঙ্কৰণ ।

সাম্য-প্ৰেস্,
৬নং কলেজ-স্কোৱাৰ, কলিকতা ।
শ্ৰীদেবেন্দ্ৰনাথ বন্দ্যোপাধ্যায়ৰ
দ্বাৰা মুদ্ৰিত ।

১৯৩০ ।

মূল্য চাৰি অনা ।

বেচ তিনি মহা (৵০) মাথোন ।

শ্ৰীশ্ৰীশঃ।

শ্ৰীমান মনোভিৰাম, শ্ৰীমান নয়নাভিৰাম,
শ্ৰীমতী ইৰা আৰু শ্ৰীমান চিত্তাভিৰামৰ
হাতত এই কিতাপখনি দিলোঁ।

বাবা—

পাতনি

এই কিতাপখনি Uncle Tom's Cabin মোৰ অসমীয়া ভাষাত অনুবাদ হোৱা মই শুনা নাই সেই দেখি মোৰ অতি সসীম বুদ্ধিৰে এই কিতাপখনিৰ অলপ আভাস মোৰ ভাষাত লেখি অসমীয়া জনা আৰু পঢ়া মানুহক দিম বুলি এইসৰু কিতাপখনি লেখিলোঁ। এই কিতাপখনি সকলো ভাষাতে লেখা হৈছে। অসমীয়াত নাই। সেই দেখিয়েই শত দোষ থকা সত্ত্বেও এই কিতাপখনি মোৰ ভাষাত ছপা কৰি উলিয়ালোঁ।

এই কিতাপখনি লেখা মানুহ মুনিহ নহয়। তিকতা। যুক্তৰাজ্যৰ The National Era (ন্যাশনেল ঈৰা) নামে এখন কাকতত মিসেস্ হ্যাৰিয়েট বীচাৰ ষ্টৌ নামৰ এজন পাদ্ৰী দুহিতায় ১৮৫১ খৃষ্টাব্দৰ জহ কালি লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰি ১৮৫২ খৃষ্টাব্দত শেহ কৰি এই কিতাপখনি যুক্তৰাজ্যক দিয়ে। তাৰ পাছত বষ্টনৰ এজন ছাপাখানাৰ গৰাকীয়ে সেই কাকতবোৰ ১৮৫২ খৃষ্টাব্দত কিতাপৰ আকাৰেৰে ছপায়। তেতিয়া যুক্তৰাজ্যত তোলপাৰ লাগি গল। কোনে লেখিছে? ক'ৰ মানুহ তেওঁ? তেতিয়া যুক্তৰাজ্যত (দক্ষিণ ৰাজ্যবোৰত বিশেষকৈ) দাসত্ব প্ৰথা সজীৱ আৰু বলবান অৱস্থাত। দহ বছৰ পাছত প্ৰজা—প্ৰতিনিধি (ৰজা) এব্ৰেম লিংকনৰ

(Abraham Lincoln) সৈতে মিসেস্ ষ্টৌৰ দেখা হোৱাত (মিসেস্ ষ্টৌ চুটি চাপৰ আছিল) ৰাজ-প্ৰতিনিধিয়ে হাঁহি শুধিলে "আপুনিয়েই আমাৰ দক্ষিণৰ সৈতে যুজৰ কাৰণ নে ?" সঁচাকৈয়ে কবলৈ গ'লে, এই কিতাপখনিয়ে মানুহৰ মনৰ অৱস্থা কেনে কৰিছিল ডাঙ্গৰ কিতাপ এখনি লৈ এতিয়া পঢ়িলেই আমি গম পাওঁ। Abraham Lincolnৰ জীৱনী পঢ়িলেও এই কথা গম পাওঁ। এই মহাত্মাৰ বিষয়ে এখন নাটকও আছে, সেইখনো পঢ়া ভাল। অসমীয়াই Booker Washingtonৰ (বুকাৰ ওৱাশ্বিংটন) বিষয়ে অলপ জানে। তেওঁলোকে এই বিষয়ে কিছু পৰিমাণে আভাস পাইছে।

মোৰ কিতাপখনি অতি চমু। এই কিতাপখনিয়ে এটি বস্তুক দূৰৈৰ পৰা জুমি চোৱাৰ দৰে কাম কৰিব। ওচৰৰ পৰা চাবলৈ নেপালে এটি ভাল বস্তু দূৰৈৰ পৰা চোৱাও ভাল। সকলে পৰা শুনি আহিছোঁ, "The pen is mightier than the sword" মিসেস্ ষ্টৌৰ কাপ অস্ত্ৰৰকৈ ডাঙ্গৰ নহলেও অস্ত্ৰক সহায় কৰিছিল। যেতিয়া কোনো ডাঙ্গৰ মানুহ আমাৰ গাঁও কি নগৰৰ ওচৰেদি যায় আমি তেওঁৰ ওচৰলৈ যাব নোৱাৰিলে কি তেওঁৰে সৈতে কথা কব নোৱাৰিলে তেওঁক দূৰৈৰ পৰা নেচাওঁ নে ? চাব নোৱাৰিলেও তেওঁক দূৰৈৰ পৰা চাবলৈ ইচ্ছা নহয় নে ? এনে ভাব হয় বুলিয়েই এই মহৎ কিতাপখনিৰ চমু বিৱৰণী মোৰ অসমীয়া বন্ধু সকলৰ আগত উলিয়ালোঁ।

মিসেস্ হ্যাৰিয়েট এলিজাবেথ বীচাৰ ষ্টৌ (Harriet Elizabeth Beecher Stowe) যুক্তৰাজ্যৰ কনেক্টিকাট্ ৰাজ্যৰ লিচফীল্ড নগৰত ১৮১১ খৃষ্টাব্দৰ ১৪ জুন তাৰিখে উপজিছিল। তেওঁৰ বাপেক ধৰ্ম্মযাজক আছিল। মাক-বাপেক পুৰণি ঘৰৰ মানুহ। পঁচিশ বছৰ বয়সত তেওঁৰ কেল্‌ভিন্ এলিস্ ষ্টৌ নামৰ প্ৰফেসৰ এজনৰ সৈতে বিয়া হৈছিল। গিৰীয়েকৰ বেমাৰী শৰীৰ। এনে অৱস্থা সত্ত্বেও তেওঁ সাহিত্য চৰ্চ্চা কৰিছিল। সাহিত্য চৰ্চ্চা কৰিও গৃহস্থালী কামৰ সময় পাইছিল কিন্তু।

মিসেস্ ষ্টৌই চিন্‌চিনাটিত (ওহাইও প্ৰদেশৰ) ওঠৰ বছৰ বাস কৰিছিল। তেওঁ থকা ঠাইৰ নৈখনৰ সিপাৰেই গোলামী প্ৰথা চলিছিল। ইপাৰ আৰু সি পাৰ। বহুত গোলাম ক্যান্যাডালৈ সেই নৈখন পাৰ হৈ পলাই গৈছিল। মিসেস্ ষ্টৌৰ বন্ধুবান্ধৱ সকলে এনেবোৰ দাসক আশ্ৰয় দি ক্যান্যাডালৈ পঠাই দিছিল। দাসত্বৰ (Slavery) কুফল দেখি তেওঁৰ কোমল হৃদয় দ্ৰৱ হৈছিল। সেই কাৰণেই তেওঁ এই বিষয়ে বহুত লেখি ইউৰোপৰ সহানুভূতি পাবৰ নিমিত্তে ইউৰোপলৈ গৈও সেই বিষয় প্ৰচাৰ কৰিছিল।

আমি যেতিয়া এ্যামেৰিকা বুলি কওঁ আমি যুক্তৰাজ্যৰ কথাহে ভাবোঁ। এই মহাদেশ দুই ভাগে বিভক্ত—উত্তৰ আৰু দক্ষিণ। উত্তৰ ফালে ক্যানাডা আৰু যুক্তৰাজ্যই প্ৰধান বিভাগ। প্যান্যামা যোজকে উত্তৰ আৰু দক্ষিণ ভাগক যোগ

কৰিছে। আমাৰ এই দক্ষিণ ভাগৰ সৈতে সম্পৰ্ক নাই। উত্তৰ ভাগৰ সৈতেহে সম্পৰ্ক। যুক্তৰাজ্যৰ উত্তৰ ৰাজ্য আৰু দক্ষিণ ৰাজ্যবোৰৰ ভিতৰতেই যুজ লাগিছিল। দক্ষিণ ৰাজ্যবোৰ দাসত্ব প্ৰথাৰ ফলীয়া উত্তৰ ৰাজ্যবোৰ এই প্ৰথাৰ বিপক্ষে আছিল। ক্যান্যাডাত দাসত্ব প্ৰথা নাছিল।

পাতনি নবহলাঁও। আশা কৰোঁ তোমালোকে আৰু অসমীয়া আন আন লৰা-ছোৱালীবিলাকে এই কিতাপ পঢ়ি ভাল পাবাহঁক।

শ্ৰীজ্ঞানদাভিৰাম বড়ুৱা।

লৰালৰিকৈ প্ৰুফ্ চোৱাৰ বাবে কেটামান দোষ ৰৈ গ'ল। অহা বাৰে এই দোষবোৰ শুধৰাম। দোষ মোৰেই। মুদ্ৰাযন্ত্ৰৰ কোনো দোষ নাই।

জ্ঞা. ব.

দদাইৰ পজা।

আমেৰিকাৰ যুক্তৰাজ্য। কেণ্টাকি প্ৰদেশ। জাৰৰ দিন। ফেব্ৰুৱাৰী (মাঘ) মাহৰ আবেলি। দুজন ভদ্ৰলোকে এটি সুন্দৰভাবে সজোৱা খোটালীত বহি কথা-বাতৰা পাতি আছিল। সেই খোটালীত তেওঁলোক দুয়োহে আছিল এনেকি চাকৰ নাকৰও নাছিল। মাচিয়া ওচৰাওচৰি। ব্যগ্ৰ ভাৱ।

সভ্যতাৰ "খাতিৰেহে" আমি "দুজন ভদ্ৰলোক" কথা ফেৰি ব্যৱহাৰ কৰিছোঁ। এজনক দেখিলে "ভদ্ৰলোক" হেন বুলি ভাবিবকে নোৱাৰি। কিয়নো সি যে "ভাল মানুহ" এই ফেৰি কথা তাৰ সকলো ব্যৱহাৰতে দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিছিল। যি এনেকৈ "ভাল মানুহ" বুলি সময়ে অসময়ে জাননী দিব খোজে, সি কেতিয়াও "ভাল মানুহ, জেণ্ট্‌ল্‌ম্যান" হব নোৱাৰে। আন জনক, মিষ্টৰ শ্বেলবিক, দেখিলে "ভাল মানুহ" বুলি জানি আৰু তেওঁৰ ব্যৱহাৰও যেনে ঘৰ-দুৱাৰো তেনে, ভাল আৰু সুন্দৰ। শ্বেলবিক আনটোৱে ক'লে, "এনেহ'লে কেনেকৈ কাৰবাৰ কৰোঁ, কওক চোন একেবাৰেই নোৱাৰি।"

"হেলি," (আন মানুহটোৰ নাম) "টম্ সঁচাসঁচিকৈয়ে বৰ অসাধাৰণ মানুহ। সি এটী ৰত্ন। সি সজ, কৰ্ম্মদক্ষ, ধীৰ আৰু গম্ভীৰ। এই টকাৰে টমক য'তে ত'তে বেচিব পাৰোঁ। সি মোৰ খাত পাম ঘৰ-বাৰি অতি যতনেৰে পৰিপাটীৰূপে চলায়।"

হেলিয়ে উত্তৰ দিলে, "এৰা, ক'লা মানুহ যেনে সজ হয় তেনে সজৰ কথা কৈছে নহয় নে, বাৰু ?"

"নহয়, নহয়, টম্ সঁচাসঁচিকৈ ধৰ্ম্মভীৰু, বিবেকী, সজ, ধীৰ আৰু গম্ভীৰ মানুহ। টমৰ দৰে মানুহক যে বেচিবলৈ ওলাইছোঁ ই কম দুখৰ কথা নহয়। মই দুৰ্ভগীয়া দেখিহে তাক বেচিবলৈ ওলাইছোঁ। বাকিখিনি টকা যে তোমাক মোৰ দিব লগীয়া আছে, এই টমকে সেইখিনিৰ সলনি লৈ মোক মুক্তি দিয়া। আৰু সঁচাসঁচিকৈয়ে কবলৈ গলে তোমাৰ যদি অলপ ধৰ্ম্মজ্ঞান কি বিবেক বুলি এটা বস্তু আছে, তুমি এই এজন মানুহ লৈয়েই সন্তুষ্ট হৈ মোক মুক্তি দিবা।"

হেলিয়ে ক'লে, "আন আন ব্যৱসায়ী মানুহৰ যেনে ধৰ্ম্মজ্ঞান আছে, মোৰো তেনে ধৰ্ম্মজ্ঞান আছে। কাৰবাৰ খন চলাব লাগিব তো।"

"তনেহলে হেলি, কি লাগে তোমাক ?"

"আৰু এটা ল'ৰা কি এজনী ছোৱালী এই টমৰে লগত 'ফাও' বুলি এৰি দিব নোৱাৰে নে ?"

"নাই, নাই, তেনেকৈ দিব পৰা মোৰ কোনো নাই।"

এই সময়তে এটা পাঁচ ছয় বছৰীয়া কোৱাড্ৰূন (Quadroon) লৰা সেই খোটালীত সোমালহি। লৰাটোক দেখিলেই মৰম লাগে।

শ্বেলবিয়ে কলে, "এই জিম্ ক্ৰো, এইফালে আহ, এই আঙুৰ খিনি ধৰ চোন্।"

সৰল লৰাটীয়ে যেতিয়া পৰোঁ নপৰোঁ হৈ সেই আঙুৰ বুত লিবলৈ গ'ল শ্বেল্‌বিয়ে মনৰ সুখত হাঁহিবলৈ ধৰিলে।"

জিম্ ক্ৰোক্ মাতি আনি মৰম কৰি শ্বেল্‌বিয়ে কলে, "তোৰ গান গাই নাচ নাচি এই ভদ্ৰলোক জনক দেখুৱাচোন্।"

কোৱা মাত্ৰকতে লৰাটীয়ে নীগ্ৰো সঙ্গীত মিঠা মাতেৰে গাই আৰু সুন্দৰ ভঙ্গিৰে নীগ্ৰো নাচ নাচি, তালৰ সামঞ্জস্য ৰাখি, দুয়োকো মোহি পেলালে।

"ব্ৰাভো, বাহ বাহ, শুনক, এই লৰাটোক টমৰ লগত দিয়ক মই আৰু একো নকওঁ, দিব নে ?"

এই খিনি সময়তে পঁচিশ বছৰীয়া এজনী সুন্দৰী কোৱাড্ৰূন গাভৰু ছোৱালী খোটালীত সোমাল দেখিয়েই তাইক সেই লৰাটীৰ মাক বুলি জানা গ'ল। একে কলা বৰণীয়া মনমোহা চকু, একে চকুৰ পাত, একে চুলিৰ বৰণ।

"কি লাগে, ইলাইজা ?" শ্বেলবিয়ে শুধিলে।

"দেউতা, হেৰিক বিচাৰি আহিছিলোঁ।"

লৈ যা তাক তেনেহলে।" মাকে তাক বেগাবেগিকৈ কোলাত লৈ গুছি গ'ল।

হেলিয়ে লৰাটোক লাগে বুলি বহুবাৰ কলে।

শ্বেলবিয়ে কলে, "মই তাক বেচিব নোখোজোঁ। মাকৰ বুকুৰ পৰা তাক নো কেনেকৈ কাঢ়ি আনিম? মানুহৰ অলপ দয়া মৰম আছে নে নাই?"

"তেনেহলে এটা কাম নকৰে কিয়? শুনক, কেদিন মানৰ নিমিত্তে মাকক আঁতৰাই আন ঠাইলৈ নপঠিয়াই কিয়? সেই খিনি সময়তে আমাৰ কাম উদ্ধাৰ কৰিম। যেতিয়া তাই উভতি আহিব আপোনাৰ ঘৈণীয়েকে তাইক কিবা অলপ গহনা, কি কাপোৰ কানি নহলে আন কোনো বস্তু দিব। তাই পাহৰি যাব। আমাৰ বগা মানুহৰ দৰে সিহঁত নহয়। যদি ভালকৈ কাম সিদ্ধি কৰিব পাৰা যায় সিহঁতে অলপতে পাহৰি যায়। আমাৰ দৰে নহয়।"

শ্বেলবি বপুৰীয়ে অলপ পৰ ভাবি ক'লে—"বাৰু তুমি এতিয়া যোৱা গধূলিকৈ আহিবা। মোৰ গৃহিণীয়ে সৈতে পৰামৰ্শ কৰি ভাবি চিন্তি এটা কম।" এই কথা শুনি বেপাৰীয়ে অভিবাদন জনাই গুছি গ'ল।

মিষ্টৰ শ্বেলবী মানুহটী ভাল। মৰমীয়াল আৰু আন আন গোলামৰ অধিকাৰীৰ দৰে হৃদয়হীন নাছিল। তেওঁৰ "জমিদাৰীত" গোলামবিলাকৰ কোনো কষ্টয়েই নাছিল। তেওঁ কাৰবাৰত অলপ হাত খোলা মানুহ আছিল। কোনো কোনো মানুহৰ পৰা টকা ধাৰ কৰাৰ বাবে তেওঁৰ প্ৰাপ্তি-স্বীকাৰৰ কাকতবোৰ এই হেলিৰ হাতত পৰিছিল গৈ।

সেই গুণেই হেলিয়ে শ্বেলবিৰে সৈতে এনেবোৰ কথা কবলৈ সুযোগ পাইছিল।

ইলাইজাই যেতিয়া হেৰিক বিচাৰি গৈছিল দেউতাকৰ সৈতে কথা পতা মানুহজন যে বেপাৰী তাই গম পাইছিল আৰু কোনোবা গোলামকো যে বেচিবৰ কথা বতৰা হৈছিল তাই তাকো গম পাইছিল। সেই দেখি তাইৰ লৰাৰে বিষয়ে কথা হৈছিল বুলি তাইৰ মনত কিবা এটা আশঙ্কা হল।

তাই দুৱাৰৰ ওচৰত থিয় হৈ অলপ পৰ থাকি সকলো কথা শুনিলেহেতেন কিন্তু ঠিক সেই খিনি সময়তে তাইৰ আইয়েকে মতাৰ নিমিত্তে তাই সেই ঠাই এৰি যাব লগীয়া হ'ল। মাকৰ মন। ল'ৰাৰ বিষয়ে ভয়, সন্দেহ যায় কত?

সেই দিনা ইলাইজাৰ কামত মন নাই। এখন কাপোৰ দিওঁতে আন এখন কাপোৰ দিয়ে, মুখ ধুবৰ লোটা দিবলৈ যোৱাত লোটা পৰি যায়। সি দিনা কামত তাইৰ মন নাই।

মিসেস্ শ্বেলবিয়ে তাইক ক'লে, "ইলাইজা, তোৰ আজি কি হ'ল? কামত মন নাই কিয়?"

"আই, আই, আজি দেউতাৰ লগত বেপাৰী এটাই কথা কোৱা দেখিলোঁ।"

"ছোৱালী জনীয়ে কি কয়, বেপাৰীৰ সৈতে কথা দেউ-তাৰে ক'লেই বা"।

"আই, দেউতাই মোৰ হেৰিক বেচিব নে?" এই বুলি

তাইৰ সুন্দৰ মুখখানি মাচিয়াত থৈ হুক্ হুক্ কৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে।

"কি কয় এই জনীয়ে? তই নেজাননে, তোৰ দেউতাৰে দখিণীয়া বেপাৰীবিলাকৰ লগত কেতিয়াও কাৰবাৰ নকৰে? বেচিব! কিয় বেচিব?"

"আই, ঐ আই, যদি দেউতাই মোৰ হেৰিক বেচিব খোজে আপুনি বেচিব নিদিব দেই।"

"তই কি কৱ, ও। তোৰ হেৰিক বেচা যেনে, মোৰ পেটৰ ল'ৰা-ছোৱালীক বেচাও তেনে জানিবি ইলাইজা।"

আইয়েকৰ এই কথা শুনি ইলাইজাৰ মন সুস্থিৰ হ'ল। ইলাইজাই আইয়েকক ভক্তি কৰিছিল। ইলাইজাই জানিছিল যে, তাইৰ দেউতাক আৰু আইয়েকে তেওঁলোকৰ গোলামবোৰক মৰম কৰিছিল। আইয়েকৰ কথা শুনি তেতিয়াই তাই নিজৰ কাম আগৰ দৰে কৰিবলৈ ধৰিলে।

মিসেস্ শ্বেলবিয়ে গিৰীয়েকক মৰমীয়াল ধৰ্ম্মভীৰু বুলি জানিহে এনে কথা কৈছিল। তেওঁ নেজানিছিল যে, মিঃ শ্বেলবিৰ আৰ্থিক অৱস্থা সেইখিনি সময়ত আগৰ দৰে নাছিল। মৰমীয়াল মিসেস্ শ্বেলবিয়ে কাপোৰ কানি পিন্ধি সামাজিক ৰীতি অনুসাৰে বন্ধুবৰ্গৰ সৈতে দেখা কৰিবলৈ ওলাল।

——:০:——

ইলাইজাক সকৰে পৰা আইয়েকে মৰম কৰিছিল। ইলাইজা আইয়েকৰ নিজৰ সম্পত্তি। সেই দেখি জৰ্জ

হেৰিস্ বুলি এটি মিউলাটো (Mulatto) লৰাৰ লগত তেওঁ তাইৰ বিয়া দিয়াইছিল। এই জৰ্জ্জ হেৰিস্ ওচৰৰে এখন "জমিদাৰীৰ" গোলাম। জৰ্জ চোকা আৰু কৰ্ম্মদক্ষ লৰা।

এই জৰ্জৰ গৰাকীয়ে আকৌ নিজে জৰ্জক নাৰাখি আন এজন মানুহক জৰ্জক গতাই দিছিল। জৰ্জে সেই ঠাইত কাম কৰিছিল আৰু গৰাকীটিয়ে জৰ্জৰ কামৰ মূল্য পাইছিল, এই যেনেকৈ এতিয়া আমি ঘোড়া, গাড়ী, ঘৰ কেৰেয়াত দিওঁ সেই তেনে দৰে। আগেয়েই কৈছোঁ জৰ্জ চোকা লৰা। তাৰ চোকা বুদ্ধিৰ চিনাকী দিছিল এটী নতুন জৰি পকোৱাৰ কল সৃষ্টি কৰি। এই কথা যেতিয়াই জৰ্জৰ গৰাকীয়ে শুনিলে সি বেগাবেগিকৈ সেই ঠাইলৈ গৈ জৰ্জক চাব খুজিলে। তাক দেখিয়েই সেই ঠাইৰ আটাই মানুহৰ আনন্দ হল। বিশেষ যি জনক জৰ্জক গতাই দিয়া হৈছিল তেওঁও আনন্দ প্ৰকাশ কৰি অভ্যৰ্থনা কৰি ক'লে, "মিষ্টৰ হেৰিস্ আপোনাক আমি আটায়ে অভিবাদন কৰোঁ। আপুনি যে এনে এটি ৰতন পাইছে সেই নিমিত্তে আমি আটায়ে সুখী।" সকলোৱেই জৰ্জক ভাল পাইছিল। কিন্তু যেতিয়া এই মানুহ সকলে জৰ্জৰ গৰাকীৰ আগমনৰ কাৰণ শুনিলে সকলোৱে স্তম্ভিত হল।

সি ক'লে, "মোক জৰ্জৰ দৰমহা খিনি দিয়া, এতিয়াই দিয়া। মই তাকলৈ যাওঁ।"

কাৰখানাৰ গৰাকীয়ে কলে, "মিঃ হেৰিস্ একো বা বাতৰি নাই, কথা বতৰা নাই, এনেকৈ তাক কিয় লৈ যায় ?

"বা বাতৰি ? সি মোৰ নিজৰ সম্পত্তি নহয় নে ? সেই মানুহটো মোৰ নহয় জানোঁ ? মোৰ মানুহ। মোৰ বস্তু। মোৰ যেতিয়াই ইচ্ছা তাক কেৰেয়াত দিম আৰু যেতিয়াই মন যায় তাক লৈ যাম। ইয়াত কি কথা আছে ?"

"আমি তাৰ দৰমহা অৰু বঢ়াই দিম। বহুত টকা আপুনি পাব। তাক ইয়াতে থাকিবলৈ দিয়ক।"

সেই কথাত সন্মত নহৈ জৰ্জক হেৰিসে লৈ গ'ল। আৰু লৈ গৈ তল খাপৰ অতি হীন কামত লগাই দিলে।

এই কাৰখানাত কাম কৰাৰ সময়তে জৰ্জে মিসেস্ শ্বেলবিৰ মৰমৰ লিগিৰি ইলাইজাক বিয়া কৰায়। মিসেস্ শ্বেলবিৰ উল্লাস দেখে কোনে ? মৰমৰ লিগিৰিৰ বিয়া ! তেওঁ দেখিলে জৰ্জ ভাল লৰা আৰু ইলাইজাও ভাল ছোৱালী। কোন তিৰুতাই বিয়াত ৰং নেপায় ?

কাৰখানাত কাম কৰোঁতে জৰ্জে ভাল কিতাপ পঢ়িছিল। আৰু সকলো ঠাইলৈকে (গোলাম হলেও) যাব পাৰিছিল। আমেৰিকাৰ গোলামৰ বিষয়ে মোৰ আসামৰ মানুহে বোধ কৰোঁ ভালকৈ নেজানে। এনে অধিকাৰ সকলো গোলামৰ ভাগ্যত নঘটে।

কিন্তু এতিয়া ? এতিয়া জৰ্জৰ সকলো এন্ধাৰ। কলৈকো

যাব নোৱাৰে। জেলৰ কয়দীৰ দৰে। সুযোগ পাই এদিন জৰ্জে ইলাইজাৰ সৈতে দেখা কৰিবলৈ আহিল। সেই দিনা ইলাইজা বাৰাণ্ডাত থিয় হৈ বহুতো কথা ভাবিছে, আইয়েক নাই, আইয়েক কৰবালৈ ওলাই গৈছে। বাৰাণ্ডাত থিয় হৈ আছে এনেতে ইলাইজাই কাৰোবাৰ হাত তেওঁৰ গাত অনুভব কৰিলে। চাই দেখিলে জৰ্জ।

"জৰ্জ, তুমি নে ? মই ভয় খাই গৈছিলোঁ। আই ঘৰত নাই। আহাঁ মোৰ খোটালীলৈ আহা। আমি অলপ পৰ দুয়ো কথা পাতোঁ গৈ।"

এই বুলি বাৰাণ্ডাৰ ওচৰৰে এটি খোটালিলৈ জৰ্জক লৈ গ'ল।

"জৰ্জ. আজি তোমাক এনে দেখিছোঁ কিয় ? তুমি নেহাঁহা, কথা নোকোৱা। আমাৰ হেৰিক নোচোৱা নে এবাৰ। সি কেনে ডাঙৰ দীঘল হৈছে। এবাৰ চোৱাচোন্।"

"ইলাইজা, ইলাইজা হেৰিৰ পৃথিবীলৈ নহা হলেই ভাল আছিল। আৰু মোৰো জনম নেহোৱা হলেই ভাল হ'ল হেতেন।"

এই কথা শুনি গিৰীয়েকৰ কান্ধত পৰি ইলাইজাই হুক্ হুক্ কৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে।

"জৰ্জ, মোৰ জৰ্জ (বিলাতত আৰ পৃথিবীৰ পশ্চিম ফালৰ মানুহে গিৰীয়েকে ঘৈণীয়েকৰ আৰু ঘৈণীয়েকে গিৰীয়েকৰ নাম কাঢ়ি মাতে।) এনে কথা কিয় কোৱা ? মই জানোঁ তোমাৰ

কাৰখানাৰ কাম গ'ল। আৰু তোমাৰ গৰাকীজন অতি বেয়া মানুহ। কিন্তু ধীৰ হোৱা জৰ্জ। ধৈৰ্য্য ধৰা।"

"ধৈৰ্য্য! মই ধৈৰ্য্য ধৰা নাই নে? সি যেতিয়া মোক কাৰখানাৰ পৰা লৈ আহিল, মই কিবা কৈছিলোঁ নে? কিয় মোক সি লৈ আহিল? কাৰখানাত মোক সকলোৱেই ভাল পাইছিল। সেই দেখিয়েই নে? আৰু এতিয়া, এতিয়া সি মোক যে কি কাম কৰিবলৈ দিয়ে, ইলাইজা, মই তোমাক সেই বোৰ কথা নকওঁ। কিমান যে খটায়। আৰু মই ভালকৈ কাম কৰা দেখিলে সি আৰু সৰহ কাম কৰিবলৈ দিয়ে। ইলাইজা, মোৰ অসহ্য হৈছে। মই আৰু নোৱাৰোঁ। নোৱাৰোঁ কি মই আৰু একো কামকে নকৰোঁ।"

দেহি ইলাইজা। গিৰীয়েকৰ এই কথা শুনি তাই কঁপিবলৈ ধৰিলে। জৰ্জে এনেকৈ আগেয়ে তো কথা কোৱা নাছিল। ইয়াৰ মানে কি?

"ইলাইজা, মই আৰু নোৱাৰা হলোঁ। যাওঁ গুড্ বাই, বিদায় দিয়া, ইলাইজা, মই যাওঁ।"

"যাবা, ক'লৈ যাবা জৰ্জ?"

"কলৈ যাম? কেনেডালৈ। তালৈ গৈ, ইলাইজা, মোৰ উন্নতি কৰি তোমাক আৰু পোনাকণক কিনি লম ইলাইজা। মই সেই কামৰ নিমিত্তে অলপ ঠিকঠাকো কৰিছোঁ। মই পলাই যাম। ভগবানে আকৌ আমাক লগ লগাব ইলাইজা। গুড্ বাই।

দুয়ো কিছু পৰ মনে মনে থাকি ভগবানক স্মৰণ কৰি বিদায় ল'লে।

আমাৰ দেশত যেনেকৈ চাকৰবিলাকে কয়, "মনিবৰ বাংলা" "হজুৰৰ বাংলা" যুক্তৰাজ্যত তেনেকৈ "মনিবৰ হাউস্" অথবা "হাউস্" কৈছিল। "হাউস্" যাক কয় তাৰ ওচৰতে টম্ দদাইৰ পজা। পজা বুলিলে আমি খেৰৰ ঘৰ বুজোঁ। কিন্তু এই ঘৰ কাঠৰ আছিল! তাক্ লগ্ ক্যাবিন (Log cabin) কয়। টমৰ ক্যাবিন (এই বাবৰ পৰা পজা বুলি ক'ম দেই) সুৱনি আছিল আৰু সুন্দৰ ফল মূলৰ বাগিচাৰ সৰু বাৰি এডোখৰ ঘৰৰ আগতে আছিল। নীগ্ৰো গোলামৰ আদৰ্শ ঘৰ আৰু বাৰি টমৰ আছিল।

গধূলি। ক্লো খুড়ীৰ ৰন্ধা-বঢ়া হ'ল। গিৰীয়েকক এতিয়া খুৱালেই হ'ল। গিৰীয়েকক খুৱাবলৈ ঠিকঠাক কৰিছে। চাফ খোটালী, চিকণ কাপোৰ কানি।

খোটালীৰ এফালে সুন্দৰভাবে সজাই পাৰি থোৱা বিছনা আৰু এই বিছনাৰ ওচৰতে তলত এখন ডাঙ্গৰ দলিচা পৰা। এই খিনিতে আণ্ট্ ক্লো আহি থিয় দিলেহি। এই ডোখৰেই বিশেষ বহা ঠাই কি বৈঠকখানা, যাক ড্ৰয়িং ৰুম (ইংৰাজীত Drawing room) কয়। সেই খোটালীৰ আৰু এফালে আৰু এখন বিছনা, সেই বিছনাত শোৱা হয়, আন খন বহা মেলাৰ নিমিত্তে।

এখন বেঞ্চিৰ ওপৰত দুটা নীগ্ৰো লৰা। সিহঁতৰ চুলি

মেৰছাগলীৰ কলা লোমৰ দৰে। গাল দুখন ভৰা। চকু কলা, উজ্জ্বল। এই দুটী লবাই এটী শিশুৰ প্ৰথম খোজ কঢ়াৰ "তদাৰক" কৰিছিল।

জুহালৰ ওচৰত এখন মেজ। মেজৰওপৰত ধো-ধোৱা বগা চাদৰ। তাৰ ওপৰত পিয়লা পিৰিচ্ আৰু খোৱা বোৱাৰ প্ৰয়োজনীয় আন আন বস্তু। এই মেজৰ ওচৰতে টম্ দদাই বহি ছিলঠত কিবা লেখি আছিল। টমৰ লেখা তেৰ বছৰীয়া, গৰাকীৰ লৰা, মাষ্টৰ জৰ্জে চাই আছিল। মাষ্টৰ জৰ্জে টমক কিবা শিকাইছিল।

টম্ ডাঙ্গৰ দীঘল। টম্ শক্তিশালী, বলবান। টমৰ বুকু বহল। টমৰ মুখত দয়া, ধৰ্ম্মৰ ছাপ। দেখিলে বুদ্ধিমান আৰু কৰ্ম্মদক্ষ বুলি মনত হৈছিল। টম্ ভদ্ৰ, সৰল। চমুকৈ কবলৈ গ'লে টমৰ সকলো সজ গুণেই আছিল। টম মিঃ শ্বেলবিৰ সকলোতকৈ ভাল গোলাম।

আণ্ট্ ক্লোই অলপ পৰ থিয় হৈ সকলো ঠিকঠাক কৰি চাই লৰা দুটাক কলে, "মোজ্, পীট্ তহঁত এতিয়া ওলাই যা, পলি, সোণ, আই মোৰ তইও যা তোক এতিয়াই খাবলৈ দিম, সোণাই মোৰ। মাষ্টৰ জৰ্জ, বাপা, মেজৰ কিতাপবোৰ আঁতৰ কৰা। তোমাক আৰু তোমাৰ আংকল টমক (Uncle Tom) এতিয়া খাবলৈ দিও। তোমালোক দুয়ো একে লগে খোৱা। এতিয়াই মই তোমাক স্বসেজ্ (Sausage) আৰু ভাল ভাল পিঠা আনি দিওঁ।"

মাষ্টৰ জৰ্জে কলে, "আণ্ট্ ক্লো (Aunt Chloe), আজি মোৰ ঘৰত খাবৰ কথা আণ্ট। কিন্তু মই জানো আণ্ট্, ক'ত খালে ভাল বস্তু খাবলৈ পাম।

"জানা তো বাপা, জানা তো মৌ (আমেৰিকাত বিশেষকৈ নীগ্ৰোৰ ভিতৰত মৰমৰ পাত্ৰ পাত্ৰীক "মৌ" Honey বুলি সম্বোধন কৰে।) তুমি জানা নহয়, তোমাৰ বুঢ়ী আণ্টিৰে তোমালৈ অলপ চৰপ কিবা ৰাখিব, নহয় নে?

তেৰ বছৰীয়া লৰাই যেনেকৈ খায় মাষ্টৰ জৰ্জে খালে। এনে খোৱাবো অন্ত আছে। মাষ্টৰ জৰ্জে কলে, "আণ্টি আৰু খাব নোৱাৰোঁ।" এই বুলি মোজ্ আৰু পীটক বহুত খাবলৈ বস্তু দি কলে, "হোঁ, মোজ্ পীট, ধৰ, খা। আণ্ট্ ক্লো, মোজ আৰু পীটক আৰু নকৈ কেইখনমান গৰম পিঠা কৰি দিয়া।"

তাৰ পাছত টম্ আৰু জৰ্জ জুহালৰ ওচৰত বহিল গৈ। আণ্ট্ ক্লোই তেতিয়া বহি নিজেও খালে আৰু মোজ্, পীট্ আৰু পলিকো খুৱালে।

লৰা-ছোৱালীহঁতক খুউৱা হ'লত আণ্ট্ ক্লোই সেই শোৱা বিছনাৰ তলৰ পৰা আৰু এখন সৰু বিছনা টানি আনি সিহঁতক শুৱাবলৈ বন্দবস্ত কৰা দেখি জৰ্জে কলে "আণ্ট্ কি কৰিছা, সিহঁতো সভাত বহক। সভাখন কি চাওক। সিহঁতে এনে সভা চাবলৈ ভাল পায় মই জানোঁ।"

আণ্ট্ ক্লোই কলে, "বাৰু সিহঁত থাওক। এনে সভাত

বহিলে, এনে সভাৰ কথা শুনিলে সিহঁতৰ মঙ্গলেই হব। সিহঁত থাওক।”

পাঠক, পাঠিকা, এই সভা কি জানা নে? সেই মঙ্গলময় করুণাময়ৰ উপাসনা। এই সভাত চাৰি কুড়ি বছৰীয়া বুঢ়া আছিল, বহুত ডেকা আছিল, গাভৰু আছিল। এই নীগ্ৰো গোলামবিলাকে এনেকৈ টমৰ কেবিনত ভগবানৰ সৈতে কথা পাতিছিল।

সঙ্গীত, কীৰ্ত্তন ইত্যাদি হোৱাৰ পাছত টমে ঈশ্বৰৰ চৰণত বহুত কথা জনালে। কি সুন্দৰ ভাব। সৰু লৰাৰ সৰলতা আৰু বুঢ়াৰ গম্ভীৰ্য্যপূৰ্ণ প্ৰাৰ্থনাৰে সকলোৰে মন টমে আৰ্দ্ৰ কৰিলে। টম্ ধৰ্ম্মপৰায়ণ ধৰ্ম্মভীৰু আছিল আৰু টমৰ সকলো আত্মীয়-স্বজন আৰু আন আন গোলাম বন্ধু-বিলাকো ধৰ্ম্মপৰায়ণ আছিল। মাষ্টৰ জৰ্জেও এনেবোৰ সভাত যোগ দিছিল। টমৰ গুণৰ নিমিত্তে গোলামৰ ভিতৰৰ বহুতে বেয়া বাট এৰি ভাল বাট লৈছিল। ধন্য টম্।

ইপিনে মিঃ শ্বেলবি আৰু হেলিয়ে কথা-বতৰা পাতি শ্বেলবিৰ ঘৰত আছে। অলপ পৰ পাছত হেলিয়ে কলে, “আমাৰ সকলো ঠিক হ’ল তো।”

“শ্বেলবিয়ে কলে, ‘হ’ল.” কাগজ পত্ৰৰ বিনিময় হ’ল। হেলি গুছি গ’ল।

শ্বেলবিয়ে অলপ পৰ বহি দুখিত মনেৰে এটা চুৰট খাবলৈ ধৰিলে।

ভগবানৰ সৈতে কথা কোৱা হৈ গল। ঘৰৰ ফালে কোনোবা অহাৰ শবদ শুনাত আণ্ট্ ক্লোই অলপ লাহে লাহে দুৱাৰ মুকলি কৰি চাই দেখে যে, ইলাইজা ভয়ে ভয়ে আহিছে। কোলাত, বুকুৰ মাজত হেৰি।

“ইলাইজা, তই দেখোন এতিয়া আহিছ?”

“কিয় আহিছোঁ, আই আজি এতিয়াই শুনিলোঁ দেউতাই সেই পুৰা অহা বেপাৰীটোক মোৰ হেৰিক বেচিছে আৰু তাৰে লগত জানা, আই, আমাৰ টম্ দদাইকো বেচিলে সেই দেখি মই এতিয়াই পলাই যাওঁ।

সকলোৱে আচৰিত হ’ল। ই কি কথা। সৰু হেৰিক বেচে, টম্ দদাইক বেচে? সৰু হেৰিয়ে কি কৰিছে যে, তাক বেচে? সৰু লৰা। সজ, ধৰ্ম্মপ্ৰিয়, সকলোৰে প্ৰিয় টম্ দদাইয়েই বা কি কৰিছে? সিহঁতৰ দেউতাকে এই দুজনক বেচিব। আচৰিত। এনেবোৰ কথা সকলোৱে আলচিবলৈ ধৰিলে।

ইলাইজাই কলে, “আই দেউতা, তেওঁলোকৰ দৰে মানুহ নাই। তেওঁলোক সঁচাসঁচিকৈয়ে দেৱতা। দেউতা দেৱতা, আই দেবী। দেউতাই কাৰবাৰ কৰি বহুতো টকা লোকচান্ দিলে। আৰু তাৰ “হ্যাণ্ডনোট” (Handnote) আজি পুৱাতে অহা বেপাৰীটোৰ হাতত পৰিছে হি। টকা নিদিলে নিৰুপায়। দেউতা আই বিপদত পৰে। বেপাৰীটোৱে কৈছে, হয় টকাখিনি দে নহলে টম্ আৰু হেৰিক বেচ।

যদি তেওঁ টম্ দদাই আৰু হেৰিক বেপাৰীটোক নেবেচে তেনেহলে তেওঁৰ সকলো সম্পত্তি খিনি যায়।”

আণ্ট ক্লোই মাত লগালে “স্বামি, তুমি ইলাইজাৰ লগত কিয় নোযাৱা? তোমাৰ যলৈকে তলৈকে যাবৰ অধিকাৰ আছে। তুমিও যোৱা। উপায় নাই। তুমিও যোৱা এতিয়াই ততালিকৈ তোমাৰ বস্ত্ত-বেহানিবোৰ ঠিকঠাক কৰোঁ।”

টমে কলে, “ভগবান আমাৰ সকলো নীগ্ৰো জাতিৰ সহায় হওক। ক্লো, মই নেযাওঁ। ক্লো, মই কেতিয়াও অবিশ্বাসৰ কাম কৰা নাই ক্লো, মই নেযাওঁ। দেউতা, আইৰ কোনো দোষ নাই” এনে বুলি তাৰ্ সন্তানবিলাকৰ পিনে চাই কলে, “ক্লো, দেউতাই তোমালোকক চাব, দেউতা দুখীয়াৰ বন্ধু, দয়াৰ সাগৰ।” এই বুলি কান্দিবলৈ ধৰিলে।

টমৰ কান্দোন কমিলে ইলাইজাই কলে, আজিয়েই মোৰ স্বামীৰ সৈতে দেখা হৈছিল। তেওঁক তোমালোকে ক'বা মই ক্যানাডালৈ (Canada) যাওঁ। আৰু কিয় মই তালৈ যাওঁ তেওঁক কবা দেই, যদিহে তোমালোকে তেওঁৰে সৈতে কথা কবলৈ সুযোগ পোৱা।”

সকলোৰে আশীৰ্ব্বাদ লৈ ইলাইজা লাহে লাহে আঁতৰি গ'ল।

ইলাইজাৰ দৰে কোনোবা নিৰাশ্ৰয়া আছে নে? তাইৰ গিৰীয়েকৰ দুখ কষ্ট আৰু তাইৰ লৰাৰ কি গতি হব, তাইৰ এইবোৰ বিলাই বিপত্তিৰ কথা ভাবি টম্ দদাইৰ ঘৰৰ পৰা তাই খোজ ল'লে। হেৰিয়ে খোজ কাঢ়িব পাৰে। কিন্তু হেৰিয়ে খোজ কাঢ়ি গ'লে যদি বা কোনোবাই তাক লৈ যায়। সেই দেখি হেৰিক বুকুৰ মাজত সাবট মাৰি বেগ দি খোজ কাঢ়িবলৈ ধৰিলে।

ইমান দিনৰ চিনাকী এই ঠাইখন এৰি যাবলৈ যে ইলাইজাৰ কি কষ্ট হৈছিল! ইলাইজা ক'লৈ যায়? তাই মিসেস্ শ্বেলবিৰ লগত ওহাইও নৈৰ কাষৰ টি-গাঁৱলৈ কেবাবাৰো গৈছিল। এই টি-গাঁৱৰ ফালেই তাই খোজ ল'লে। তাৰ পাছত পৰমপিতা পৰমেশ্বৰে যি কৰে। বেলি মাৰ যাবৰ এঘণ্টামান আগেয়ে সেই গাঁওখন পালেগৈ। তাইৰ ভৰিত ঘা, গাত বিষ, শৰীৰ আৰু মনত ভাগৰ। কিন্তু মনৰ বল যোৱা নাই। ভগবানৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি তাই গৈছিল নহয়।

বসন্তকাল আৰম্ভ হৈছেহে মাথোন। এতিয়াও জাৰ। নৈখন বৰফেৰে ভৰা। বৰফ এতিয়াও পমি যোৱা নাই। কোনো কোনো ঠাইত পানীৰ ওপৰত বৰফ ওপঙ্গি হেন্দোল-দোপ খাইছে। সৌভাগ্যবশতঃ ঠাইয়ে ঠাইয়ে বৰফৰ টুকুৰাবে এখন সৰু সুৰা ওপঙ্গা দলংৰ দৰেও হৈছে। পাৰ কৰা নাও সেই নৈত চলা এতিয়া কোনো মতে সম্ভৱ নহয়। কেনেকৈ পাৰ হয়? ইলাইজাই তাকে ভাবি অলপ পৰ তাত থিয় হৈ নৈৰ পিনে চাই থাকিল। চাই থাকিলে তো নহয়। সেই দেখি ইলাইজা নৈৰ কাষৰে এটি সৰু হোটেললৈ গৈ পাৰ হবৰ বা-বাতৰি লবলৈ গ'ল।

হোটেল গৰাকীয়ণীয়ে জুহালত বান্ধি আছিল। ইলাইজাৰ মিঠা মাত শুনি বন্ধা এৰি ইলাইজাৰ ফালে চালে। কি লাগে, আই, বুলি শোধাত ইলাজাই কলে' "বি—নগৰলৈ যোৱা নাও নাই নে কি?" গৰাকীয়ণীয়ে কলে, "আজি কালি নাও চলা বন্ধ হৈছে"। ইলাইজাৰ বিবর্ণ মুখ দেখি তাই আকৌ শুধিলে, "কি হৈছে, এতিয়া পাৰ হব খুজিছা? কাৰোবাৰ কিবা টান নৰীয়া হৈছে নে কি? তোমাৰ মুখত ইমান বিয়াকুল ভাব কিয়?" ইলাইজাই "মই এই অলপ আগতে শুনিলোঁ যে, মোৰ এটি লৰাৰ বৰ টান নৰীয়া। শুনিয়েই লৰি ধাপৰি আহিছো পাৰ হবলৈ পাৰিম বুলি আই।"

গৰাকীয়ণী মাক। মাকৰ মন পমি গ'ল। কলে, "সঁচাই মোৰ বৰ দুখ লাগিছে। "এই—স্বলমন" বুলি কাৰবাক মাতিলে। সি সেই অতিথিশালাৰ চাকৰ। "স্বলমন, আজি ৰাতি পিপাবোৰ কোনোবাই কাঢ়িয়াই লৈ যাব নে?"

"যদি সুবিধা হয় কঢ়িয়াব লাগিবই।

ইলাইজাৰ ফালে গৰাকিয়ণীয়ে চাই ক'লে, "আজি এটা মানুহে সুবিধা হলে কিবা বস্তু সিপাৰলৈ লৈ যাব। আজি ৰাতি সি ইয়াতে থাবহি তুমি এতিয়া অলপ জিৰুয়া। দেহি ঐ কেনে চিকুণ লৰাটী।" এই বুলি হেৰিক এডোখৰ পিঠা দিলে।

লৰাটিৰ বৰ ভাগৰ লাগিছিল, সি কান্দিবলৈ ধৰিলে। গৰাকীয়ণীয়ে ওচৰৰে এটি সৰু খোটালী দেখুৱাই কলে, "এই

খোটালীতে তাক শুৱাই থোৱা।" ইলাইজাই বিছনাত লৰাটিক শুৱালে। টোপনী নহালৈকে তাৰ হাত ধৰি ইলাইজাই ওচৰতে বহি থাকিল। ইলাইজাৰ টোপনী নাই। মনত দোৰ্ঘোৰ চিন্তা। কেনেকৈ আহিব? নিষ্ঠুৰ নৈৰ ফালে চাই আছে। সিপাৰ পালেগৈয়েই মুক্তি।

এনে কথা ভাবি আছে। এনেতে এঘণ্টামান নৌহওঁতেই ঘোড়া চেকুৰাই হেলি সেই অতিথিশালালৈ আহিল। লগত মিঃ শ্বেলবিৰ দুজন গোলাম শ্যাম আৰু এণ্ডি। শ্যামে তাইক দেখি সতর্ক কৰিবৰ নিমিত্তে তাৰ টুপি বতাহে উৰাই লৈ গল, বুলি এটা চিয়ঁৰ মাৰি দিলে। সেই ফালে চায়েই ইলাইজা বিচূর্তি হ'ল। কি কৰোঁ কি নকৰোঁ হ'ল। বিমোৰ হ'ল। সেই খোটালী ঘৰটোৰ পাছ ফালে আছিল আৰু সেই মানুহ কেটা ঘোড়া চেকুৰাই পাছ ফালে দি গৈ আগ বাটত ঘোড়া ৰখালে। পাঠক, ভাবি চোৱা, ইলাইজাৰ কি অৱস্থা তেতিয়া। হেৰি শুইছে। ইপিনে হেলি ঘৰ সোমালেই সিহঁতক সি ধৰিব। ভগবানৰ নাম লৈ সেই খোটালীৰ পৰা পাচ বাটে দি গৈ তাই নৈ পালে গৈ। হেৰিৰ টোপনী। হেৰি বুকুৰ মাজত। তাই বলিয়াৰ দৰে পানীত পৰিল। তাৰ পাছত এডোখৰ বৰফৰ পৰা আন এডোখৰ বৰফলৈ জাঁপ মাৰোঁতে সকলোৱে, এনেকি হেলিয়েও, ভয়ত হাত ওপৰলৈ তুলি "গ'ল গ'ল" বুলি চিয়ঁৰ মাৰিলে। ভগবান যাৰ সহায় তাৰ কি ভয়। সাধাৰণ অৱস্থাত ইলাইজা কি

আন কোনো তিকুতাই তেনে এটা দীঘল জঁাপ মাৰি এনে ভাঙ্গৰ ব্যৱধান পাৰ হব নোৱাৰিলে হেতেন। ইপাৰৰ সিপাৰৰ মানুহে তবধ মানিলে। এনেকৈ জঁাপ মাৰি গৈ সিপাৰ পাওঁতে ইলাইজাৰ মুচ্‌কচ্ অৱস্থাত এজন মানুহে পানীৰ পৰা তুলি লৈ গ'ল। সেই মানুহটোক ইলাইজাই চিনি পাই ক'লে "মিঃ স্কীন্স্ ৰক্ষা কৰক। মোক নেৰিব। আপোনাৰো এটি লৰা আছে।"

"ৰক্ষা কৰিম? তোক ৰক্ষা নকৰিম নে? তোৰ ইমান সাহ। তই শেলবি হঁতৰ লিগিৰী নহঁৱ নে?"

"হয় ডাঙ্গৰীয়া, ৰক্ষা কৰোক। মোক উদ্ধাৰ কৰক। মোক কৰবাত লুকাই থওক।" "শুন্ য'তে মই এনে সাহৰ মানুহ দেখোঁ, ত'তে মোৰে ভাল লাগে। তই এজনী ছোৱালী। তোক নিশ্চয় সহায় কৰিম। কিন্তু মোৰ নিজৰ কোনো ঠাই নাই। তই সৌ সেই বগা ঘৰটোলৈ যা, তাৰ মানুহবিলাকে তোৰ উপকাৰ কৰিব। একো ভয় নাই, মোৰ আই, তই যা।"

"আপনি কাকো একো নকয় তো।"

"তোৰ একো ভয় নাই। মই কাকো নকঁও। আৰু তোৰ দৰে ছোৱালীয়েহে মুক্তি পাব লাগে। সেই ঘৰ ভাল মানুহ।"

সেই ত্ৰাণকৰ্ত্তাক সেই দেশৰ ৰীতি অনুসাৰে সেৱা কৰি আৰু ধন্যবাদ দি হেৰিক বুকুত লৈ সেই বগা ঘৰটিৰ ফালে ইলাইজাই বেগাই খোজ ল'লে।

—:*:—

ভগবান, তুমি আছা। যদি কোনোবাই তুমি নাই বুলি কয়, তেনেহলে স্বেনেটৰ (Senator) বাৰ্ড আৰু তেওঁৰ সহধৰ্ম্মিণীৰ দৰে মানুহ তোমাৰ ৰাজ্যত কেনেকৈ আছে? যি ঘৰলৈ ইলাইজাই হেৰিক লৈ গ'ল, সেই ঘৰ এওঁলোকৰে। সাঁজ হল। চাকি লগালে। স্বেনেটৰ বাৰ্ডে কাম কৰি আহি চটি জোতা পিন্ধিছে। মিসেস্ বাৰ্ডে খোৱা বোৱাৰ তদাৰক কৰিছে। ঘৰৰ ভিতৰ বাহিৰ চাফ চিকণ। মানুহ যেনে ঘৰো তেনে। অলপ পৰ পাছত কাজো বুঢ়া সেই খোটালীত সোমাই আহি কলে, "আই, এবাৰ ৰান্ধনী ঘৰলৈ আহক চোন্।" আই ওলাই গ'ল। মিঃ বাৰ্ডে কাকত পঢ়িবলৈ ধৰিলে। অলপ পৰ পাছত মিসেস্ বাৰ্ডে মাতিবলৈ ধৰিলে, "জন, জন, এবাৰ ওলাই আহা চোন্, বেগাই আহা।" জনে ৰান্ধনী ঘৰত যি দেখিলে তেওঁ বিচূৰ্ত্তি হ'ল। এজনী তন্বী গাভৰু ছোৱালী গাৰ কাপোৰ ফটা আৰু বৰফে ভৰা। তাইৰ জোতা এপাট নাই, ভৰিৰ পৰা তেজ ওলাইছে, মোজা নাই। তাই তুখন মাচিয়াৰ ওপৰত শুই আছে। মুচ্‌কচ্। মুখ দেখিলে ঘৃণিত জাতি বুলি জানি কিন্তু শোকেৰে ভৰা মুখ খনত কি সুন্দৰ জ্যোতি। বাৰ্ডে এই দৃশ্য দেখি এটি হুমুনিয়াহ কাঢ়িলে আৰু একে থৰে চাই ৰ'ল। ঘৈণীয়েক আৰু লিগিৰী আণ্ট ডাইনাই ঔষধ পাতি দি তাইক শুশ্ৰূষা কৰিছে। কাজো বুঢ়াই লৰাটিক কোলাত লৈ জোতা মোজা খুলি দি চেচা ভৰি তুখন গৰম হবলৈ ঘঁহি দিছে।

আণ্ট ডাইনাই কলে, "আইঔ দেহি। গৰমৰ নিমিত্তেহে তাই মূৰ্চ্ছা গ'ল। যেতিয়া ঘৰৰ ভিতৰলৈ সোমাই আহিল তেতিয়া সুন্দৰকৈ কথা কৈ শুধিলে যে, অলপ জুই পুৱাই যাব পাৰিব নে তাই। মই মাথোন্ শুধিবলৈহে পালোঁ তাই ক'ৰ পৰা আহিছে তেতিয়াই তাই মুচ্কচ্ গ'ল। হাতৰ গঢ় দেখি ভাবিছোঁ। যে টান কাম কৰাৰ অভ্যাস নাই। আইও দেহি।"

মিসেস্ বাৰ্ডেও মৰম কৰি তাইৰ বিষয় কিবা ক'লে।

ইলাইজাই লাহে লাহে তাইৰ কলা বৰণীয়া সুন্দৰ ডাঙ্গৰ ডাঙ্গৰ চকু মেলি চাবিউফালে চাই ক'লে, "হেৰি, মোৰ হেৰি কলৈ গ'ল ? সিহঁতে তাক লৈ গ'ল নে ?"

লৰাটীয়ে মাকৰ মাত শুনিয়েই কাজোৰ কোলাৰ পৰা নামি আহি মাকক সাবট মাৰি ধৰিলেহি "ও, সি আছে, সি ইয়াতে আছে।"

মিসেস্ বাৰ্ডৰ ফালে চাই তাই বলিয়াৰ দৰে ক'লে, "আই, দুখানি চৰণত ধৰিছোঁ, আমাক ৰক্ষা কৰক। হেৰিক লৈ যাবলৈ নিদিব।"

বাৰ্ড গৃহিণীয়ে তাইক উৎসাহ দিবলৈ ক'লে, "ইয়াত নিৰ্ভয়ে থাক, তোৰ একো ভয় নাই। তোক ইয়াৰ পৰা কোনেও লৈ যাব নোৱাৰে।"

"ঈশ্বৰে আপোনাৰ মঙ্গল কৰক, আই।" এই বুলি মুখখন ঢাকি কান্দিবলৈ ধৰিলে। কন্দা দেখি মাকৰ কোলাত হেৰি উঠিল গৈ।

বাৰ্ড গৃহিণীৰ যত্ন আৰু শুশ্ৰূষাত ইলাইজাৰ লাহে লাহে গা ভাল হ'ল। তাই অলপ শান্ত হ'ল। জুহালৰ ওচৰৰ বহল বেঞ্চ খনতে এখন বিছনা পাৰি দিয়া হ'ল। তাতে মাক আৰু লৰাই একে লগে শুলে। হেৰিক আন মানুহে অলপ মৰম কৰিবলৈ খুজিলেও তাই এৰি নিদিয়ে লৰাক আৰু আঁকোৱালিহে ধৰে। তাই হেৰিক লৈ শুলে।

বহা-ঘৰলৈ মিঃ বাৰ্ড আৰু সহধৰ্ম্মিণী গুছি আহিল। অলপ পৰ পাছত ডাইনাই আহি ক'লে যে, ছোৱালীজনীয়ে সাৰ পাইছে আৰু আইৰ সৈতে দেখা কৰিব খুজিছে।

মিঃ বাড আৰু ঘৈণীয়েক ৰান্ধনী ঘৰলৈ গ'ল। গৈ দেখে যে, ছোৱালীজনী জুহালৰ ওচৰৰ আসন খনত বহি আছে। মুখত শান্ত কিন্তু অতি দুখৰ ভাব। আৰু জুইৰ ফালে নিশ্চল ভাবে একে থৰে চাই আছে। আগৰ উন্মত্ত ভাব নাই।

ঘৈণী বাৰ্ডে মৰমৰ মাতেৰে শুধিলে, "মোৰে সৈতে দেখা কৰিব খুজিছা নে ? এতিয়া অলপ ভাল পাইছা নে ?"

তাৰ উত্তৰ এটা অতি দীঘল কঁপা হুমুনিয়াহ। আৰু চকুৰ কাতৰ বিয়াকুল নিঃসহায় ভাৱ। এনেকৈ চালে যে গৃহিণীৰ চকুৰ পানী ওলাল।

"তোৰ একোকে ভয় নাই। ইয়াত তোৰ কোনো শত্ৰু নাই। ক চোন্ আই, ক'ৰ পৰা আহিছ ? তোক নো কি লাগে, ক চোন্ বাৰু।"

"মই আজি নিশা কেণ্টাকিৰ পৰা আহিছোঁ।"

"কেনেকৈ আহিলি, এই নিশাখন।"

"বৰফ পাৰ হৈ আহিলোঁ।" "বৰফ পাৰ হৈ!" আটায়ে একে লগে কলে। সকলোৱে তবধ।

"ভগবানৰ সহায় লৈ বৰফ পাৰ হৈ আহিলোঁ। সিহঁত মোৰ পাছে পাছে আহিছিল নহয়। মোক ধৰে আৰু। ভগবানৰ সহায়ত বৰফ পাৰ হলোঁ। আন উপায় একো নাছিল।"

মিঃ বাৰ্ডে শুধিলে, "তুমি গোলাম আছিলা নে কি?"

"হয় দেউতা, কেণ্টাকিৰ মানুহ এজনৰ গোলাম আছিলোঁ।"

"তেওঁ তোমাক দুঃখ কষ্ট দিছিল নে কি? তোমাৰ গৰাকীয়াণীয়ে একা?"

"দুখ, কষ্ট! তেওঁলোক দুয়োাই যে মোক কিমান মৰম কৰিছিল। মই কি কম?"

"তেনেহলে তুমি এনে মানুহৰ ঘৰ কিয় এৰি আহিলা?" আৰু ইমান বিপদ নো কিয় সহ্য কৰিলা?" ছোৱালীজনীয়ে মিসেস্ বাৰ্ডৰ ফালে অলপ পৰ থিৰ হৈ চালে। দেখিলে শোক পৰিচ্ছদ। সেই ফালে নিজা মানুহ ঢুকালে শোকৰ কাপোৰ পিন্ধে—যেনেকৈ আমাৰ অশৌচৰ কাপোৰ এঘাৰ দিন কি এমাহ পিন্ধা হয়। সেই তেনেলোকৰ পৰিচ্ছদ দেখি ক'লে, "আই, আপোনাৰ কেতিয়াবা কোনো সময়ত লৰা ঢুকাইছে নে?"

এনে প্ৰশ্নৰ কথা কেনেও ভবা নাছিল। সকলোৱে আচৰিত হ'ল। কিয়নো এমাহ আগেয়ে সেই গৃহিণীৰে এটি লৰা স্বৰ্গী হৈছিল।

মিঃ বাৰ্ডে আন পিনে চাই খিলিকিৰ ফালে গ'ল। আৰু ঘৈণীয়েকে কান্দিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু ধৈৰ্য্য ধৰি কলে, "কিয় শুধিছা? মোৰ এটি সৰু ল'ৰা অলপতে গৈছে, কিয় শুধিছা?"

"তেনেহলে মোৰ মনৰ ভাব অনুভৱ কৰি আপুনি মোক মৰম আৰু মোৰে সৈতে সহানুভূতি কৰিব। মোৰ একেটি ল'ৰা, মোৰ একেটি মাত্ৰ সম্বল এইটিক সিহঁতে মোৰ বুকুৰ পৰা কাঢ়ি লৈ যাবলৈ খুজিছিল। যেতিয়া দেখিলোঁ দলিল পত্ৰ সকলো ঠিকঠাক, তাক বেচাও হৈ গ'ল, মই তাক লৈ তেতিয়াই পলাই আহিলোঁ। যি মানুহটোৱে এই লৰাকণক কিনিছিল সি আৰু আমাৰ গৰাকীৰ কেজন-মান মানুহে তাক লৈ যাবলৈ আমাক খেদি আহিছিল। তেতিয়া মই নিৰুপায়। সিহঁতক দেখিয়েই বৰফৰ ওপৰত ততালিকৈ জপিয়াই পৰিলোঁ। কেনেকৈ যে পাৰ হলোঁ মই কব নোৱাৰোঁ। এজন মানুহে মোক এই পাৰত হাত বঢ়াই উঠাই লোৱাহে মুঠে মোৰ মনত আছে।"

মিঃ বাৰ্ডে ছোৱালীৰ ফালে ঘুৰি চাই খপ্‌কৈ কলে, "তেনেহলে তোৰ গৰাকীজন যে মৰমীয়াল মানুহ আছিল কেনেকৈ ক'ম?"

"কিয় কওঁ ? তেওঁ সঁচাসঁচিকৈয়ে মৰমীয়াল মানুহ আৰু ঘৰৰ ঘৈণীৰ যে কথাই নাই। তেওঁ যে মোক কিমান মৰম কৰিছিল। তেওঁলোকৰো কোনো উপায় নাছিল। তেওঁ-লোকৰ বহুত টকা ধাৰ। আৰু সেই ধাৰৰ দলিল পত্র এজন মানুহৰ হাতত পৰাত হেৰিক তাকে বেচিবৰ কথা হ'ল। সেই কথা শুনিয়েই মই হেৰিক লৈ পলাই আহিলোঁ। মোৰ এই একেটি পোণা মাথোন। ই যোৱা হ'লে মই কেনেকৈ নো জীয়াই থাকিলোঁ হয়।"

"তোৰ গিৰীয়েৰ নাই নে ?"

"আছে, কিন্তু তেওঁৰ গৰাকী আৰু এজন, আমাৰ গৰাকী-জন নহয়। তেওঁৰ গৰাকী জন বৰ বেয়া মানুহ। এনে নিষ্ঠুৰ মানুহ অতি কম আছে। আৰু মোৰ স্বামীক দক্ষিণ ফালে বেচিব বুলি আমাক ভয় খুৱাই থাকে। আৰু বেচিবও। মোৰ স্বামীক আকৌ ক'ত দেখা পাম!" মিসেস্ বাৰ্ডে শুধিলে, "তই কলৈ যাবি, আই ?"

"কেনেডালৈ যাম। যদিহে জানিলোঁ হেতেন কেনেডা ক'ত। বহুত দূৰ ঠাই নে কি কেনেডা, আই ?"

"আইও দেহি।"

"বহুত দূৰ নে কি, আই ?

"তই যিমান দূৰ ভাবিছ, তাৰ কৈও বহুত দূৰ। বাৰু চাঁওচোন্, কি কৰিব পাৰোঁ চাওঁ। ডাইনা, তোৰ খোটা-লীতে ইলাইজাৰ বিছনা কৰিদে। ৰান্ধনী ঘৰৰ ওচৰতে হব। ৰাতি পুৱাওক। চাঁও কি কৰিব পাৰোঁ। ইলাইজা, একো ভয় নাই। ভগবানৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা। তেওঁ তোমাক ৰক্ষা কৰিব। জানিবা।"

গিৰীয়েক আৰু ঘৈণীয়েক বহা খোটালীলৈ আকৌ গ'ল। মিসেস্ বাৰ্ডে দোলনী মাচিয়াত বহি দোল খাই খাই চিন্তা কৰিব ধৰিলে আৰু মিঃ বাৰ্ডে সেই খোটালীতে ইফাল সিফাল কৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। বাৰ্ডে বহুত পৰ পাছত ক'লে, "ঘৈণী, আজি ৰাতিতে তাই ইয়াৰ পৰা যাবলাগিব। নহলে মস্কিল। সেই মানুহটোৱে নিশ্চয় গম পাব যে, তাই ইয়াতে আছেহি। আৰু ৰাতি পুৱাতে সি আহি ওলাবহি। আজিয়েই সিহঁতক ইয়াৰ পৰা পঠাব লাগিব।"

"আজিয়েই নে ? কেনেকৈ সম্ভব হব পাৰে আৰু কলৈ লৈ যাবা ? জানানে ?"

স্বেনেটৰে জোতা পিন্ধি ভাবি ভাবি ক'লে, "মই জানোঁ বুলিয়েই ভাবা। চাঁওচোন্ বাৰু কি হয়। মোৰ বহুত দিনৰ মক্কেল ভেন্ ট্ৰম্প বুলি এজন মানুহ কেণ্টাকিৰ পৰা আহি ইয়াৰে সাত মাইলমান দূৰৈত মাটি বাৰী কিনি আছেহি। তাৰ সকলো গোলামকে সি মুক্তি দিছে। আৰু ঠাই ডোখৰ ইমান নিৰ্জ্জন যে, সেই ঠাইলৈ বিশেষ কাম নেথাকিলে কোনোৱে যাব নোখোজে আৰু নেযায়ো। নৈৰ এচুকত। কোনেও সোনকালে কি সহজে সেই ঘৰ বিচাৰি নেপায়। তালৈকে যোৱা ভাল বুলি ভাবোঁ। তাত

তাই সুন্দৰে, নিৰাপদে থাকিব। বাৰো বজাত লৈ যাম। কাজোই কোনেও নজনাকৈ গাড়ী ঘোড়া যুতি দিয়ক।”

তাৰ পাছত বাৰো বজাত ইলাইজা আৰু সৰু লৰাটীক গাড়ীত উঠাই মিঃ বাৰ্ডে লৈ গ'ল। কিছু পৰ পাছত গাড়ীখন ডাঙ্গৰ এটি ঘৰৰ আগত ৰল গৈ। বহুত পৰৰ পাছত (কিয়নো, গাঁৱলীয়া ঠাই, মানুহবোৰে সোন্কালে শুবলৈ যায়, আৰু তেতিয়া সকলো মানুহবে শোৱাই ভাল। বিশেষ কাম নেথাকিলে মানুহৰ বাহিৰলৈ ওলোৱা ভাল নহয়।) মাতামাতি কৰাৰ পাছত, ঘৰৰ গিৰীহঁত উঠি দুৱাৰ মেলি দিলে। তেওঁ দীঘল শকত মানুহ। ছয় ফিটৰ-কৈও কেই ইঞ্চিমান ওখ।

কেণ্টাকিত এই সজ ভেন্ ট্ৰম্পৰ বহুত মাটী বাৰী আৰু বহুত গোলাম আছিল। এই সজ মানুহটীয়ে বহুত দেখি শুনি ভাবিলে এই গোলামী প্ৰথাটো ভাল নহয়, বেয়া। ভেন্ ট্ৰম্পৰ দৰে সহৃদয় মানুহে গোলামী প্ৰথাৰ বিষয়ে এই বুলি ভাবিলে যে, ই গোলামবোৰৰ পক্ষে যেনে বেয়া গৰাকীৰ পক্ষেও তেনে। এনে কথা ভাবি চিন্তি এদিন টকা কিছু হাতত লৈ ওহাইওলৈ গ'ল। তাত বহুত হাজাৰ পুৰা মাটী কিনি গোলামবিলাকক তালৈ পঠাই দিলে। সিহঁতক দলিল পত্ৰ লেখি দি মুক্তি দিয়াৰ পাছত এই ঠাইলৈ আহি (আমি যি ঠাইত তেওঁক দেখিছোঁ সেই ঠাইত) থিতাপি হ'ল হি।

ক'ব নেলাগে যে, সেই মাটী খণ্ড, (খণ্ড কৈছোঁ কিয়, সেই মাটী খিনি আমাৰ গুৱাহাটীৰ কৈও সৰহ পৰিমাণৰ, কামৰূপৰো আধা-আধিমানো হব পাৰে) গোলামক দান স্বৰূপে দি সিহঁতক মুক্তি দিলে।

আমাৰ স্বেনেটৰ বন্ধুয়ে শুধিলে, “তুমি দুখীয়া তিৰুতা এজনীক গোলাম ধৰা মানুহৰ হাতৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবা নে ?”

“ৰক্ষা, মই যদি নকৰোঁ কোনে কৰিব ? মই কৰিম।”

স্বেনেটৰে কলে, “এৰা, মই তাকে ভাবিহে এইক ইয়ালৈ আনিছেঁ।”

স্বেনেটৰে মানুহ চিনি পাইছিল।

দুখ ভাগৰেৰে ভৰপুৰ হৈ ইলাইজাই হেৰিক কোলাত লৈ দুৱাৰৰ ওচৰলৈ আহিল। ভেন্‌ট্ৰম্পে মোমবাতি ডাল তাইৰ মুখৰ আগত ধৰি এটা মৰমসূচক ‘হঁহ্” মুখৰ পৰা উলিয়াই কলে, “এই ছোৱালী, তই ইয়াৰ কাষৰ খোটালীত শুই থাক গৈ। তোৰ একো ভয় নাই। তোৰ মাৰৰ কোলাত যেনে নিৰ্ভয়ে শুলি হয় ইয়াতো তেনে নিৰ্ভয়ে শো গৈ যা।” এই বুলি কাষৰে এটা খোটালী মেলি দিলে। ইলাইজা সোমাল। তাৰ পাছত স্বেনেটৰে চমুকৈ ইলাইজাৰ ইতিহাস ক'লে। বাৰ্ডে বিদায় ল'বৰ সময়ত দহ ডলাৰৰ এখন কাকত ভেন্ ট্ৰম্পৰ হাতত দিলে।

‘ তাইৰ নিমিত্তে নে কি ?”

“হয়”

এই বুলি এই দুই সজ আৰু কৰ্ম্মী মানুহে ইজনে আন জনৰ পৰা বিদায় ল'লে। এনে সজ মানুহ বিৰল।

——:০:——

ফেব্ৰুৱাৰী মাহৰ সেই ৰাতি পুৱাৰ দিনা বৰ এন্ধাৰ আৰু গোটাইথিনি সময় কিন্‌কিনাই বৰষুণ দি আছিল। বিশেষ টম্ দদাইৰ পজাৰ খিলিকিৰ পৰা চালে সেই দিনা বাহিৰত বৰ দুৰ্য্যোগ হেন লাগিছিল। বাহিৰেও দুৰ্য্যোগ, ভিতৰেও দুৰ্য্যোগ। পজাৰ ভিতৰৰ মানুহবোৰৰ আজি বৰ দুখ। সিহঁত শোকত অধীৰ। আজি টমক লৈ যাব।

লৈ যাব। এবাৰ ভাবি চোৱাচোন্। নিজৰ গৃহিণী, ল'ৰা-ছোৱালীৰ পৰা লৈ যাব। এনেকৈ শত সহস্ৰ গোলাম-বোৰক নিজৰ আত্মীয়-স্বজন পৰিয়ালৰ বুকুৰ পৰা দিনৌ কাঢ়ি লৈ যোৱা সেইথিনি সময়ত বিৰল নাছিল। কিন্তু আমাৰ টম্, ধৰ্ম্ম-ভীৰু, ধাৰ্ম্মিক, সজ টমক লৈ যোৱাত টমৰ পৰিয়ালৰ দুখৰ লগে লগে আমাৰ বুকুতো যে শোকে খুন্দা মাৰি ধৰে।

আণ্ট ক্লোই টমৰ কাপোৰবোৰ ঠিক কৰিছে। তাৰ লগতে খোৱা-বোৱাৰ বস্তুবোৰো এখন চাফ-চিকণ টেবিলৰ ওপৰত সজাই থৈ দি আছে। মাজে মাজে চকুৰ পানী হাতেৰে মচি আছে। টমে বাইবেলখন হাতত লৈ তেওঁৰ ঘৈণীয়েকৰ ওচৰত বহি আছে। কাৰো মুখত কথা নাই।

এতিয়াও বৰ পুৱা। লৰাহতে এতিয়াও সাৰ পোৱা নাই। আটাই কেটাই একে লগে শুই আছে।

টমে বাইবেলখন পঢ়ি ল'ৰাহঁতৰ বিছনাৰ ফালে গ'ল। "এই শেষ-বাৰ" তেওঁ ক'লে। এই নীগ্ৰো জাতিৰ অপত্য-স্নেহ আৰু ঘৰৰ আত্মীয়-স্বজনলৈ মৰম বৰ। এই নিমিত্তেও সিহঁতে এনেকৈ নিজৰ মানুহৰ কাষৰ পৰা টনা আজোৰাৰ বিচ্ছেদত বৰ দুখ পাইছিল।

আণ্ট্ ক্লোই একো নকৈ কাম কৰি থাকিল। যি ইস্ত্ৰিলৈ কাম কৰি আছিল, সেই ইস্ত্ৰিলৈয়ে কাম কৰি থাকিল। কিন্তু অলপ পৰ পাছত আৰু থাকিব নোৱাৰি হুক হুক কৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। ই কান্দোন্ একেবাৰেই নিৰাশাৰ বুক ফটা কান্দোন্।

"ভগবানৰ ভৰিত সকলোকে সঁপি দিব লাগে জানো। কিন্তু মই কেনেকৈ পাৰিম ঐ। যদিহে জানিলোঁ হয় তুমি ক'লৈ যাবা, তোমাক সিহঁতে কেনেকৈ ৰাখিব, তেওঁ এটা কথা আছিল। তাকো তো নেজানোঁ। আইয়ে কৈছে হয় তোমাক দুই এ বছৰৰ ভিতৰতে আকৌ মোকলাই আনিব, কিন্তু এবাৰ গ'লে দেখোঁ কোনেও উভতি নাহে। সিহঁতে কাম কৰাই সেই বাগিচা বোৰত মাৰি পেলায়।"

"ক্লো, ইয়াত যি জন ঈশ্বৰে আমাক ৰাখিছে তাতো সেই একেজন ঈশ্বৰেই।"

চোৱা, ঈশ্বৰৰ ওপৰত কিমান ভৰসা কিমান ভক্তি। টমৰ দৰে মানুহ থাকিলে নীগ্ৰো জাতি কিয় হীন হব ?

আণ্ট্ ক্লোই ক'লে, "এই কথাই মোৰ একণকে আশা নিদিয়ে। কিন্তু আশা হোৱা ভাল, নহয় নে? আৰু কথা কৈয়েই বা কি হব? তোমাক এ সাঁজ ভালকৈ খুৱাঁও এতিয়া। আকৌ কেতিয়াবা বা খাবলৈ পোৱা।"

এই বুলি খোৱা-বোৱাৰ বন্দবস্ত কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই দিনা মিসেস্ শ্বেলবিয়ে ক্লোক্ ঘৰৰ কাম কৰিবলৈ দিয়া নাই। সেই দেখি আজৰি পাই ক্লোই যিমান দূৰ শকতি সিমান দূৰ ভালকৈ টমে ভাল পোৱা বস্তুবোৰ ৰান্ধিবলৈ সময় পাইছিল। সেইবোৰ বস্তু সুন্দৰকৈ ৰান্ধি ধৌ ধৌ কৰে বগা মেজৰ চাদৰৰ ওপৰত সজাই থ'লে। নিজৰ হাতৰ আচাৰ নিজৰ হাতৰ চাট্নিবোৰ মেজত সজাই থলে। ক্লো যেনে আদৰ্শ দাসী আছিল, তেনে আদৰ্শ গৃহিণীও আছিল। এই আচাৰ, মোৰোব্বাবোৰ বিশেষ সকাম হ'লে হে উলিউৱা হয়।

ল'ৰাবিলাকে খোৱা বস্তুবোৰ দেখি বেগাবেগিকৈ মুখ ধুই আহি খাবলৈ বহিল হি। খোৱা-বোৱাৰ পাছত মাকক কন্দা দেখি সিহঁতেও কান্দিবলৈ ধৰিলে। কিয় যে আজি ভোজৰ দৰে খোৱাৰ বন্দবস্ত হৈছে আৰু কিয় যে মাকে কান্দিছে সিহঁতে নেজানে। কেৱল মাথোন দেখিলে ভাল খোৱা বস্তু বহুতো আছে খালে, আৰু দেখিলে মাকে কান্দিছে বাপেকে মনৰ দুখেৰে বহি আছে, তেওঁলোকৰ তেনে অৱস্থা দেখি কান্দিলে। এনেকৈ কান্দি থাকোঁতে থাকোঁতে এজনে ক'লে "সৌৱা, আই আহিছে।"

আণ্ট্ ক্লোই ক'লে, "তেওঁ আহিছে? তেওঁ কোনো সজ কামলৈ অহা নাই।"

মিসেস্ শ্বেলবি অহা দেখি আণ্ট ক্লোই মাচিয়া এখন দিলে কিন্তু মাচিয়াখন দিয়াত আগৰ দৰে হৃদ্যতা নাই, আগৰ দৰে মৰমৰ চিন নাই। আৰু কি, মাচিয়াখন থপ কৰি পেলাই দিয়াৰ দৰে দিলে। মিসেস্ শ্বেলবিৰো মন গধুৰ, তেওঁ আগৰ দৰে নেহাঁহিলে, আগৰ দৰে সকলোৰে পিনে চাই কথা নকলে। টমৰ ফালে চাই ক'লে, "টম্, তোমাক মই একো দিব নোৱাৰোঁ। যিহকে দিওঁ, সিহঁতে সকলোকে ল'ব। কিন্তু মই এনেখিনি সময়ত থিয় হৈ তোমাক কৈছোঁ যে, মোৰ যেতিয়াই প্ৰথমে সুবিধা হয় তেতিয়াই তোমাক মই মোকলাই আনিম। ঈশ্বৰ সাক্ষী। আৰু তেতিয়ালৈকে, টম্, তুমি ভগবানৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি থাকা। মই তোমাক নিশ্চয়েই আনিম।"

এনেকৈ কথা কৈ থাকোঁতে ল'ৰাহঁতে কলে, মাষ্টৰ হেলি আহিব লাগিছে। এই কথা কোৱাৰ পাছতে দুৱাৰখন কোনোবাই গুৰিয়াই মেলিলে আৰু হেলি মাষ্টৰ গোৰৰ লগে লগে ভিতৰলৈ সোমালহি বৰ খং।

কলে হি "এই নিগাৰ" (নিগাৰ মানে কলা মানুহ। কিন্তু নিগাৰ কথাটো হেলিয়ে মুঠেই কলা মানুহ বুলি কোৱা নাছিল। নিগাৰ বুলি "অধম" কি তাৰ কৈও অধম এনে ভাৱ হে প্ৰকাশ কৰিছিল) "এই নিগাৰ, তই যাবলৈ সাজু

৩

হৈছ নে ?" মিসেস্ শ্বেলবিক দেখি মুৰৰ পৰা টুপি খুলিলে আৰু একাষাৰ ভদ্ৰতাৰ কথা কলে।

টমে, সজ টমে এই কথা শুনি আৰু একো কথা নকৈ নতুন মালিকৰ পাছে পাছে যাবলৈ ধৰিলে। টমৰ ঘৈণীয়েকে সৰু কেচুৱাটিক কোলাত লৈ গিৰীয়েকৰ পাছে পাছে গল। সকলোৱে কান্দি কান্দি, লৰাই ছোৱালীয়ে ওচৰ চুবুৰিয়া সকলোৱে গাড়ীৰ ওচৰলৈ গল। মিসেস্ শ্বেলবিয়ে অলপ পৰ হেলিটোক কথা কৈ ৰাখিলে। ইচ্ছা যে, টমে নিজৰ মানুহৰ পৰা ভালকৈ বিদায় লৈ যাওক। টমক সকলোৱে ভাল পায়, সেই কৰ্ম্মক্ষেত্ৰৰ সকলো মানুহ, মুনিহ, তিৰুতা, বুঢ়া-বুঢ়ী, ডেকা-গাভৰু, লৰা-ছোৱালী সকলোৱে টমক বিদায় দিবলৈ আহিল।

অলপ পৰ পাছত হেলিয়ে টমক কলে, "ভিতৰলৈ সোমা।" সকলো গোলামে হেলিৰ ফালে দুখ আৰু খঙত কেৰাহিকৈ চালে।

হেলিয়ে কি কৰিলে শুনা। টম গাড়ীত সোমাল। হেলিয়ে তেতিয়াই টমৰ ভৰি দুখন শিকলিৰে বান্ধি দিলে। এটা জন্তুহে যেন।

টমে ক'লে, "জৰ্জ বোপা নাই, সেই দেখিহে মোৰ দুখ লাগিছে। জৰ্জ বোপাক মৰম দিব দেই।"

জৰ্জ, শ্বেলবিৰ লৰা। তিনদিনমান আগেয়ে কোনো বন্ধু এজনৰ ঘৰলৈ গৈছিল। টমৰ এনে বিপদৰ কথা জৰ্জে শুনা নাছিল।

হেলিয়ে ঘোড়াক চাবুকেৰে কোবালে। ঘোড়া চেকুৰিব ধৰিলে। আৰু টমে সকলোবে ফালে যিমান পৰলৈ দৃষ্টি যায় চাবলৈ ধৰিলে।

——:০:——

এ্যামেৰিকা (America) আৰু ইউৰোপত সকলো ঠাইতে হোটেল আছে, বিশ্ৰামাগাৰ আছে (আমাৰ দেশৰ ডাক-বঙ্গলাৰ দৰে নহয়)। সেই এনে এটি বিশ্ৰামাগৰত এদিন ডাৱৰীয়া আবেলি এজন মানুহ আহি কেণ্টাকিৰ এখন গাড়ীৰ পৰা নামিলহি। সেই বিশ্ৰামাগৰৰ এটি খোটালিত সোমাই সেই মানুহটীয়ে বহুত মানুহ দেখিলে। ডাৱৰীয়া বতৰ। কাকো লাগে মদ, কাকো লাগে চাহ, কাকো বা কফী, সকলেৰে কেনেকৈ জাৰত উম পায় সেই ভাবি সকলোৱে সেই খোটালিত সোমাই আছে। মদ খোৱা মানুহে জহকালি মদ খায় জহ খেদাবলৈ, জাৰকালি মদ খায় জাৰ খেদাবলৈ। মদ খোৱা মানুহৰ "কাৰণ" একো নাই। মদ খাবই। মন বেয়া লাগিছে। মদ খাব। মন ভাল লাগিছে। মদ খাব। মন ভালো লগা নাই, বেয়াও লগা নাই। মদ খাব। সি বাৰু যি হওক। এনে এটি খোটালিত আমাৰ পথিক জন সোমালহি। কেণ্টাকিৰ মানুহ-বোৰ সবল সুস্থ শৰীৰৰ, অসুৰ বুলিলেও ক্ষতি নাই। এই এনেবোৰ মানুহে নিজৰ সবল সুস্থ শৰীৰৰ আনন্দত, নিজৰ দৰ্পৰ ভাৰত, নিজৰ স্বাবলম্বী আত্মম্ভৰিতাত মদ খাই

সেই খোটালিত বহি, থিয় হৈ আছে। এনে খিনি সময়ত আমাৰ পথিকজন সোমাল হি। খোটালিৰ চাৰিউফালে বন্দুক গুলিৰ মোনা, কুকুৰ আৰু সৰু সৰু নীগ্ৰো লৰা।

সেই মানুহটি শকত আৰত চুটি চাপৰ। কাপোৰ কাণি ঠিকঠাক। মুখখন প্ৰফুল্ল, আৰু সকলো পিনে চাফ-চিকণ। কাপোৰৰ টোপোলা (ব্যাগ) আৰু ছাতা কাকো নিদিয়ে। চাৰিউপিনে চাই চিন্তি কাপোৰ কাণি ছাতা আৰু আন আন নিজৰ বস্তু-বেহানী লৈ সেই খোটালীৰ আটাইতকৈ যি ফালে গৰম সেই ফালে বহিল গৈ। বস্তু বেহানী মাচিয়াৰ তলত থলে গৈ। চাকৰ-নাকৰে ব্যস্তভাবে লবলৈ অহাতো নিদিলে।

বুঢ়া মানুহটীয়ে কেটামান মানুহে একে লগে বাতৰি কাকত এখন পঢ়ি কিবা কথা কোৱাকুৱি কৰি থকা দেখি শুধিলে "কি হৈছে ?"

তাৰে এজনে কলে, "নিগাৰ এটাৰ বিষয়ে বিজ্ঞাপন।"

এই মানুহজনৰ নাম উইলসন্। মিষ্টৰ উইলসনে এই কথা শুনি ব্যাগ আৰু ছাতা ডুখৰি সাৱধানে থৈ কাকতখন হাতত ললে। হাতত লৈ বীত চকু জোৰ জেপৰ পৰা উলিয়াই, নাকত লগালে। লগাই অটোৱাৰ পাছত ধীৰ ভাবেৰে কাকতখন পঢ়িবলৈ ধৰিলে। কাকতত আছিল :—

"তলত নাম লেখা মানুহ জনৰ ঘৰৰ পৰা এটা মিউলাটো লৰা জৰ্জ পলাই গৈছে। এই জৰ্জ আপা দীঘলে ছয় ফুট, মিউলাটোৰ ভিতৰৰ বগা বৰণৰ, চুলি অলপ ৰঙ্গচীয়া, কেঁকোৰাকেঁকোৰি, বৰ বুদ্ধিমান, ভালকৈ কথা কব পাৰে, লেখিব পঢ়িব পাৰে। বগা মানুহ বুলি চিনাকীও দিব পাৰে। পিঠিত আৰু কান্ধত বহুত দাগ আছে। সোঁও হাতত এইচ্ "H" আখৰটো মছিব নোৱাৰাকৈ ছাপ মৰা আছে। যি মানুহে সেই মানুহটোক মোক জীয়াই ধৰি আনি দিব পাৰে, তেওঁক মই চাৰি শ ডলাৰ পুৰস্কাৰ দিম। আৰু সঠিককৈ তাক হত্যা কৰাৰ বাতৰি আনি দিলেও সেই একে খিনি টকাকে বটা দিম।"

এই ভদ্ৰলোক জনে আগৰ পৰা গুৰিলৈকে সেই জাননীখন ভালকৈ পঢ়িলে।

এনে খিনি পৰতে এটা ঘোড়াই টনা এখন বগি (Buggy) গাড়ী আশ্ৰম খনৰ আগত ৰল হি। গাড়ীখন দেখিলে ভাল মানুহৰ গাড়ী যেন দেখি। সুন্দৰকৈ কাপোৰ-কাণি পিন্ধা এজন ভাল মানুহ তাত বহি আছে, আৰু এটি ক'লা (Coloured এই কথাৰ অৰ্থ বং থকা, কলা নহৈ বগাতকৈ অলপ কলা মানুহবোৰক এই আখ্যা দিয়া হয়) চাকৰে গাড়ীখনি চলাই আনিছে। এলেহুৱা মানুহে কোনো নতুন মানুহ আহিলে যেনেকৈ চায় সেই তেনেকৈ নতুনকৈ অহা অতিথিবোৰক সেই আশ্ৰমৰ মানুহবোৰে চাবলৈ ধৰিলে। তাতে ডাৱৰীয়া বতৰ—এনে বতৰত মানুহৰ এলাহ আৰু বাঢ়ে। মানুহটী বৰ দীঘল, সুন্দৰ কলা বৰণীয়া ভাব প্ৰকাশক চকু।

স্পেইন দেশৰ মানুহৰ দৰে, চুলি কলা, মসৃণ, সৰু সৰু কেঁকোবাকেঁকোৰি, নাক দীঘল, পুৰুষসিংহৰ দৰে আকৃতিৰ মানুহটি দেখি সকলোৱে স্তম্ভিত হ'ল আৰু তেওঁক এজন অসাধাৰণ পুৰুষ বুলি ভাবিলে। তেওঁ অতি ধীৰ আৰু সহজ ভাবে সেই মানুহ জুমৰ ওচৰলৈ আহিল। আৰু মুৰ দোঁৱাই আশ্ৰম-লিগিৰাক তেওঁৰ পেৰাটো ক'ত থব দেখুৱাই দি, মানুহবিলাকক অভিবাদন কৰি লাহে লাহে গৈ আশ্ৰম-গৰাকীক নিজৰ নাম ধাম শ্বেলবি কাউন্টিৰ, ওক্‌লেণ্ডৰ হেন্‌ৰি বাটলাৰ বুলি ক'লে।

নতুন অতিথিজন অহাৰে পৰা মিঃ উইলসনে তেওঁৰ ফালে ব্যগ্ৰভাবে একে থৰে চাবলৈ ধৰিলে। মনৰ ভাব দেখি এনেহে ধাৰণা হৈছিল তেওঁ যেন সেই মানুহটিক কৰবাত দেখিছে কিন্তু ক'ত যে দেখিছিল তাক থিৰাং কৈ কব যেন নোৱাৰে।

সেই ফালে একে থৰে চাই থাকে কিন্তু নতুন আলহিৰ উজ্জ্বল চকু তেওঁৰ ফালে গলেই আন ফালে তেওঁ চায়। লুকাভাকু আৰু। নতুন আলহৰি দৃষ্টিত কোনো সঙ্কেতেই নাই। কিন্তু মিঃ উইলসনে ভাবি ভাবি উলিয়ালে তেওঁক কত দেখিছে—তাৰ পাছত যেতিয়া মনত পৰিল তেওঁ নতুন আলহিৰ ফালে ভীত আৰু বিয়াকুল ভাবে চাই তেওঁৰ ফালে আগ বাঢ়ি আহিল। নতুন আলহিয়ে তেতিয়া চিনি পোৱা ভাও কৰি হাত আগ বঢ়াই দি ক'লে,—

"মিঃ উইলসন, নহয় নে? মোক ক্ষমা কৰিব দেই। মই ভাবিবকে পৰা নাছিলোঁ। আপোনাৰ দেখোন মোক মনত আছে—শ্বেলবি কাউন্টিৰ ওক্‌লেণ্ডৰ মিঃ বাটলাৰ।"

"হ-হ-হ-য় হয় স্যৰ, মোৰ মনত পৰিছে" সপোনত কথা কোৱা মানুহৰ দৰে এই আষাৰ কথা ক'লে।

এনে সময়তে এটি নীগ্ৰো আপা আহি ক'লে, "মাষ্টৰৰ (নীগ্ৰোবিলাকে এনেকৈ ভাল মানুহৰ কথা কৈছিল, আমাৰ যেনে এখেত") খোটালী তপ্‌তৈয়াৰ। মাষ্টাৰ গলেই হয়।

নতুন আলহিজনে তেওঁৰ নীগ্ৰো কোচম্যানক কলে, "জিম, মোৰ পেৰা বোৰ তদাৰক কৰিবি দেই" এই আষাৰ কথা জিমক কৈ, মিঃ উইলসনৰ ফালে চাই ক'লে, "মিঃ উইলসন, মোৰ খোটালীলৈ আহকচোন আপোনাৰে সৈতে এটি বিশেষ কামৰ কথা আছে। অনুগ্ৰহ কৰি আহিলে ভাল পাম।"

মিঃ উইলসন কোন? জৰ্জে এওঁৰে কাৰখানাত কিছুদিন কাম কৰিছিল। তেওঁ টোপনীত খোজ কৰা মানুহৰ দৰে সেই নতুন আলহিৰ পাছে পাছে যাবলৈ ধৰিলে। এটী ওপৰৰ তলাৰ ডাঙ্গৰ খোটালীত দুয়ো সোমালগৈ। সেই খোটালীত নতুনকৈ বৰ একুড়া জুই আছে, আৰু চাকৰ নাকৰবিলাকে খোটালীটি ঠিকঠাক কৰিব লাগিছে। চাকৰ-বোৰৰ কাম শেহ হলত ডেকা মানুহটিয়ে দুৱাৰখন গম্ভীৰ

ভাবে চাবিৰে বন্ধ কৰি চাবিটো জেপত ভৰালে। ভৰাই বুকুত হাত সাবটি মিঃ উইলসনৰ ফালে একে থৰে চাই থাকিল।

মিঃ উইল্‌সনে কলে, "জৰ্জ !"

"হয়, জৰ্জ।" ডেকা-লৰাটিয়ে উত্তৰ দিলে।

"মই এনে কথা ভাবিবক পৰা নাদিলোঁ।

জৰ্জে হাঁহি উত্তৰ দিলে, "মোৰ বেশ ছদ্ম, সুন্দৰকৈ সাজিছোঁ, কোনে গম পাব? মোৰ হালধীয়া বৰণত আখৰো-টৰ চাল ঘঁহি অলপ ৰঙ্গচীয়া কৰি লৈছোঁ। মোৰ চুলিত কলা কলপ দি লৈছোঁ। সেই জাননীৰ লেখা বিৱৰণৰ সৈতে মোৰ কিবা মিল আছে নে?"

"কিন্তু জৰ্জ কি কাম কৰিছা, তুমি? নেজানানে এনে কাম কৰিলে কি হয়? মই তোমাক এনে কাম কৰিবলৈ কেতিয়াও নকঁও।"

জৰ্জে সেই একে ধৰণৰ হাঁহি মাৰি উত্তৰ দিলে, "মই নিজৰ গধূৰ দায়িত্ব বুজিহে এনে কাম কৰিছোঁ।"

মিঃ উইলসন বৰ ভাল মানুহ আছিল—কিন্তু তেওঁ সকলো কামকে অতি সাবধানে কৰিছিল। নেদেখিলা নে তেওঁৰ বস্তু-বেহানীবোৰ কেনেকৈ সাবধানে ৰাখিছিল। কথা কৈ থাকোঁতেও হাতত ব্যাগ আৰু লাঠি। তেওঁ খোটালিৰ চাৰিউফালে ফুৰি ফুৰি জৰ্জক এনেকৈ ক'লে, "জৰ্জ, তেনেহলে তই পলাইছ, তোৰ নিজৰ গৰাকীৰ ঘৰৰ পৰা তই পলাইছ।

জৰ্জ ইয়াত মই অকণো আচৰিত হোৱা নাই। কিন্তু জৰ্জ, মই বেজাৰ পাইছোঁ, তোৰ ব্যৱহাৰত বৰ বেজাৰ পাইছোঁ। মোৰ এই কথা কবই লাগিব, জৰ্জ, এই কথা কোৱা মোৰ কৰ্ত্তব্য।"

"দেউতা, আপুনি বেজাৰ কৰিছে কিয়?"

"কিয় বেজাৰ? তুমি তোমাৰ দেশৰ আইনক অগ্ৰাহ্য কৰিছা দেখি।"

"মোৰ দেশ? মোৰ দেশ কত? মোৰ দেশ মোৰ নিজৰ কবৰ হব, মোৰ আন কোনো দেশ নাই।"

চুটি চাপৰ বুঢ়া মানুহটিয়ে কবলৈ ধৰিলে, 'জৰ্জ, তুমি জানা যে, মই সকলো সময়তে সকলো ঠাইতে তোমাৰ বন্ধু। আৰু যদি কেতিয়াবা তোমাক কিবা একাষাৰ বেয়া কথা কৈছোঁ তোমাৰ ভালৰ নিমিত্তেহে কৈছোঁ। কিন্তু এতিয়া তুমি যে কি বিপদত ভৰি দি আছা তুমি নেজানা। কেতিয়াও কৃতকাৰ্য্য হব নোৱাৰা। তুমি ধৰা পৰিলে তোমাক সিহঁতে আৰু কষ্ট দিব তোমাক আধাম-ৰা কৰিব; তোমাক নৈৰ ভাটিৰ ফালে বেচিব।"

মিঃ উইলসন," জৰ্জে কলে, "মই সকলো জানোঁ সকলো বুজোঁ। মোৰ বিপদৰ কথা কথা মই জানোঁ"—এই বুলি ওভাৰকোটৰ বুতাম খুলিলে। তেওঁ দেখিলে যে, দুটা পিস্তল আৰু এখন ডাঙ্গৰ কটাৰী জেপৰ ভিতৰত।—"সিহঁতৰ নিমিত্তে মই প্ৰস্তুত। দক্ষিণ ফালে মই কেতিয়াও নেযাওঁ।

যদি কিবা যেন দেখোঁ ছফিট মাটিৰ বন্দবস্ত কৰিব পাৰিম তো। সেই মাটিয়েই কেন্টাকিত মোৰ প্ৰথম আৰু শেহ মাটী হব।" এই ছয় ফিট মাটীৰ অৰ্থ হৈছে কবৰ। জৰ্জে যে ধৰা নিদিয়ে আৰু ধৰা পৰাৰ আগেয়ে নিজেই আত্মহত্যা কৰিব ইয়াৰ দ্বাৰাই বুজাইছে।

"জৰ্জ, কি কোৱা, বোপাই, এনে মনৰ অৱস্থা যে বৰ শোক লগা। জৰ্জ, মই বৰ ভাৱনাত পৰিছোঁ। তোমাৰ দেশৰ আইনক তুমি অমান্য কৰিছা!"

"দেউতা, মোৰ নিজৰ দেশ নাই; কিন্তু মোৰ দেশ এখন কৰি ল'ম। আপোনাৰ দেশ মোক নেলাগে। আপোনাৰ দেশে যেন মোক শান্তিত থাকিবলৈ আৰু ইয়াৰ পৰা যাবলৈ সুযোগ দিয়ে। এই দেশে যেন মোক আৰু একোকে নিদিয়ে, আপোনাৰ দেশৰ পৰা মই আৰু একো নেখোজো। মই যেতিয়া ক্যান্যাডা পামগৈ, সেইখন মোৰ দেশ হ'ব। কিয়নো ক্যান্যাডাই মোক প্ৰতিপালন কৰিব, মোক ৰক্ষা কৰিব, সেই দেখি ক্যানাডাৰ আইন মই গ্ৰাহ্য কৰিম, সেই আইন মই মুৰ পাতি ল'ম। যদি মোক কোনোবাই এই দেশ এৰি যাঁওতে বাধা দিবলৈ আহে, তেওঁ যেন সাবধান হয়। মোৰ মুক্তিৰ বাট যেন কোনোৱে ৰোধ নকৰে। যদি কোনোবাই কৰে মই তেওঁৰ সৈতে যুজিম, আৰু শেহলৈকে যুজিম!"

"বাৰু জৰ্জ, যা যা আগ বাঢ়। কিন্তু সাৱধান আপা, সাৱধান। কাকো গুলি নামাৰিবি, জৰ্জ, গুলি নামাৰিবি, কিন্তু যদি—যদি মাৰ,—মাৰ যদি মাৰিবি—গুলি যেন গাত নেলাগে। তোৰ ঘৈণীয়েৰ কত?" এই বুলি আকৌ খোটালীৰ চাৰিউফালে ফুৰিবলৈ ধৰিলে।

"দেউতা, গ'ল, পলাই গল। ক'লৈ গ'ল কব নোৱাৰোঁ। ভগবানেহে জানে তেওঁৰ লগত কত দেখা হব, ইহলোকত নে পৰলোকত।"

"এনে কথা হব পাৰে নে? আচৰিত। এনে মৰমীয়াল পৰিয়ালৰ ঘৰৰ পৰা গলাই গ'ল।"

জৰ্জে ততালিকৈ উত্তৰ দিলে, "মৰমীয়াল পৰিয়ালৰো ধাৰ লাগে, আৰু মৰমীয়াল পৰিয়ালকো আমাৰ দেশৰ আইনে মাকৰ বুকুৰ পৰা সন্তানক কাঢ়ি নি বেচিবলৈ হুকুম দিয়ে।"

"বাৰু, বাৰু হৈছে হৈছে" সজমানুহজনে জেপত হাত ভৰাই থপ্ জপাই কিবা বিচাৰিব ধৰিলে। তেওঁ বিচাৰশক্তিৰে কাম কৰিছে নে নাই ভাবিব ধৰিলে। তাৰ পাছত "যাওক বিচাৰশক্তি" বুলি জেপৰ পৰা কেতবোৰ নোট উলিয়াই দি জৰ্জক কলে, "জৰ্জ, ধৰ।"

"নলওঁ, মোৰ দেউতা, নলওঁ। আপুনি মোৰ নিমিত্তে বহুতো কৰিছে আৰু মানুহে এই কথা শুনিলে বা জানিলে আপোনাৰ বিপদ হবৰ সম্ভাবনা। মোৰ টকা আছে। আৰু যিখিনি আছে সেই খিনিৰেই যথেষ্ট হব।"

"জৰ্জ, নহয় লবই লাগিব। টকা যিমান লগত থাকে

ভাল—বিশেষ যেতিয়া বেয়া উপায়েৰে সেই টকা অহা নাই। ল, বোপাই, ল।”

“আপুনি তেনেকৈ কলে ল’ম দেউতা, কিন্তু মই এই টকা ধাৰ বুলি নলোঁ আৰু সুজিম।

“বাৰু জৰ্জ এনেদৰে কিমান দিন ফুৰিবি। তোৰ বুদ্ধি আছে কিন্তু বৰ ভয়, বৰ ভয়, বৰ ভয়ো আছে জৰ্জ। এই কলা মানুহটীয়েই বা কোন্?”

“বৰ ভাল মানুহ ই। এবছৰ আগৈয়ে ক্যানাডালৈ পলাই গৈছিল। তাত গৈ শুনিলে যে, সি পলাই যোৱাৰ বাবে তাৰ গৰাকীৰ ইমান খং যে তাৰ মাকক মাৰি মাৰি কষ্ট দিছে। তাকে শুনি মাকক চাবলৈ আহিছে আৰু যদি সুযোগ পায় মাকক লৈ যাবলৈকো আহিছে। তাৰ মাকৰ সৈতে দেখা হৈছে নে?”

“এতিয়াও হোৱা নাই। ই ছেগ্ চাই আছে। এতিয়াও সুবিধা হোৱা নাই। এতিয়া সি মোৰ লগত অহাইওলৈকে (Ohio) যাব। তাক যিবোৰ বন্ধুয়ে পলাবলৈ সহায় কৰিছিল, সেই মানুহ সকলৰ ওচৰলৈ মোক লৈ যাব। তাৰ পাছত সি আকৌ মাকক চাবলৈ উভতি আহিব।

বুঢ়া মানুহজনে কলেঃ—“বৰ সাহৰ কথা, বৰ ভয় লগা কথা বোপাই।”

জৰ্জে এই কথা শুনি বৰ ওখ হৈ থিয় হৈ, হাঁহি কলে, “দেউতা, আপুনি যে মোক চিনি পাইছো, আপনাৰ ফালে

চায়েই গম পালোঁ। আপোনাৰ মুখৰ ভাৱ দেখি মই বৰ ভয় খালোঁ—যদি বা মই ধৰা পৰোঁ। আপুনি ধৰাই নিদিয়ে জানোঁ, কিন্তু আপুনি মোক চিনি পোৱা যেন দেখিলেই আনে ধৰাই দিয়াব পাৰে, সেই দেখিয়েই মই আপোনাৰে সৈতে কথা কৈ আপোনাক ইয়ালৈ আনিলোঁ। মই কাইলৈ দোক্‌মোকালিতে যাম আৰু নিশা ওহাইও পামগৈ। মই গোটাই দিনটো যাম, ভাল ভাল হোটেলত এই দেশৰ “প্ৰভু” সকলৰ লগত বহি একে লগে খাম। বিদায় মাগোঁ এতিয়া দেউতা। দেউতাই যদিহে শুনে যে মই ধৰা পৰিছোঁ, জানিব যে মোক জীয়াই ধৰা নাই। মোৰ মৰা শৰটোহে ধৰিছে।

জৰ্জে তেতিয়া ৰাজকোঁৱৰৰ দৰে থিয় হৈ তেওঁৰ হাতখন বঢ়াই দিলে। আৰু এই সহৃদয়, মৰমীয়াল বুঢ়াজনে জৰ্জৰ হাত জোকাৰি ক’লে, “ভালকৈ যাবি, বোপাই। অতি সাৱধানে চলিবি। এই কথাকৈ এই মহৎ মানুহজন খোটালিৰ পৰা ওলাই গ’ল।

——:o:——

এতিয়া আমি এটি সুন্দৰ, সকলো বস্তুয়েই য’ত যি ভাবে থাকিব লাগে এনে ভাবে সজোৱা ঘৰলৈ যাও গৈ বলা। ঘৰৰ মাজিয়াত অকণেই ধূলা নাই, ৰান্ধনী ঘৰৰ চুলা পৰিষ্কাৰ, ঘৰৰ মাচিয়াবোৰ দেখিলে বহিবলৈ মন গৈ আৰু উঠিবৰ মন নেযায়। ৰান্ধনি ঘৰৰ চাৰিউফালেৰ থাল, বাটি, বস্তু-বেহানী ফট্‌ফটিয়া চিকণ। সকলো বস্তু দেখিলে এই কথা মনলৈ

আহে যে, সেই ঘৰৰ গৰাকী কি গৰাকীয়ণী সকলো কামকে নিয়মে কৰে। এই ঘৰৰে ৰান্ধনি ঘৰৰ এখন "ইয়াত বহাঁহি, ইয়াত বহাঁহি" বুলি মতা হাওলা মাচিয়াত এজনী ছোৱালী বহি কিবা সি আছে। এই ছোৱালীজনী কোন কোৱা-চোন ? এওঁ আমাৰ সেই আগৰ চিনাকী ইলাইজা।

এওঁৰে ওচৰতে বহি আছে আৰু এজনা মহিলা। তেওঁ এটি সুন্দৰ জক্‌মকিয়া পাত্ৰত শুকান পীচ্ ফল ভৰাই আছিল। বেয়াবোৰ পেলাই দিছিল আৰু ভালবোৰ সেই পাত্ৰত ভৰাইছিল। সুগৃহিণীৰ যেনে কাম। এখেতৰ বয়স তিনি কুড়িমান হ'ব। কিন্তু তেখেতৰ বয়স বঢ়াৰ লগে লগে সৌন্দৰ্য্যও বাঢ়িছে। বুঢ়া হলেই মানুহ অসুৱনী নহয়। যাৰ হৃদয়ত সত্য ভাৱ, সুন্দৰ ভাৱ, তেনে মানুহ বয়সৰ লগত বুঢ়া নহয় আৰু সুন্দৰ হে হয়। এই মহিলাজনও সেই ভাৱৰ।

কুৱেকাৰৰ (quaker) বিষয়ে কিতাপৰ পাছ ফালে লেখিম। কুৱেকাৰ সকলে মানুহৰ সৈতে "দী" (thee) আৰু "দাউ" (thou) বুলি কথা কৈছিল। যেনেকৈ আমাৰ ভকত সকলে "এখেত" "তেখেত" বুলি কয়। "এখেত" "তেখেত" অলপ ওখ ভাবৰ, দূৰৈ ভাবৰ কিন্তু "দী" "দাউ" বুলিলে আৰু ওচৰ ভাবৰ। এই কুৱেকাৰ সকল ধৰ্ম্মভীৰু মানুহ। এই মহিলাজনে ইলাইজাক শুধিলে :—

("দী" আৰু "দাউ" বুলি কথা কৈছে দেই। মই কেতিয়াবা "তই" লেখিম, কেতিয়াবা "তুমি" লেখিম।)

"ইলাইজা, তেনেহলে তই ক্যানাডালৈ যাবিয়েই হয় নে ?" এই মহিলাজনৰ নাম ৰেচেল্ হ্যালিডে।

"হয়, আই, মোৰ যাবই লাগিব। মোৰ ইয়াত থাকিবলৈ সাহ নহয় আই।"

"তাত গৈ কি কৰিবি মোৰ আই, কচোন্। তই সেই কথা ভালকৈ ভাবি চিন্তিহে যাবি দেই।"

ইলাইজাৰ চকুৰ লো ওলাল। সেই চকুৰ লো তেওঁৰ হাতৰ সুতাৰ কামত পৰিল। হাত কঁপিল। এনে এজন মানুহৰ ওচৰৰ পৰা দূৰৈলৈ যাবলৈ লগাত বেয়া লাগিল কিন্তু তাই ডাঠকৈ কলে, "আই, যিহকে পাওঁ তাকে কৰিম। আপোনাৰ আশীৰ্ব্বাদ থাকিলে কিবা কাম পাম।"

ৰেচেলে ক'লে, "তই জাননে আই, তোৰ যিমান দিন ইচ্ছা যায়, তই ইয়াত থাকিব পাৰ। আৰু তই যদি ইয়াত থাক মোৰ ভালহে লাগিব।"

"আই, মই জানোঁ। আপুনি মোৰ সঁচাসঁচিকৈয়ে আই মাতৃ। কিন্তু (হেৰিক দেখুৱাই) তাৰ নিমিত্তে মই অকণকে শুব নোৱাৰোঁ। ৰাতি টোপনী নাহে। কালি ৰাতিয়েই সপোন দেখিছিলোঁ যেন সেই মানুহটোৱে তাক লৈ যাবলৈ আহিছে।"

"আইঔ দেহি" ৰেচেলে চকুৰ লো মচি ক'লে, "তুমি তেনেবোৰ কথা নেভাবিবা মোৰ আই। প্ৰভুৰ আদেশ যে, আমাৰ এই গাঁৱৰ পৰা কাকো কোনোৱে এনেকৈ ধৰি লৈ

যাব নোৱাৰে। তোমাৰেই ল'ৰাকে প্ৰভুয়ে এনেকৈ ধৰাই লৈ যাবনে ?"

এনে খিনি সময়ত দুৱাৰখন কোনোবাই মেলিলে। পকা আপেল ফলৰ দৰে ৰঙচীয়া, চুটী শকত, প্ৰফুল্লময়ী এজনী তিৰুতা দুৱাৰ মুখত থিয় দিলে হি।

"ৰুথ্ ষ্টেড্‌ম্যান।" ৰেচেলে সানন্দে আগ বাঢ়ি আগন্তুকৰ দুয়োখন হাত ধৰি কলে, "তুমি কেনে আছা, ৰুথ্ ?"

"সুন্দৰে আছোঁ" বুলি মূৰৰ সৰু টুপিটি খুলি উত্তৰ দিলে।

"ৰুথ্, এই বন্ধুজনেই ইলাইজা হেৰিস্। আৰু এই সৰু ল'ৰাটীৰ কথাকে তোমাক কৈছিলোঁ, ৰুথ্।"

ইলাইজাৰ হাত জোকাৰি ৰুথে এনে ভাবেৰে কথা ক'লে, যেন ৰুথৰ সৈতে বহুত দিনৰ চিনাকী "তোমাৰ সৈতে দেখা হোৱাত বৰ ৰং পালোঁ, ইলাইজা—এইটিয়েই তোমাৰ ল'ৰা, নহয় নে ? মই তালৈ পিঠা এখন আনিছোঁ।" এই বুলি পিঠাখনি লৰাটিক দিলে। ল'ৰাটি সকলো ল'ৰাৰ দৰে লাহে লাহে আগ বাঢ়ি আহি কেঁকোৰা চুলিৰ মাজেদি লাজকুৰীয়া চকুৰে চাই পিঠা ডোখৰ ললেহি।

ৰেচেলে ৰুথক বেবীটী ক'ত শোধাত ৰুথে উত্তৰ দিলে, "সি আহিছে, কিন্তু তোমাৰ ম্যাৰিয়ে তাক দেখি আন ল'ৰা-ছোৱালীবিলাকক দেখুৱাবলৈ গৈছে।"

এইখিনি সময়তে মাকৰ দৰে সুন্দৰ চকু থকা ম্যাৰিয়ে বেবীটিক কোলত লৈ ওলালহি। ল'ৰাটিক দেখিয়েই ৰেচেলে

আহি কোলাত ল'লেহি। তাক মৰম কৰিলে। ৰেচেলৰ মনতো আনন্দ, ৰুথৰ মনতো আনন্দ। মাকে ম্যাৰিক চাহৰ পানী তপতাবলৈ কলে। ম্যাৰিয়ে ততালিকৈ কুৱাঁলৈ গৈ কেতেলিত পানী ভৰাই আনি "ষ্টোভত" বহাই দিলে। আৰু জুইৰ তাপ পাই পানী সোনকালে উতলিল। পীচ্‌ফলবিলাকো তপতোৱা হল।

স্বাইমন হেলিডে আহিল। এওঁয়েই ঘৰৰ গৰাকী। দীঘল, বলী, হৃষ্টপুষ্ট মানুহ। ৰুথক দেখিয়েই হাত জোকাৰি সকলোৰে কুশল বাৰ্ত্তা শুধিলে। কুশল বাৰ্ত্তা শোধাশুধি হোৱাৰ পাছত ৰেচেলে কিবা বা-বাতৰি আছে নে শুধিলে।

স্বাইমনে মুখ ধোওঁতে ধোওঁতে ক'লে, "পীটাৰ ষ্টেবিন্সে আজি মোক ক'লে যে, আজি ৰাতিমানে সিহঁত বন্ধুৰ লগ পাবহি।"

"হয় নে" এই বুলি ৰেচেলে ইলাইজাৰ ফালে চালে, স্বাইমনে ইলাইজাক কলে, "তোমাৰ নাম হ্যাৰিস্ বুলি কৈছিলা, নহয় নে ?" ৰেচেলে গিৰীয়েকৰ চকুৰ ফালে চালে, এই প্ৰশ্নৰ অৰ্থ কি জানিবলৈ। ইলাইজাই ভয়ে ভয়ে "হয়" বুলি উত্তৰ দিলে। অন্তৰত ভয় যদি বা সিহঁতে তাৰ পৰা কিবা জাননী চাৰিউফালে পঠাইছে।

তেতিয়া স্বাইমনে ৰেচেলক কলে, "সেই ল'ৰাটিৰ বাপেক আজি কুৱেকাৰ বস্তি পাইছেহি আৰু আজি ৰাতি আমাৰ ঘৰ পাব হি।"

বেচেলৰ মনৰ আনন্দ চাই কোনে? গিৰীয়েকক শুধিলে "সঁচাই নে?"

"সঁচাই, পীটাৰে কালি নগৰৰ গাড়ী লৈ যাওঁতে আমাৰ নগৰৰ ওচৰৰ বজাৰ খনত দুটা মানুহ আৰু এজনী বুঢ়ীক দেখি আহিছে। তাৰে এজনে কলে যে, তাৰ নাম হ্যাৰিস্। আৰু সিয়েই যে এই ল'ৰাৰ বাপেক হ্যাৰিস্ ই নিশ্চয়।"

স্বাইমনে শুধিলে, "তাইক এতিয়াই ক'ম নে?"

বেচেলে ক'লে, "বাৰু আগেয়ে ৰুথক কৈ চাওঁ। ৰুথ্, ৰুথ্ এই ফালে আহাঁ।"

ৰুথ্ তৎক্ষণাৎ আহি পালেহি। "ৰুথ্, ৰুথ্, শুনিছা নে? ম্যাৰিৰ বাপেকে কৈছে ইলাইজাৰ গিৰীয়েক বোলে শেহ দলৰ মানুহৰ লগত আছে। আৰু আজি এই খিনি আহি পাবহি।"

ৰুথে আনন্দত চিঁয়ৰিব ধৰিলে। বেচেলে কলে, "ৰুথ্, মনে মনে থাক্ আই। ক চোন্ বাৰু এই বাতৰিৰ কথা এতিয়াই তাইক কম নে?"

"কম নে? অৱশ্যে কবি, এই মুহুৰ্ত্ততে কবি। চা চোন্ বাৰু মোৰ জন্ যদি এনেকৈ একে অৱস্থাতে আহি ওলাল হি হেতেন, তেনেহলে মই এনে এটা বতৰা শুনি কেনে আনন্দ পালোঁ হয়, ভাবি চা চোন্। এতিয়াই কবিতো।"

বেচেলে ভিতৰৰ বাৰাণ্ডাৰ পৰা বান্ধনি ঘৰলৈ গল। তাৰে ওচৰৰ এটি শোৱা খোটালী লৈ ইলাইজাক মাতি লৈ

গ'ল। ইলাইজাই ভয়ত কঁপিবলৈ ধৰিলে—ভাবিলে এওঁ বা কি বাতৰি আকৌ দিয়ে। তাইৰ অৱস্থা দেখি ৰুথে কলে, "ভয় নাই ইলাইজা, সুখবৰ, বৰ ভাল খবৰ, ভিতৰলৈ যা।" এই বুলি তাইক লাহেকৈ ভিতৰলৈ লৈ গৈ দুৱাৰখন মাৰি ওলাই আহিল। আহিয়েই হেৰিক কোলাত লৈ চুমা খাই নাচিব ধৰিলে। "আজি তোমাৰ দেউতাৰা আহিব, সোণাই। জানা নে, হেৰি? তোমাৰ দেউতাৰা আহিব। ল'ৰাটিয়ে বাৰে বাৰে এই কথা শুনাত অবাক্ হৈ ৰুথৰ ফালে চাই থাকিল।"

সিপিনে আকৌ খোটালিৰ ভিতৰত কি হৈছে শুনা। বেচেলে ইলাইজাক নিজৰ ওচৰত মৰম কৰি বহুৱাই এই আষাৰ কথা ক'লে, "প্ৰভুয়ে তোমাক কৃপা কৰিছে, ইলাইজা। তোমাৰ গিৰীয়েৰা দাসত্ব শৃঙ্খলৰ পৰা পলাল।"

এই কথা শুনি ইলাইজা মুচ্‌কচ্ হোৱাৰ দৰে হ'ল।

"সোণাই, ধৈৰ্য্য ধৰ। সাহী হ।" বেচেলে ইলাইজাৰ মূৰত মৰমেৰে হাত দি "তেওঁ বন্ধুৰ লগত। একো ভয় নাই। আজি ৰাতি তেওঁ এই খিনি পাবহি।"

"আজি ৰাতি, আজি ৰাতি" ইলাইজাই মুঠেই এই কথা সপোনত কোৱা কথাৰ দৰে ক'লে। আৰু কি শুনিছে, কি কৈছে ততকে নাই।

সেই নিশা জৰ্জ হ্যাৰিস্ আহি স্বাইমন হেলিডেৰ ঘৰ পালে হি।

———০———

সেই কুয়েকাৰ পৰিয়ালৰ ঘৰত তাৰ পাছদিনা বৰ আনন্দ। ল'ৰা-ছোৱালী, মুনিহ-তিৰুতা সকলোৰে আনন্দ। ম্যাৰিৰ মাকে দোক্‌মোকালিতে উঠি আটাইকে জগালে। সকলোৱে গৃহিণীৰ একাষাৰ মাততে বিছনা এৰি উঠিল। যাৰ যাৰ যি কাম সকলোৱে কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই ইণ্ডিয়ানা ৰাজ্যত ব্ৰেক্‌ফাষ্ট (ৰাতি পুৱাৰ প্ৰথম খোৱা) বহু আড়ম্বৰৰ কাম। বহুত ৰকম বস্তু খোৱা হয়। বহুত ৰকমৰ বন্ধা-বঢ়া হয়।

মেজ, মেজৰ চাদৰ, ছুৰি, কাঁটা, মাচিয়া, সেই খোটালিৰ সকলো সৰঞ্জামবেই যেন আজি আনন্দ। কিমান যে বস্তু বন্ধা হৈছিল। সকলোৰে আনন্দ। যেতিয়া জৰ্জ আৰু ইলাইজা হেৰিকলৈ শোৱা খোটালীৰ পৰা ওলাই আহিল, তেতিয়া সকলোৱে অভিবাদন কৰি আনন্দ ধ্বনি কৰিবলৈ ধৰিলে। আনন্দ প্ৰকাশ কৰাৰ পাছত সকলোৱে একেলগে খাবলৈ বহিল। এয়ে জৰ্জৰ বগা মানুহৰ লগত একে লগে বহি প্ৰথম খোৱা। পোনতে অলপ হেহোঁ নেহোঁ ভাব আহিছিল। পাছত জৰ্জৰ সেই ভাব কলৈ উড়ি গ'ল। মনৰ আনন্দৰ সম্মুখত সেই ভাব পলাল—কেনেকৈ পলাল? যেনেকৈ কুঁৱলি পলায় বেলিৰ সম্মুখত—আমি গুৱাহাটীত সেই তেনে প্ৰাকৃতিক ক্ৰিয়া জাৰকালি দেখোঁ নহয়। জৰ্জৰ মনৰ ভাব হৈছে কুঁৱলি আৰু বেলি হৈছে ৰেচেল আৰু তেওঁৰ পৰিয়ালৰ মৰম দয়া, সৰলতা।

বৰ সুন্দৰ পৰিয়াল। এই পৰিয়াল ধৰ্ম্মভীৰু। এই

পৰিয়ালে এনেকৈ গোলামক কেবাবাৰো সহায় কৰিছে। এই নিমিত্তে দায়ো লাগিছে।

বং মনেৰে খাঁওতে খাঁওতে নানান্ ৰকমৰ কথা হৈছে, এনেতে ৰেচেলৰ ডাঙ্গৰ পুতেকে শুধিলে "দেউতা, তোক যদি আকৌ ধৰে?"

বাপেকে উত্তৰ দিলে, "মই জৰিমনা দিম।"

"তোক যদি ফাটকত দিয়ে দেউতা?"

"তহঁতৰ আইয়েৰ আৰু তহঁতে খাত পাম চলাব নোৱাৰিবি নে?"

বাপেকে হাঁহি হাঁহি শুধিলে।

ল'ৰাটিয়ে উত্তৰ দিলে। কি মাতৃভক্তি। "আইয়ে সকলো ভাল কামকে কৰিব পাৰে। আই আমাৰ দেবী।"

এনে কথা শুনি—নানান্ কথাৰ মাজত—জৰ্জে মাত লগালে "দেউতা, মোৰ নিমিত্তে আপোনাসকলৰ কিবা বিপদৰ কি ভয়ৰ কাৰণ আছে নে কি? কওক, দেউতা।"

"জৰ্জ, একো ভয় নকৰিবা, মুচ্‌লুমে ভয় নকৰিবা। ঈশ্বৰে আমাক কিয় পঠিয়াইছে জানা নে? ভাল কাম কৰিবলৈ। যদি আমি দেখোঁ যে কামটো ভাল, ভালকৈ গমি পিটি চাই যদি দেখোঁ যে কামটো সঁচাসঁচিকৈয়ে ভাল, তেনেহলে আমাৰ সেই কামটো কৰা উচিত। যদি আমি এনে ভাল কাম কৰিব নোৱাৰোঁ, আমি মানুহ নামৰ যোগ্যয়েই নহওঁ।"

"কিন্তু দেউতা, মোৰ নিমিত্তে আপোনা সকলে কিয় ইমান কষ্ট পাব? এই কথা অশোভন হব। আপোনা সকলে মোক ইমান দয়া কৰিছে, তাৰ পাছত যদি মোৰ নিমিত্তে আপোনাসকলৰ বিপদ হয়, তেনেহলে মই কেনেকৈ নিজক মানুহ বুলি কম?"

স্বাইমনে ক'লে, "বন্ধু জৰ্জ" তেনেহলে অকণো ভয় নকৰিবি। তইঁতৰ নিমিত্তে আমি এনে কাম নকৰোঁ। ঈশ্বৰৰ কাম বুলিহে এনে কাম আমি কৰোঁ আৰু মানুহ জাতিৰ নিমিত্তে আমি এই কাম কৰোঁ। জৰ্জ, এতিয়া দিনটো বিশ্ৰাম কৰ। শোগে যা। ৰাতি দহ বজাত ফিনিএস্ ফ্লেচাৰ আহি তইঁতক আনটো আড্ডালৈ লৈ যাব কিয়নো তইঁতৰ পাছে পাছে তইঁতক বিচৰা মানুহেবোৰ আহিছে, মই জানোঁ।"

"তেনেহলে আমি সাঁজলৈ নো কিয় ইয়াত থাকোঁ?"

"দিনত তইঁতৰ কোনো ভয় নাই। এই বসতিত তইঁতৰ সকলোৰেই বন্ধু। তইঁত বন্ধুৰ মাজত। আটায়ে তইঁতৰ উপকাৰী আৰু তেওঁলোকে তইঁতৰ কেতিয়াও অপকাৰ হবলৈ নিদিয়ে। ৰাতি অহা-যোৱা কৰাই ভাল। তইঁতে ৰাতিতেই যাবি। এতিয়া যা বিশ্ৰাম কৰ গৈ।"

সেই দিনা আবেলি ৰেচেল হেলিডেই পথিকবিলাকৰ নিমিত্তে বস্তু-বেহাণী গোটাই একেলগ কৰি থৈছিল। গৃহিণীয়ে যেনেকৈ আমাৰ ভাৰতত ঘৰৰ ই সি চাই ফুৰে তাতো সেই তেনে। ইলাইজাহঁতে লগত কি লৈ

যাব, কি খাব সেই তেনেবোৰ কথাকে ৰেচেলে সেই দিনা ভাবিছিল।

বেলি মাৰ যাঁও যাঁও হৈছে এনে সময়ত জৰ্জ আৰু ইলাইজাই তেওঁলোকৰ খোটালীত বহি কথা পাতি আছে। দুইয়ো যেন কান্দিছিল এনে অনুমান হয়।

"হয়, ইলাইজা, তুমি বৰ ভাল ছোৱালী" জৰ্জে ক'লে, "মোৰকৈ শতগুণে ভাল। ইলাইজো তুমি কোৱা কথা মই শুনিম। বাইবৈল দিনো পঢ়িম আৰু মনৰ পৰা সকলো অসদ্ভাব দূৰ কৰিম। ইলাইজা মই তোমাৰ উপযুক্ত স্বামী হবলৈ চেষ্টা কৰিম।"

ইলাইজাই ক'লে, 'মই কাপোৰ-কানি সিব জানোঁ, তৈয়াৰ কৰিব জানোঁ। কাপোৰ-কানি ধুবও জানোঁ আৰু ইস্ত্ৰি কৰিবও জানো। কেনেডালৈ গৈ আমি দুয়ো দুইৰো সহায় হৈ দিন কটাম, দেই।"

"হয় ইলাইজা, তুমি, হেৰি আৰু মই একে লগে থাকিব পাৰিলেই হয়।"

স্বাইমন হেলিডেই জৰ্জক বাহিৰলৈ মাতি লৈ গ'ল। তেওঁৰ লগত ফিনিএস ফ্লেচাৰ বুলি আৰু এজন কুয়েকাৰ আছিল।

স্বাইমনে ক'লে, "বন্ধু ফিনিসে তোমালোকৰ সম্পৰ্কীয় বিশেষ এটা বাতৰি লৈ আহিছে। তোমালোকৰ সেই বিষয়ে শুনা ভাল। শুনা।"

ফিনিত্রসে ক'লে "এবা, মই শুনি আহিছোঁ। মই কোনো কোনো ঠাইত যেতিয়া শোঁও মই মোৰ এখন কাণসাৰে থৈ * শোঁও।" ই যে ভাল কথা মই সদাই কওঁ। কালি ৰাতি এটি খাদ্যাশ্রমত (টেভার্ণ) জিৰাইছিলোঁ। গোটাই দিন গাড়ী চলাই চলাই বৰ ভাগৰ লাগিছিল। ৰাতি খাই বৈ বস্তা কেত বোৰৰ ওপৰতে বহি থাকোঁতে থাকোঁতে এনে টোপনী আহিল যে, মই বাগৰ দিলোঁ।"

"এখন "কাণ সাৰে থৈ," ফিনি এস্?"

"নহয় এই বাৰ মোৰ কাণেও শুইছিল। ইমান যে ভাগৰ লাগিছিল কি ক'ম।" দুঘণ্টামান পৰৰ পাছত সাৰ পাই শুনোঁ যে, কেটামান মানুহে ওচৰৰ খোটালী এটাতে মদ খাই কথা পাতি আছে। সিহঁতে "কুয়েকাৰ" "কুয়েকাৰ" বুলি কোৱা শুনিলোঁ হেনে জানি মই ভাবিলোঁ যে, অলপ পৰ তলকা মাৰি থাকোঁ চোন্ বাৰু কি হয় শুনোঁ। তাৰ পাছত শুনিলোঁ, 'তেনেহলে সিহঁত কুয়েকাৰ বস্তিত'। তেতিয়া মই এখন কাণেৰে শুনা এৰি দুখন কাণেৰে শুনিবলৈ ধৰিলোঁ।

শুনিলোঁ এই। এই ডেকা-লৰাটীক কেণ্টাকিৰ তাৰ গৰাকীৰ ওচৰলৈ পঠাই দিয়া হব। গৰাকীয়ে তাক উপযুক্ত শাস্তি দি আনবোৰ নিগাৰক পলোৱাৰ কি ফল দেখুৱাব। আৰু তাৰ ঘৈণীয়েকক সিহঁতবে ভিতৰত দুজনে নিউ অৰলীন্সত

* ইংৰাজীত আছে "Sleep with one ear open" ইয়াৰ মানে কাণ সাৰ কাণ সঁহাৰি মাৰি শোৱাও ইয়।

বেচিব গৈ। তাইক বেচি সিহঁতে যোল শ কি ওঠৰ শ ডলাৰ পাব বুলি ভাবিছে। এই সৰু লৰাটীক যি তাক কিনিছিল তালৈ পঠিয়াই দিয়া হ'ব। জিম্ আৰু তাৰ মাকক কেণ্টাকিলৈ সিহঁতৰ গৰাকীৰ ঘৰলৈ পঠোৱা হব। সিহঁতে দুটা কনিষ্ঠবলকো লগত আনিব। সিহঁতবে এজনে জজৰ ওচৰলৈ গৈ শপত খাই কব যে, এই ছোৱালী তাৰ গোলাম। সিহঁতৰ কথা-বতৰাৰ দ্বাৰাই গম পালোঁ, আমি কোন বাট্ট আজি ৰাতি লম সিহঁতে জানে। আঠ জন মানুহ আমাৰ পাছ লব। এতিয়া কি কৰা ভাল তাকেহে আমাৰ আলচা ভাল।" এই কথা শুনি আটায়ে স্তম্ভিত হ'ল। সকলোৱে নিশ্চল, নিৰ্ব্বাক্। ইলাইজাই গিৰীয়েকৰ সাৰট মাৰি ধৰি মুখৰ ফালে চালে। জৰ্জে হাত দুখন মুঠা কৰি উত্তেজিত ভাবে থিয় হৈ ৰ'ল। এই ছবিটি চিত্রকৰৰহে উপযুক্ত। কাপৰ উপযুক্ত নহয়।

ইলাইজাই জৰ্জৰ মুখৰ ফালে চাই কলে, "জৰ্জ, আমি এতিয়া কি কৰিম?"

জৰ্জে নিজৰ খোটালীলৈ গৈ পিস্তল দুটা লাৰি চাই ক'লে, "মই জানোঁ কি কৰিম।"

ফিনিএসে স্বাইমনক ক'লে, "চোৱা এতিয়া স্বাইমন চোৱা—কি হয় এতিয়া চোৱা।"

দুমুনিয়াহ এটা কাঢ়ি স্বাইমনে ক'লে, "মই ঈশ্বৰৰ চৰণত এই ভিক্ষা মাগোঁ যেন কোনো দুৰ্ঘটনা নঘটে।"

জর্জে কলে, "মোৰ নিমিত্তে যেন কাৰো কোনো ক্ষতি নহয়। মই কাকো মোৰ উদ্ধাৰৰ নিমিত্তে বিপদত পেলাবলৈ নোখোঁজো। আপোনাসকলৰ কোনো চিন্তা নাই। জিম্ আৰু মোৰ গাত বল আছে। জিমৰ অসুৰৰ দৰে বল। মোৰো বল কম নহয়। আপোনাসকলে যদি গাড়ী এখন দি আমাক ইয়াৰে পৰাই বাট দেখুৱাই দিয়ে আমাৰ কাম হ'ব। আপোনাসকলে কিয় কষ্ট কৰি আছে ?"

ফিনিএসে কি উত্তৰ দিলে চোৱা। শুনা।

ফিনিএসে ক'লে "বন্ধু তইঁত বীৰ হ'লেও, তইঁতৰ গাত অসুৰৰ দৰে বল থাকিলেও তইঁতৰ এজন সাৰথী লাগিব তো। নহলে কোনে গাড়ী চলাব ? তইঁতৰ যিমান ইচ্ছা যায় তইঁতে যুজিবি। মই তইঁতৰ ৰথখন ডকাই যাম বোপাই। তইঁত থিৰ হৈ থাক। যুজ কৰিবৰ সকাম হ'লে ময়ো পাৰোঁ। কিন্তু তইঁতেই যুজ কৰ। মই কিন্তু সাৰথী দেই।"

"মই আপোনাক কিয় বিপদত পেলাম ?" জর্জে ক'লে।

"বিপদত পেলাবি ? তই যেতিয়া মোক বিপদত পেলাব খোজ, মোক কৰি, দেই।"

এতিয়া কথা হৈছে, এই আমাৰ ফিনিএস্ "কুয়েকাৰ হোৱাৰ আগেয়ে হৃষ্টপুষ্ট বলিষ্ঠ, কৰ্ম্মী মানুহ আছিল। তেওঁ যুক্তৰাজ্যৰ অৰণ্যবাসী আছিল। যুক্তৰাজ্যৰ অৰণ্যত থাকিলে মানুহ সবল সুস্থ হব লাগে। কিয়নো পদে পদে বিপদ। এনে বিপদৰ ঠাইত থাকি আহি বন্ধু ফিনিএসে

বিপদক বিপদ বুলিয়েই নেভাবে। কুয়েকাৰ মানুহবিলাক ধৰ্ম্ম-ভীৰু, ভগবান-প্ৰেমিক, ফিনিএসেও ঠিক তেনে। কিন্তু শৰীৰৰ বল আৰু মনৰ বল কলৈ যায় ? এই বিপদৰ কথা শুনি ফিনিএসে বিপদক আকোৱালি লব যেন। আনবোৰ কুয়েকাৰে (quaker) ফিনিএসৰ কোনো দোষ ক'তো নেপায়। তেওঁ এজন ভক্ত। কিন্তু শাৰীৰিক বল ক'লৈ যায় ? তেওঁ এজন পুৰুষসিংহ বন্দুক মাৰাত তেওঁ পকা। তেওঁৰ কুয়েকাৰ হোৱাৰো ইতিহাস বৰ মিঠা। এটি সুন্দৰী তিৰুতা দেখি তেওঁ সেই কন্যাক বিয়া কৰালে। তেওঁ কুয়েকাৰ। সেই দেখি তেওঁও সেই অৰণ্য বাস এৰি ছোৱালীটিৰ লগত থাকিলহি। ফিনিএসৰ মন ভাল, ভাব ভাল। কুয়েকাৰ বুঢ়া সকলে একো দোষ ধৰিব নোৱাৰে দেই। দোষ নেথাকিলে এনে ধৰ্ম্মভীৰু মানুহ সকলে কেনেকৈ দোষ উলিয়ায়—কিন্তু বুঢ়া সকলে তেওঁক পুৰাপুৰি ভকত বুলি নেভাবে। কিয়নো তেওঁ বলিষ্ঠ, যুজপ্ৰিয় (ভাল কামত অৱশ্যে)।

ৰেচেলে ক'লে, "বন্ধু ফিনিএসে যি ভাবে তাকে কৰিব আমি জানোঁ। কিন্তু তেওঁ যে সজ মানুহ আমি আটায়ে জানোঁ।"

জর্জে এই খিনি সময়তে মাত লগালে "তেনেহলে আমি বেগাবেগিকৈ এতিয়া যাওঁ, পাছত গলে বেয়া হব পাৰে।"

"মই চাৰিটা বজাত উঠি বেগাবেগিকৈ আহিলোঁ। সিহঁতে সাৰ পোৱাৰ মই দুই তিনি ঘণ্টা আগেয়ে সেই ঠাই এৰিলোঁ।

কিন্তু আমাৰ আন্ধাৰ হোৱাৰ আগৈয়ে ওলোৱা ভাল নহয়। বহুত বেয়া মানুহ বাটত থাকিব পাৰে। আমাৰ "ৱেগন" খন দেখিলে সিহঁতে আমাক বলেৰে ৰখাব পাৰে আৰু সিহঁতৰ সৈতে তৰ্ক কৰোঁতে বা যুজোঁতে মিছাকৈয়ে সময় ক্ষতি হব। দুঘণ্টামান পাছত আমি যাব পাৰোঁ। মই মাইকেল ক্ৰশৰ তালৈ যাওঁ। তাৰ ভাল ঘোড়া আছে, সি ঘোড়া দৌড়াই আমাৰ পাছে পাছে যাব আৰু যদি কোনো মানুহ আমাৰ পাছ সঁচাসঁচিকৈয়ে লয়, তেনেহলে সি আমাক জনাই থাকিব পাৰিব। তাৰ ঘোড়াৰ যেনে দৌড় বন্দুকৰো তেনে। এতিয়া তেনেহলে জিম্ আৰু তাৰ মাকক মই তপতৈয়াৰ হৈ থাকিবলৈ কৈ আহোঁ গৈ। কোনো ভয় নাই, আমাৰ সিফালৰ বস্তি আমি শত্ৰু হঁতৰ আগৈয়ে পাম গৈ। কোনো ভয় নাই। বন্ধু জৰ্জ, ভয় নেখাবি দেই। তহঁতৰ জাতৰ মানুহৰ নিমিত্তে মই আগৈয়ে বহুবাৰ এনে কাম কৰিছেঁ। এয়ে প্ৰথম নহয়। ভয় নেখাবি দেই।"

স্বাইমনে ক'লে যে, ফিনিয়েসৰ দৰে মানুহ যেতিয়া জৰ্জৰ লগত আছে, জৰ্জৰ অকণকে ভয় নাই। কিন্তু জৰ্জৰ উত্তৰ চোৱা "আপোনা সকলৰ লিমিত্তেহে মোৰ দুখ হয়, কিমান কষ্ট এতিয়াই দিছোঁ আৰু কিমান বিপদ আমাৰ আগত।"

স্বাইমনে ক'লে, "বন্ধু জৰ্জ আৰু নকবা, কোনো কথা নকবা। আমাৰ বিবেক বুলি এটা বস্তু আছে, সেই বিবেকেই আমাক আদেশ দিছে। তোমালোকক আমি

সাহায্য কৰিবই লাগিব। তোমাৰো কোনো এক্তিয়াৰ নাই, আমাৰো কোনো এক্তিয়াৰ নাই।" এই বুলি কৈ বৈণীয়েকক মাত লগাই ক'লে, 'ঘৈণী, বেগাবেগি কৰা, এওঁলোকক আমি যেন লঘোণে ইয়াৰ পৰা নপঠিয়াও।"

ৰেচেল আৰু তেওঁৰ ল'ৰা ; ছোৱালীবিলাকে সকলো বস্তু ঠিক্‌ঠাক্ কৰি মেজত সজালে। ৰেচেলে ইলাইজাৰ হাতখন ধৰি টেবিলৰ ওচৰৰৰ মাচিয়াত বহুৱালে গৈ। সকলোৱে খাবলৈ বহিছে এনেতে ৰুথ্ সোমালহি।

তেওঁ ক'লে, (আহা, এই কুয়েকাৰ মানুহবিলাক কেনে মৰমিয়াল) "গৰম উলৰ মোজা কেজোৰমান এই লৰাকণলৈ বুলি আনিছোঁ। তিনি জোৰ—কেনেডাত যিমান জাৰ। লৰাটীয়ে বৰ কষ্ট পাব।" ইলাইজাৰ ওচৰলৈ গৈ হাত জোকাৰি কলে, "ইলাইজা, মনত বল ৰাখিবি। হেৰিব নিমিত্তে অলপ কিবাকিবি খাবলৈ আনিছোঁ। ল'ৰা-হতঁৰ যেনে ভোক্। হোঁ, আই, ল।"

ইলাইজাই ধন্যবাদ দি কলে, "আই, আপোনাৰ মৰম কেতিয়াও নেপাহৰোঁ।"

"ৰুথ, আঁহা, অলপ খোৱাহি" ৰেচেলে ক'লে।

"ও, মই কেনেকৈ খাম ? সৰু ল'ৰাটীক জনৰ কোলাত দি আহিছোঁ আৰু কেখনমান পিঠাও বহাই আহিছেঁ। মই এখন্তকো বহিব নোৱাৰোঁ। মই বহিলে কি হব জানানে, জনে এই বিস্কুটবোৰ পুড়ি পেলাব আৰু বেবীয়ে কান্দিলে

বেবীক নিচুকাবৰ নিমিত্তে বাটীৰ গোটাই চেনি খিনি বেবীক খুৱাব। তেতিয়া কি হ'ব কোৱাচোন? মই যাঁও দেই। ইলাইজা, গুড বাই (ভগবান তোমাৰ লগত সকলো সময়তে থাকক), জৰ্জ, গুড বাই। প্ৰভুয়ে যেন তোমালোকক নিৰাপদে ৰাখি তোমালোকৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰে।" ৰুথ, তুমি দয়াশীলা ৰমণী। তোমাৰ দৰে ৰমণী যেন সকলো সময়তে এই পৃথিবীত বিৰাজ কৰে। ৰেচেলৰ কথা কি ক'ম? এনে ৰমণী, তিৰুতা, মহিলা আছে দেখিয়েই আমি ভাৰতবৰ্ষত দেবী পূজা কৰোঁ।

ভাত পানী খোৱাৰ পাছত এখন ৱেগন দুৱাৰমুখলৈ আহিল। ভগবানৰ কি ইচ্ছা। সেই দিনা এইবোৰ মানুহে দাসত্বৰ পৰা মুক্তি পাব বুলিয়েই নে কি তেওঁ প্ৰকৃতিক আদেশ দিলে যে, চন্দ্ৰ তাৰকামালা সাক্ষী হৈ সকলোকে কব যে, দাসত্ব ভগবানৰ বিধান নহয়। সি বাৰু যি হওক—এই কথা ফেৰি এই অনুবাদকৰ সপোন মাথোন।

ফিনিয়েসে সকলো ঠিক্ঠাক্ কৰিলে। জৰ্জ ওলাই আহিল। এফালে ঘৈণীয়েক, এফালে হেৰি। মুখত একণকে ভয়ৰ চিন্ নাই, ভবিব খোজ বীৰৰ দৰে। এনে বিপদত পৰিলে যেন সকলোৰে এনে পুৰুষসিংহৰ ভাব হয়। ৰেচেল, স্বাইমন ওলাই আহিল। সেই বসতিৰ সকলোৱেই এই দুৰ্ভগীয়া পথিক সকলক আশীৰ্ব্বাদ দিবলৈ ওলাই আহিল।

বস্তু-বেহানী ৰখা হ'ল। ৱেগন্ খন্ ঠিকঠাক কৰা হল। ৰেচেলে গাড়ীৰ তত্বাৱধান কৰিছে, ক'ত কি থাকিব, কেনেকৈ থাকিব। ফিনিয়েসে তিৰুতা আৰু শিশু সকলৰ বহাৰ বন্ধবস্ত কৰিলে।

জিমক জৰ্জে শুধিলে "জিম তোৰ পিস্তল কেটা ঠিক আছে তো?"

জিমে কলে, "ঠিক আছে। আকৌ আইক সিহঁতক লৈ যাবলৈ দিম নে? সিহঁতে আমাক ধৰিবলৈ আহিলে কি কৰিব লাগিব, আমি জানোঁ নহয়।" এই দুটী ল'ৰাই দুখ পাই পাই আৰু সহিব নোৱাৰি এই শেষ অৱস্থালৈ আহিছে, ধৰিবলৈ আহিলে ধৰা নিদিওঁ। হয় মৰিম, নহলে মাৰিম।

ইলাইজাই সকলোৰে সৈতে কথা কৈ বিদায় ল'লে। আন সকলোৱেও বিদায় ল'লে। স্বাইমনে ক'লে, "বন্ধু সকল, বিদায়" (Farewell my friends). চোৱা, ধাৰ্ম্মিক মানুহ হ'লে সকলোকে বন্ধু বুলি ভাবে। কিন্তু স্বাইমন, আমি যাক ধাৰ্ম্মিক বুলি কওঁ তেনে ধাৰ্ম্মিক নাছিল। আমি ধাৰ্ম্মিক বুলিলেই সংসাৰ ত্যাগী, গৈৰিকধাৰী আৰু আন এনে বসনধাৰী মানুহৰ কথাহে ভাবোঁ। কিন্তু স্বাইমনে ধৰ্ম্ম আৰ কৰ্ম্ম দুয়োবো উপাসক আছিল।

স্বাইমনৰ কথা শুনি গাড়ীৰ ভিতৰৰ পৰা সকলোৱে ক'লে, "ভগবানে আপোনালোকৰ মঙ্গল কৰোক।"

বৰফে ঢকা বাটে দি গাড়ীখন ঘৰ্ঘৰ গৰ্গৰ কৰি হেলি ডুলি নিজৰ যাব লগীয়া বাটে দি গ'ল।

—ঃ০ঃ—

গাড়ী গৈ আছে, গৈ আছে। জৰ্জৰ কাণ, চকু, মন সেই এক ফালে, যি ফালৰ পৰা বিপদৰ সম্ভৱ। ৰাতি তিনিমান বজাৰ সময়ত জৰ্জে ঘোড়াই দৌড়ি অহাৰ শবদ শুনিলে। ফিনিএসক সেই বিষয়ে জনোৱাত তেওঁ গাড়ীখন ৰখালে। ক'লে, "সেইয়া নিশ্চয় মাইকেল, তাৰ ঘোড়া চেকুকুৱাৰ শবদ শুনিয়েই মই গম পাইছোঁ।"

আটায়ে বাট চাই আছে। অলপ পৰ পাছত মাইকেল ঘোড়া চেকুৱাই সেই খিনি পালেহি। মাইকেলৰ ঘোড়া চেকুকুৱাৰ কি ক্ষমতা, কি দৃঢ়তা। মাইকেলৰ দৰে বন্ধু থাকিলে, ফিনিএসৰ দৰে সাৰথী থাকিলে বিপদক আগ বাঢ়ি বৰণ কৰিবলৈ মন যায়। জগত-কবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে কি কৈছে—"বিপদে মোৰে ৰক্ষা কৰ এ নহে মোৰ প্ৰাৰ্থনা, বিপদে যেন না কৰি কোন ভয়"। অতি সুন্দৰ কথা। মাইকেল, ফিনিএস আৰু এনে আন মানুহ লগত থাকিলে বিপদ হয় তো বা সম্পদেই হব পাৰে।

মাইকেলে কলে, "ফিনিএস তই নে?"

"হয় কি বাতৰি ভাই? সিহঁত আহিছে নে কি?"

"আঠটা কি দহটা পাছে পাছে অহিছে—ভোকত—মৰা বাঘৰ দৰে আহিছে।"

সিহঁতে ঘোড়া চেকুৱাই মানুহ অহাৰ শবদ পালে।

গাড়ী আকৌ চলাবলৈ ধৰিলে। বৰফে ঢকা বাটে দি গাড়ী উড়ি যোৱাৰ দৰে যাব ধৰিলে। ফিনিএসে ঘোড়া দৌড়াই লগে লগে গৈ আছে। শত্ৰুৰ ঘোড়া মুহুৰ্ত্তে মুহুৰ্ত্তে ওচৰ চাপি আহিছে।

গাড়ী গৈ গৈ ফিনিএসৰ আগৰ চিনাকী এখন ঠাই পালে গৈ। সেই তাহানিখন যেতিয়া ফিনিএস্ বন—বীৰ আছিল, তেতিয়াৰ চিনাকী ঠাই। ফিনিএসে গাড়ীৰ আৰোহী-বিলাকক নামিবলৈ কৈ কলে, "তহঁত নামি দৌড় মাৰ। যিমান পাৰ দৌড়। মাইকেলক ক'লে, "তই এমেৰাইয়াৰ ঘৰলৈ দৌড়ি যা। তাক মাতি আনিবি আৰু তাৰ কেটামান "ল'ৰাকো" লগত আনিবলৈ কবি আৰু কবি কিয় মাতিছোঁ। আমাক খেদি অহা মানুহৰ সৈতে সিহঁতে "কে আষাৰমান কথা" কৈ যাওক হি।"

হেৰিক কোলাত লৈ ফিনিএসে নিৰাপদীয়া ঠাইত থ'লে গৈ। সেই ঠাইডোখৰ শিলেৰে ভৰা। ভগবানৰ ইচ্ছাত শিলবোৰৰ পাছত আশ্ৰয় লৈ সিহঁতে যুজিব পাৰিব, সেই দেখিহে ফিনিএসে সেই ঠাইলৈ ইমান বেগাবেগিকৈ গৈছিল। মোৰ আসামত বিশেষকৈ গুৱাহাটীত তেনে শিলেৰে ভৰা ঠাই বহুতো আছে। সেই তেনে কেতবোৰ শিল-খণ্ডৰ আশ্ৰয় লৈ এই মুক্তিপ্ৰয়াসী মানুহবিলাক আৰু সিহঁতৰ বন্ধু সকল শত্ৰুৰ নিমিত্তে বাট চাই থাকিল।

ফিনিএসে ক'লে, "ভাল হ'ল। আমি এই খিনি পালোঁ হি। সিহঁত যদি এই খিনিলৈ আহে, এজন এজনকৈ আহিব লাগিব। চাওঁ কোন আগ বাঢ়ি আহে।" এবাৰ আমি বালিভাত খাবলৈ (এবাৰ নহয় ১৯২২ খৃষ্টাব্দত তিনিবাৰমান) গৈছিলোঁ। সেই তাতো দেখিলোঁ যে, এডোখৰ ঠাইত ("single file") একোজন একোজনকৈহে মানুহ যোৱা-অহা কৰিব পাৰে। সেই তেনে এডোখৰ ঠাইত আমাৰ পলাতক সকলে আশ্ৰয় ললে। মুনিহহঁতৰ হাতত একোটি একোটি বন্দুক। তিৰুতা দুজনী আৰু লৰাটী এই মানুহ কেজনৰ পাছত। আমাৰ বন্ধু কেজন নিৰাশা বুকুত লৈ হাতত বন্দুক লৈ শত্ৰু সকলক অভ্যৰ্থনা কৰিবলৈ প্ৰস্তুত।

ফিনিএসে শুধিলে, "বইজ, (এই বইজ, Boys কথাৰ মানে লৰা সকল, বন্ধু সকল, লগৰীয়া বা সহচৰ সকল হয়)।

তহঁতৰ হাতত বন্দুক আছে নে?"

শত্ৰুপক্ষৰ মানুহৰ ভিতৰৰ দুজন গোলাম ধৰা ব্যৱসায় কৰা মানুহ আছিল। সিহঁতৰ নাম টম্‌লোকাৰ, আৰু মাৰ্কস্। এই দুটা হেলিৰ মানুহ। হেৰিক ধৰি লৈ যাবৰ নিমিত্তে ইহঁতক কামত ভৰ্ত্তি কৰা হৈছিল। লগত দুটা কনিষ্ঠবলো আছিল। আৰু আছিল কোন? এটুপি ফটিকা পালেই যি কোনো কাম কৰা মানুহ—এনে মানুহ বহুতো আছিল।

জৰ্জে থিয় হৈ উঠি সিহঁতক, ধীৰ আৰু শান্তভাবে ক'লে, "জেণ্টেলম্যান" (এই জেণ্টেলম্যানৰ অৰ্থ ভদ্ৰলোকো

নহয়, ভাল মানুহো নহয়, সভাসদজনো নহয়; কেতবোৰ মানুহ একে লগে থাকিলে এনে এটা সম্ভ্ৰম বাক্য প্ৰয়োগ কৰিব লাগে। সেই দেখিয়েই জৰ্জে "জেণ্টেলম্যান" বুলি সিহঁতক সম্বোধন কৰিছিল। নহ'লে ইহঁত ক'ৰ "জেণ্টেল-ম্যান"?) আপোনা সকল কোন? "আপোনা সকল ইয়ালৈ কিয় আহিছে? আপোনা সকলক কি লাগে?"

টম্ লোকাৰ বোলা মানুহটোৱে কলে, "আমি কেটামান পলাই অহা নিগাৰ মানুহক বিচাৰি আহিছোঁ। জৰ্জ হেৰিস, ইলাইজা হেৰিস, আৰ তেহেঁতৰ লৰাক বিচাৰি আহিছোঁ জিম্ শ্বেলডেন বুলি মানুহ এটা আৰু এজনী বুঢ়ীকো লাগে। আমাৰ লগত কনিষ্টবল, ৱাৰেণ্ট সকলো ঠিকঠাক আছে। আমি সিহঁতক ধৰি লৈ যামেই যাম। তইয়েই জৰ্জ হেৰিস্ নহৱ নে, কেনটাকিৰ শ্বেলবি কাউন্টিৰ মিঃ হেৰিস্‌ৰ গোলাম?

"মই জৰ্জ হেৰিস্ হওঁ, সঁচা। কেণ্টাকিৰ মিঃ হেৰিস্ বুলি এজন মানুহে কিছু দিন আগৈয়ে মোক তেওঁৰ সম্পত্তি বুলি কৈছিল। কিন্তু মই এতিয়া মুক্ত, স্বাধীন। মোৰ লৰা আৰু তিৰুতাক মই নিজৰ বুলি এতিয়া ডাঠকৈ কব পাৰোঁ। জিম্ আৰু তাৰ মাকো ইয়াত আছে। আৰু এটা কথা কওঁ শুনা— আমাৰ হাতত বন্দুকগুলি আছে। আমি সহজে ধৰা নিদিম। তোমালোকে আমাক ধৰিব আহিব খুজিলে আহিব পাৰা, কিন্তু এই কথা থিবাংকৈ জানি লোৱা, তোমালোকৰ যিজনেই প্ৰথমে

আগবাঢ়ি আহিব তেওঁক গুলিয়াই মাৰিম, আৰু তেওঁক পাছত যিজন আহিব, তেওঁৰো সেই দশা হ'ব। তৃতীয় জনাৰো তাকে হ'ব। তোমালোকৰ এজনকো শুদাই নেৰোঁ। এই কথা ফেৰি জানি আহিব খুজিলে আহিব পাৰা।"

জৰ্জৰ মাত আৰু অঙ্গিভঙ্গি দেখি সেই মানুহবোৰ অলপ পৰ তধা লাগি চাই থাকিল। মাৰ্কসৰ মন কিন্তু একণকে নটলিল। সি এই সুযোগ পাই জৰ্জৰ ফালে লক্ষ্য কৰি গুলি মাৰিলে। মাৰিয়েই কলে, "মনত নাই নে? তাক মাৰিব পাৰিলেই আমি বক্সিশ্ পাম।" ভগবানৰ ইচ্ছাত গুলি মৰা দেখিয়েই জৰ্জে পাছ হুঁহকি গল। গুলি জৰ্জৰ মূৰৰ চুলিৰ ওচৰেৰে গ'ল। ইলাইজাই চিঁয়ৰ এটা মাৰিলে। জৰ্জে বেগাবেগিকৈ ইলাইজাৰ ওচৰলৈ গৈ কলে, "একোকে হোৱা নাই ইলাইজা, ভয় নেখাবা।"

ফিনিত্ৰসে কলে, "বক্তৃতা দিবলৈ আৰু সিহঁতৰ আগত তোৰ আৰু থিয় হ'ব নেলাগে। সিহঁত "ছোট লোক"।

জৰ্জে কলে, "জিম্‌ভাই, তই তোৰ বন্দুক লৈ তৈয়াৰ হৈ থাক্। সিহঁতৰ ফালে চাই থাক্। প্ৰথম মানুহটো ওলালেই মই গুলিয়াম, দ্বিতীয়টো ওলালেই তই গুলিয়াবি।"

"তই যদি মাৰিব নোৱাৰ।"

"মই মাৰিমেই" এনে কথা শুনি ফিনিএসৰ বৰ আনন্দ হ'ল।

মাৰ্কে গুলি মৰাৰ পাছত সেই মানুহ কেটাই কি কৰিব

কি নকৰিব অলপ থেৰোগেৰোত পৰিল। তাৰে এজনে কলে, "কাৰোবাৰ গাত গুলি লাগিল বোধকৰোঁ। কোনোবাই চিয়ঁৰা যেন শুনিলোঁ।

টমে কলে, "মই যাওঁ আগ বাঢ়ি! মই নিগাৰহঁতক কেতিয়াও ভয় কৰা নাই এতিয়াও নকৰোঁ। মই এতিয়াই যাওঁ। মোৰ পাছত কোন আহিবি আহি থাক।" এই বুলি টম্ আগ বাঢ়িল। জৰ্জে এই কথাষাৰ শুনিয়েই বন্দুক ঠিক কৰি ৰাখিলে। জৰ্জহঁত থকা ঠাইডোখৰ আন মানুহবোৰ থকা ঠাইৰকৈ ওখ আছিল। টমে শিলবোৰৰ ওপৰলৈ এটা-ছুটাকৈ উঠি আহিল। তাৰ পাছত সেই আটাইতকৈ দলৰ সাহীয়াল মানুহ এটা টমৰ পাছে পাছে আহিল। তাৰ পাছত গোটাই মানুহ কেটা ঠেলাহেচা কৰি আগ বাঢ়ি আহিল। আগ বাঢ়ি আছে ইপিনে আমাৰ বন্ধু সকলেও প্ৰস্তুত হৈ আছে। টমৰ ডাঙৰ দীঘল গা ওলোৱাতে দিলে জৰ্জে এটা গুলি মাৰি। গুলি লাগিল গাৰ একাষে। টমৰ গাত গুলি লগা সত্তেও সি নপলাল, সি আগ বাঢ়ি আহিল। জৰ্জহঁত থকা শিলবোৰত উঠে আৰু, এনেতে ফিনিএসে আগ বাঢ়ি আহি বাটভেটা দি তাক ঠেলা মাৰি দি কলে, "বন্ধু, তোৰ এই ঠাইত একোকে কাম নাই।" ঠেলা খাই টম্ পৰিল তিৰিশ্ ফীট তলত। টমৰ সৌভাগ্য গছগছনি থকাৰ নিমিত্তে তিৰিশ্ ফীট একে লগেই একেবাৰতে নপৰিল। তেনেহলে একেবাৰেই টমৰ ফালে আধ্যাই হ'ল হয়।

টম্ পৰা দেখিয়েই মাৰ্কস পলাই যাবৰ উদ্যোগ কৰি আন মানুহহঁতক কলে, “এই ল’ৰাহঁত, তহঁত যা টমক চাগৈ, মই ঘোড়া চেকুৰাই গৈ আৰু মানুহ দুনুহ—আনোঁ গৈ। “এই বুলি আন মানুহহঁতৰ ইতিকিং তাচ্ছিল্য আওকাণ কৰি ঘোড়াত উঠি চাবুক মাৰি দিলে তৰানৰা চিগা চেকুৰাই।

হাবি বননিৰ ভিতৰে দি গৈ সেই মানুহ কেটা টমৰ ওচৰ পালেগৈ। শ্বিলঙৰ বাট দেখিছা নহয়—প্ৰায় তেনে।

টমক ডাঙ্গি সিহঁতে ঘোড়া বাট চাই থকা ঠাইলৈ (বহুত বাৰ জিৰণি পোৱাৰ পাছত) কোনো মত প্ৰকাৰে লৈ গ’ল। টমে কলে, “বোপাইহঁত মোক কোনো ৰকমে ডুমাইল বাট সেই হোটেলটোলৈ লৈ ব’ল।”

টমক ঘোড়াত উঠাবলৈ দুই তিনি বাৰ সিহঁতে চেষ্টা কৰিলে। সি জিনত বহিবকে নোৱাৰিলে। জিনৰ পৰা পৰি গ’ল।

ইলাইজাই টম্ পৰা দেখি ক’লে, “আইঔ দেহি, সেই মানুহটো মৰিল হেন পাঁও।”

“ভাল হ’ল” ফিনিএসে কলে, “যেনে কাম তেনে ফল ভুগিছে। ইস্, সিহঁতে দেখোন্ তাক এৰি যায়।”

সেই মানুহবোৰে কিছু পৰ পৰামৰ্শ কৰি অলপ হেহেঁা নেহোঁ কৰি তাৰ ফালে চাই সকলো কেটাই ঘোড়াত উঠি পলাই গ’ল।

সিহঁত কিছু দূৰলৈ যোৱাৰ পাছত ফিনিএসে কলে,

“এতিয়া আমাৰ খোজ ল’ব লাগিল আৰু।” অলপ মান বাট যোৱাৰ পাছতে তেওঁলোকৰে ৱেগনখন উভতি অহা দেখিলে। লগত কেজনমান অশ্বাৰোহী “ভালেই হ’ল, মাইকেল, ষ্টীভেন আৰু এমাৰাইয়া আহি পালেহি। এতিয়া আমাৰপাৰ লগীয়া ঠাই পোৱাৰ দৰেই হ’ল আৰু। আৰু একোকেই ভয় নাই।”

“যদি সেয়ে কথা, আমি তেনেহলে অলপ পৰ ৰৈ সেই মানুহটোক অলপ সহায় কৰোঁ গৈ।” এই কথাষাৰ কোনে ক’লে জানানে? ইলাইজাই। যি ইলাইজাক ধৰি লৈ গৈ আকৌ গোলাম কৰিবৰ নিমিত্তে যি মানুহটোৱে লৈ যাব ধৰিছিল, সেই মানুহটোৰ জীৱন ৰক্ষাৰ নিমিত্তে সেই ইলাইজাৱে প্ৰাণ কান্দিছিল। চোৱাচোন্ তিৰুতাৰ কেনে কোমল প্ৰাণ। তোমালোকে সকলো সময়তে তিৰুতাক ভক্তি—শ্ৰদ্ধা কৰিবা।

জৰ্জেও ক’লে, “এৰা, এনে কাম কৰাইয়ে তো আমাৰ সকলো খ্ৰীষ্টানেৰে কৰ্ত্তব্য।” চোৱা, এই নীগ্ৰো জাতিৰ কি মহত্ব। সিহঁত গোলাম হব পাৰে কিন্তু সিহঁতৰ মন মহৎ। আমি “ডাঙৰ মানুহ” বুলি কাক কওঁ? যাৰ টকা আছে, যাৰ ক্ষমতা আছে, আমি তেনে মানুহকেই ডাঙৰ মানুহ বুলি কওঁ। কিন্তু প্ৰকৃত ডাঙৰ মানুহ হৈছে যাৰ মন ডাঙৰ। যি আনৰ নিমিত্তে ভাবে। যি দুখীয়াক মৰম কৰে। যি মানুহে আনৰ কোনো দুখ দেখিলে সেই দুখৰ লাঘৱ কৰে,

সেইবিলাক মানুহেই হে ডাঙৰ মানুহ। জৰ্জ আৰু ইলাইজাই ডাঙৰ মানুহৰ বিশেষত্ব বুজাই আজি জগতক ধন্য কৰিলে। চোৱা, এই মানুহটোৱেই সিহঁতক ধৰিবলৈ আহিছিল নহল!

তেতিয়া ফিনিএসে ক'লে "হয় আমাৰ কুয়েকাৰ সকলৰ তালৈ লৈ গৈ তাক আমি নিৰাময় কৰোঁগৈ ব'লা। হা হা ভাল কথা। বাৰু মোৰ কোনো আপত্তি নাই।" এই বুলি সেই মানুহটোৰ ওচৰলৈ গ'ল। গৈ ক'লে, "চাঁওচোন্ বাৰু, ইয়াৰ কি হৈছে।" (ফিনিএসে অলপ ডাক্তৰী বিদ্যা জানে দেই। ডাক্তৰ বিলাকে ভাবে যে, তেওঁলোকেই হে সৰ্ব্ব আৰোগ্য বিদ্যাত পাৰ্গত। হে ভগবান, তুমি যেতিয়া বেমাৰীক ভাল কৰিবলৈ ইচ্ছা নকৰা ডাক্তৰবিলাকে বিদ্যাৰ বোজা লৈ আৰু আন মানুহৰ পৰা টকাৰ গধুৰ মোনা লৈ বেমাৰীক কেতিয়া, কোন সময়ত ভাল কৰিছে কোৱাচোন্। কিন্তু আন মানুহে পঢ়ি শুনি, ডাক্তৰী পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ নহৈ, যদি কেতিয়াবা কোনো ৰোগীক সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰি, পথ্যৰ ব্যৱস্থা কৰে, তেতিয়া ডাক্তৰৰ খং দেখিছা নহয়। সেই বোৰ ডাক্তৰ ক্ষমাৰ পাত্ৰ)। ফিনিএসে অলপ চাই চিন্তি দেখিলে যে, তাৰ তিমান একো বেয়া অৱস্থা হোৱা নাই। জঙ্গলত থকাৰ সময়ত বাধ্য হৈ ফিনিএস ডাক্তৰী বিদ্যা জানিব লগীয়া হৈছিল। টমে ক'লে, মাৰ্কস্, তই আহিছ নে কি?

ফিনিয়েসে কলে, "এই শুন, মই মাৰ্কস্ নহওঁ, বন্ধু। মাৰ্কসে যে তোক কিমান মৰম কৰে জানিলোঁ। সি তাৰ নিজৰ জীৱটো লৈ পলাই গৈছে, জাননে? সি যোৱা বহুত পৰ হল।"

টমে ক'লে "কুকুৰটোৱে মই মৰিম বুলি জানি অকলৈ মোক এৰি গ'ল। মোৰ ফালে আধ্যা হ'ল।"

"লাহে লাহে বন্ধু, মুখ বেকেটাবেকেটি নকৰিবি। তোৰ তেজ ওলোৱা যদি বন্ধ নকৰোঁ তোৰ জীৱনৰ আশা নাই।" এই বুলি সকলোৱে উৰ্ম্মাল গোটাই ডাক্তাৰী "ব্যাণ্ডেজ" সুন্দৰৰূপে বান্ধি দিলে।

"তুমিয়েই মোক এই খিনিলৈ ঠেলা মাৰি পেলাই দিছিলা নহয়?"

"তোমাক এনেকৈ পেলাই নিদিয়াহেতেন, তুমি আমাকে পেলাই দিলাহেতেন নহয়। কিন্তু এতিয়া মিত্ৰভাবে হে আমি ইয়ালৈ আহিছোঁ। শত্ৰুভাবে নহয়। তোমাক আমি এতিয়াই এঠাইলৈ লৈ যাম। সেই ঠাইৰ মানুহ সকলে তোমাক সুন্দৰ ভাবে সেৱা-যত্ন কৰিব। তোমাৰ মাৰাই যেনে পতি কৰিলে হয় তেওঁ লোকেও তোমাৰ মাৰাৰ দৰেই পতি আতি কৰিব।"

টমক চাৰিজন মানুহে অতিকষ্টেৰে ৰেগনত তুলিলে। ৰেগনত তোলাৰ আগেয়েই টম্ মুচ্কুচ্ গ'ল। বুঢ়ীয়ে টমৰ মুৰ কোলাত অতি যতনকৈ ল'লে। ৰেগন চলোৱা হ'ল।

জৰ্জে ফিনিএসক শুধিলে, "বেমাৰীৰ কেনে অৱস্থা দেখিছা ?"

"অৱস্থা একো বেয়া নহয়। বহুত পৰ ব্যাণ্ডেজ নকৰাৰ বাবে তেজ গৈ মানুহটোৰ শৰীৰ দুৰ্ব্বল হৈছে তাৰ লগতে তাৰ মনৰো সাহ গৈছে। নেদেখিছা। গুলিয়ে জখম বেছি কৰিব নোৱাৰিলে। কৰাহেতেন তেতিয়াই গ'ল হয়। কিছু দিনৰ পাছত ভাল হব, একো ভয় নাই। ইয়াৰ দ্বাৰাই আশা কৰোঁ তাৰ অলপ শিক্ষা হব।"

জৰ্জে ক'লে "মই এই কথা শুনি সঁচাই বৰ ৰং পালোঁ। মই তাৰ মৃত্যুৰ কাৰণ হোৱা হ'লে চিৰজীৱন দুখ পালোঁ হয়।"

"এৰা, বধ কৰা কামটো ভয়ানক। মানুহকে মৰা হয়, কি কোনো জন্তুকে মৰা হয়, দুয়ো একে বেয়া কাম।"

"এতিয়া তাৰ কি ব্যৱস্থা হব তেনেহলে ?"

"এমেৰায়াৰ তালৈ লৈ যাম। তাত বুঢ়ী আই ষ্টীভেন্স আছে। তেওঁ সাক্ষাৎ দেবী। বেমাৰীক এনে সুন্দৰে সেৱা কৰে। আটায়ে তেওঁক ডৰ্কাস্ (Dorcas) বুলি মাতে। পোন্ধৰ দিনমান বুঢ়ী আইৰ যতন পালে ই ভাল হব।"

এঘণ্টামানৰ পাছত আমাৰ বন্ধু সকল গৈ অতি পৰিষ্কাৰ ঘৰ এটাত নামিল গৈ। টম লোকাৰক তেতিয়াই চাফ বিছনা থকা এটা খোটালীলৈ লৈ যোৱা হ'ল। তাক যত্নেৰে শুৱাই, আৰু বেণ্ডেজ বান্ধি দিয়া হল। এনে বিছনাত সি তাৰ ওপজা সময়ৰে পৰা কেতিয়াও শোৱা নাই।

আমাৰ ভাগৰ লাগি অহা বন্ধু সকলক ঘৰৰ গৰাকী সকলে সুন্দৰৰূপে ভোজন কৰালে। এই সকল দয়াবান অতিথিবৎসল মানুহ।

——ঃ০ঃ——

এতিয়া টমৰ বাতৰি লওঁগৈ আহাঁ। হেলিয়ে শ্বেলবিৰ ঘৰৰ পৰা টমক মিস্বিস্বিপি নৈৰ উজানে লৈ গৈ স্বিন্‌ক্লেয়াৰ বুলি নিউ অৰ্লীন্সৰ এজন ভাল আৰু ধনী মানুহৰ ঘৰত বেচিলে। টম সেই ঘৰত কোচ্‌ম্যান্ হ'ল গৈ। মিঃ স্বিন্-ক্লেয়াৰ বৰ মৰমীয়াল আৰু সজ মানুহ আছিল। টম্ সেই ঘৰত সুখে আছিল। কিন্তু টমৰ কপাল বেয়া। এই সজ মানুহ জনৰ ডেকা বয়সতে মৃত্যু হোৱাত তেওঁৰ আন আন গোলামৰ লগত টমকো নীলাম কৰা হল। এই বাৰ টম গ'ল স্বাইমন্ লেগ্ৰী বুলি এটা মানুহৰ ঘৰলৈ। তাৰ কপাহৰ বাগিচা বঙ্গা নৈৰ পাৰত আছিল। এই মানুহটোৰ দৰে নিষ্ঠুৰ, অসৎ, বেয়া মানুহ পৃথিবীত বিৰল।

এখন সৰু জাহাজত টম্। হাতত শিকলি, ভৰিত শিকলি। বপুৰি টমৰ মন শিকলিৰকৈও গধুৰ। তল মুৱা হৈ ভাবি আছে।

লেগ্ৰীয়ে নিউ অৰ্লীন্সৰ ই ঠাইত এটা সি ঠাইত এটা এনেকৈ আঠোটা মান গোলাম কিনি দুটা দুটাকৈ হাত-কড়া লগাই জাহাজলৈ আনিলে। জাহাজলৈ আনি এঠাইত মালপত্ৰ ৰখাৰ দৰে থৈ দিলে। জাহাজ মেলি দিয়াৰ

পাছত নিজ মূৰ্ত্তি ধাৰণ কৰি লেগ্ৰী গোলামবোৰৰ ওচৰলৈ আহিল। টমৰ কাপোৰ কাণি ভাল মানুহৰ দৰে আছিল। লেগ্ৰীৰ দৰে মানুহৰ এনে কথা সহ্য নহল। টমৰ আগত থিয় হৈ হুকুম দিলে "থিয় হ।" টম্ থিয় হ'ল।

"ষ্টক ডাল (ডিঙিত বন্ধা "নেকটাইৰ দৰে এক ৰকম পৰিচ্ছদ) খুলি পেলা।" টমৰ ভৰিয়ে হাতে শিকলি। কোনো ৰকমে খুলিবলৈ আৰম্ভ কৰোঁতেই লেগ্ৰীয়ে একে-টানেই তাক খুলি পেলালে। খুলিয়েই নিজৰ জেপত ভৰালে। লেগ্ৰীয়ে টমৰ পেৰা খুলিবলৈ ধৰিলে। পেৰাটোৰ পৰা পুৰণা ফটা কোট পেণ্টেলুন উলিয়াই সেইবোৰ পিন্ধিবলৈ হুকুম দিলে। মালপত্ৰৰ মাজৰ এডোখৰ ঠাইকে আৰ বুলি আশ্ৰয় লৈ টমে কাপোৰ সলাই আহিল।

"জোতা খোল" আকৌ হুকুম। জোতা খুলিলে। এজোৰ গধুৰ আৰু ডাঠ জোতা টমৰ ফালে পেলাই দি কলে, "এই জোৰ পিন্ধ।"

টমে কাপোৰ সলাওঁতে আন জোৰ স্যুটৰ জেপৰ পৰা বাইবেল খনি এই স্যুটৰ জেপ এটাত ভৰাইছিল। বাই-বেল খনি ৰক্ষা পৰিল।

টমৰ হাতকড়া লগাই লেগ্ৰীয়ে টমৰ জেপত হাত দিলে। পাটৰ উৰ্ম্মাল এখন পাই সেই খনো জেপত ভৰালে। ইটো সিটো জেপ বিচাৰোঁতে এখন "মেথডিষ্ট" সকলৰ ঈশ্বৰ-নাম-কিতাপ (Hymn book) পাই কলে "হোঁ—

ধাৰ্ম্মিক গোলাম তই, নহয় নে? তই গিৰ্জ্জালৈ যাৱ, নহয় নে?"

"হয়, প্ৰভু।"

"এনে ভাব তোৰ কিমান দিন থাকে চাম। মই এনে কথা "বৰদাস্ত"নকৰোঁ। মোৰ নিগাৰবোৰ, নাম গোৱা, ঈশ্বৰৰ নাম লোৱা, পূজা কৰা বিধৰ মানুহ নহয়, বুজিলি নে?" ভৰিৰে দপ্‌দপাই আৰু চকু পকাই এই কেআষাৰ কথা ক'লে, আৰু ক'লে, "মইয়ে তোৰ এতিয়া গিৰ্জ্জা, বুজিলি নে? মই যি কওঁ তোৰ তাকেই শুনিব লাগিব আৰু যেনে হবলৈ কওঁ ঠিক তেনেই হব লাগিব। বুজিলি নে?"

টমে শুনিলে। টমৰ অন্তৰত কোনোবা এজনে সেই কথাৰ উত্তৰ "কেতিয়াও নহয়" বুলি দিছিল। আৰু কোনো-বাই যেন অন্তৰত ক'লে,"ভয় নাই, মই তোমাক মুক্তি দিছোঁ, মই তোমাৰ নাম কাঢ়ি মাতিছোঁ, তুমি মোৰ।" (এই ফাঁকি বাইবেলৰ আইজাইয়া বুলি কিতাপখনৰ কথা।) লেগ্ৰীয়ে কোনোমাত শুনা নাছিল। সি এনে মাত নুশুনেও কেতিয়া। সি কিছু পৰ টমৰ ফালে চকু পকাই চাই সেই ঠাই এৰি গুছি গ'ল।

এখন সৰু নগৰ পোৱাত লেগ্ৰী আৰু তাৰ লগৰীয়া সকল নামিল। এখন ৰেগনত লেগ্ৰী আৰু মালপত্ৰ। মালপত্ৰৰ সিফালে দুজনী হাতকড়া বন্ধা গোলামনী। আনবোৰ খোজ কাঢ়ি লেগ্ৰীৰ কপাহৰ বাগিচাৰ ফালে খোজ ল'লে।

বাট দীঘল। জঙ্গলীয়া। সেই দিনা সেই মানুহ সকলৰ মন যেনে আছিল বাটও তেনে আছিল—মানুহবিলাকৰ (লেগ্রীৰ নহয়) মনত বেজাৰ। বাটও অশুৱনী। দীঘল বাটৰো অন্ত আছে। আমাৰ এই বাটৰুৱা সকলৰ বাটৰো অন্ত হ'ল। লেগ্রীৰ বাগিচা পঁহুছোতেই তিনটা কি চাৰিটা দেখিলেই ভয় লগা কুকুৰ আহি টম্ আৰু লগৰীয়া-বোৰক খাঁও খাঁও বুলি ল'ৰি আহি বেৰি ধৰিলেহি। কুকুৰ কেটাৰ পাছে পাছে অহা মানুহ কেটাই হাক নিদিয়া হ'লে সিহঁতে টম্হঁতৰ মঙ্গহ টুকুৰাটুকুৰে চিঙ্গি পেলালেহেতেন।

লেগ্রীয়ে কুকুৰ কেটাৰ গাত ৰংমনেৰে হাত বুলাবলৈ ধৰিলে আৰু কিনি অনা গোলাম কেজনক কলে, "দেখিছ নে? তহঁতে যদি পলাব খোজ এই কুকুৰকেটাই তহঁতৰ গাৰ মঙ্গহ ডোখোৰাডোখৰ কৰিব। ইহঁতক নিগাৰ ধৰিবলৈকে বিশেষকৈ শিকোৱা হৈছে। খবৰদাৰ। স্যাম্বো, কিবা বা বাতৰি আছে নে? মই ইয়াত নথকা কেদিন সকলো কাম ভালকৈ চলি আছিল তো?" স্যাম্বোই উত্তৰ দিলে "বৰ ভালকৈ, প্রভু"। স্যাম্বো লেগ্রীৰ এটা লিগিৰা—কাপোৰ কাণি ফটা। স্যাম্বোৰ সৈতে কথা কওঁতে লেগ্রীৰ ফালে আৰু এটা নীগ্রো চাকৰে একে থিৰে চাই লেগ্রীৰ আজ্ঞালৈ বাট চাই আছিল।

"কুইম্বো মই যি যি কৈ গৈছিলোঁ তই সেই সেই কাম কৰিছিলি তো?"

"মই নকৰিম নে, দেউতা" এই দুটা নীগ্রোই লেগ্রীৰ বাগিচাৰ প্রধান বিষয়া প্রধান ভৃত্য। লেগ্রীয়ে কুকুৰবিলাকক যেনেকৈ ভয় লগা কামবোৰ শিকাইছিল তেনেকৈ এই দুটা মানুহকো পশুতকৈও অধম কাম কৰিবলৈ শিকাইছিল। যেনে প্রভু, তেনে ভৃত্য। মই "পশুতকৈ অধম" কৈ পশুক অপমান কৰিছোঁ বুলিহে ভাবিছোঁ।

স্যাম্বো আৰু কুইম্বো মিত্র নাছিল, শত্রু। স্যাম্বোই কুইম্বোক কুইম্বোই স্যাম্বোক দোৰ্ঘোৰ ঘিণাইছিল। আৰু বাগিচাৰ সকলো বনুৱাই এই দুটা মানুহক ঘিণাইছিল। লেগ্রী টেঙ্গৰ। এই তিনি দল মানুহ হোৱাত লেগ্রীৰ সুবিধা হ'ল। বাগিচাত কি হৈছে এদলে থিৰাং বাতৰি দিবই দিব। সেই দেখি লেগ্রীৰ ইয়াতো বৰ আনন্দ। অসৎ মানুহে অসৎ কামক প্রশ্রয় দিয়ে।

"স্যাম্বো, ইহঁতক থকা ঠাইলৈ লৈ যা।"

টম্ স্যাম্বোৰ পাছে পাছে গ'ল। লেগ্রীৰ ঘৰৰ পৰা বহুত দূৰৈত ইহঁতৰ থকা ঘৰবোৰ সাৰিয়ে সাৰিয়ে আছে। টমে এনে মানুহ থকা এনে ঘৰ কেতিয়াও দেখা নাই। বেচাৰা টমে ভাবিছিল যে, কম হলেও ভগা হওক চিগা হওক এটি সৰু পজা তেওঁৰ ভাগত পৰিব। সেই পজা নিজে চাফ-চিকণ কৰি থব পাৰিব, শ্বেল্ফ এখনত বাইবেল থব পাৰিব, নিজে অলপ নিৰ্জ্জনত থাকি ভগবানৰ নাম ল'ব পাৰিব। কিন্তু ঘৰৰ অৱস্থা দেখি টম্ নিৰাশ হ'ল। এ খোটালীৰ পৰা

এ খোটালীলৈ যায়, দেখে সকলো খোটালীয়েই একে ধৰণৰ। শুবৰ নিমিত্তে খাট কি চাং একো নাই, মজিয়াতে খেৰ পতা আছে, তাৰে ওপৰত শুবৰ ব্যৱস্থা। স্যাম্বোক নতভাবে শুধিলে, "ইয়াৰ কোনটো মোৰ হব ?"

"নোৱাৰো কব, এই খোটালীটোতে থাকিব পাৰ। ইয়াত বহুতো নিগাৰ আছে, এজনৰ নিমিত্তে ঠাই হব পাৰে। ইয়াতে থাক।"

গধূলি, কাম কৰি, ভাগৰ লাগি এই ঘৰবোৰত থকা মুনিহ তিৰুতা বনুৱাবোৰ জাকে জাকে নিজত ঘৰৰ ফালে আহিল। সিহঁতৰ কাপোৰ-কাণি ফটা, মুখত হাঁহি নাই, গা-মুখ মলিৰে ভৰা। ভোকত জ্বলি পকি আহি সিহঁত ঘৰ পালেহি। নতুন মানুহ আহি সিহঁতৰ সৰু খোটালীৰ ভাগ ল'ব এই কথা নিশ্চয়ে সিহঁতৰ ভাল লগা নাছিল। এই বনুৱাবোৰে পুৱাৰে পৰা গধূলিলৈকে এখন্তক বিশ্ৰাম নোলোৱাকৈ কাম কৰি ঘৰ পালেহি। অলপ জিৰালেই কোৱ। এতিয়ালৈকে সিহঁতৰ খোৱা হোৱা নাই। যাঁতাত পিহা হ'লেহে আটা হ'ব। তেতিয়াহে খোৱা বস্তু হ'ব। টমৰ বৰ ভোক, কিন্তু কি কৰিব ? নিৰুপায়।

কুইম্বোই এনেতে আহি এটা থৈলা টমৰ ফালে দলিয়াই দি ক'লে, "এই, নিগাৰ, ধৰ, এইয়া এ সপ্তাহৰ খোৰাক। সাতদিনৰ ভিতৰত আৰু একো নেপাব্। সাৱধান।"

ৰাতি বহুত পৰ বাট চাই টমে যাঁতা-ঘাৰত ঠাই পালে।

দেখে গৈ দুজনী তিৰুতাই লাহে লাহে আমনিৰ ভাবেৰে যাঁতা পিহি আছে। টমে আগৈয়ে সিহঁতৰ কাম খিনি কৰি দিহে নিজৰ কাম কৰিবলৈ সাজু হ'ল। এনে কাম লেগ্ৰীৰ বাগিচাত এয়ে প্ৰথম। কোনে কাৰ কাম কৰে ? টমৰ এনে ব্যৱহাৰ আৰু মৰম পাই সেই তিৰুতা দুজনীৰ মন গলিল। অশিক্ষিতা, লেগ্ৰীৰ দৰে মানুহৰ গোলামনী হলেও তিৰুতা তো। সিহঁতে টমৰ আটা সানি দি ৰুটী তৈয়াৰি কৰি দিলে। টমে জুহালৰ ওচৰলৈ গৈ বাইবেল খন পঢ়িবলৈ ধৰিলে। কিয়নো টমৰ যেনে অৱস্থা সেইখিনি সময়ত বাইবেলেহে সান্ত্বনা দিব পাৰে। আনে নোৱাৰে। বহুত ৰাতিলৈকে বাইবেল পঢ়ি টম্ শোৱা ঠাইলৈ গ'ল। তাত দেখে যে, বহুত মানুহ মাটীত যেনেকৈ যেনিয়েই পাৰে তেনেকৈ তেনিয়েই শুই আছে আৰু টমেও কোনোমত প্ৰকাৰে এখন ফটা কম্বল গাত লৈ ঈশ্বৰক চিন্তি শুবলৈ গ'ল।

টমে আৰু এনে ঠাইত আগৈয়ে থকা নাছিল। এই ঠাইৰ এনে অৱস্থা দেখি টমৰ ঘিণ আৰু বেজাৰে মন বেয়া হৈ গৈছিল। ভগবান-ভক্ত টমে ভগবানৰ ওপৰত সকলো সঁপি দি শুই থাকিল।

———০———

বেচাৰা টম, দুখীয়া টম। সৰুৰে পৰা গোলামী কৰি আহিছে। লেগ্ৰীৰ বাগিচাৰ আও ভাও টমে ততালিকৈ জানিলে। য'লৈকে যায় টমে সকলো গৰাকীক সন্তোষ দি

আহিছে। লেগ্ৰীকো দিব বুলি ভাবিছিল। কিন্তু নহল। কামৰ ওপৰত কামহে দিয়ে। আৰু লেগ্ৰীৰ গোলামবোৰৰ ওপৰত ব্যৱহাৰ দেখি ঘৃণা আৰু দুখিত টমৰ মন ভৰি গৈছিল। কিন্তু কি কৰিব? গোলাম যেতিয়া, এনেবোৰ অত্যাচাৰ দেখিও একো কৰিব নোৱাৰে। ভগবানৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি থাকিল। আশা যে, এদিন এই কামৰ পৰা কোনো মতে অৱসৰ পাব।

লেগ্ৰীয়ে দেখিলে যে, টম সকলো কামতে পাৰ্গত আৰু প্ৰথম শ্ৰেণীৰ কৰ্ম্মদক্ষ মানুহ। কিন্তু তেওঁ লেগ্ৰীয়ে টমক দেখিব নোৱাৰিছিল। বেয়া মানুহে সজ মানুহক কেতিয়াবা ভাল পাব পাৰে নে? আৰু এটা কাৰণ, যেতিয়া লেগ্ৰীয়ে নিঃসহায়, দুখীয়া গোলামবোৰক অনাহকত দোৰ্ঘোৰ শাস্তি দিছিল, তেতিয়া টমে মনে মনে থাকিলেও তেওঁৰ মুখত ঘৃণা ফুটি উঠিছিল—কথা ওলোৱাৰ একো প্ৰয়োজন নাছিল। নীগ্ৰোৰ প্ৰভুয়েও নীগ্ৰো গোলামৰ ভাব-ভঙ্গিত নিজৰ নীচতা অলপ অনুভৱ কৰিব পাৰিছিল। লেগ্ৰীয়ে টমক কেনেকৈ ভাল পায়? লেগ্ৰীৰ ইচ্ছা আছিল যে, টমক কিছুদিন কামত ৰাখি "স্যাম্বো" "কুইম্বো"ৰ কামৰ "অভাৰ্সিয়েৰ" কৰি দিয়ে, কিন্তু এনে কোমল হৃদয়ৰ মানুহে কেনেকৈ লেগ্ৰীৰ গোলাম খটুৱাব পাৰিব। সি ভাবিলে যে, টমৰ মন যদি আপুনি টান নহয় তেনেহলে তাৰ মন টান কৰিব লাগিব! সি নিজেই সেই মন টান

কৰিব। সেই বুলি মন টান কৰাৰ দৰৱ দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

বাগিচাৰ কাম কৰিবলৈ যোৱাৰ সময়ত টমে এদিন পুৱা দেখিলে যে, তেওঁলোকৰ কাম কৰা মানুহৰ ভিতৰত এজনী নতুন ছোৱালী আহিছে। এই ছোৱালীজনীক দেখিলে বয়স পঁয়ত্ৰিশ্ কি চল্লিশ্ বুলি মনত হয়। "ছোৱালী" কথাটো মোৰ, অনুবাদকৰ। মানুহ "লৰা" বয়সত মাথোন্ নহয়, বহুত বুঢ়া মানুহো ল'ৰাৰ সমকক্ষ। আৰু ছোৱালীৰ বিষয়েও সেই একে কথা। সেই দেখিয়েই মই এই মানুহজনীক ছোৱালী বুলিছোঁ। তাইৰ মুখ এবাৰ দেখিলে কেতিয়াও পাহৰা নেযায়। আৰু মুখখনি দেখিলেই মনত হয়, যেন তাইৰ মনত কিবা দুখ আছে। সেই দুখেৰে ভৰা মুখৰ ভিতৰৰ পৰাও সৌন্দৰ্য্য ফুটি ওলাইছে। ভৰি হাত তাইৰ সুন্দৰ, কাপোৰ সুন্দৰ, সকলো ব্যৱহাৰেই তাইৰ সুন্দৰ। ইমান বয়সৰ হলেও তাইৰ যৌৱনশ্ৰী এতিয়াও বৰ্ত্তমান। দুখ আৰু সৌন্দৰ্য্যৰ ইমান সামঞ্জস্য ৰাখি এই বয়সলৈকে অতি কম ছোৱালীকে থকা দেখা যায়। আমাৰ এই কেসিৰ ইতিহাস বিচিত্ৰ। আশা কৰোঁ, তোমালোকে ইংৰাজীত টম দদাইৰ পজা পঢ়িবা। ডাঙৰ খন। তেনে-হলে সকলো কথা সকলো বিষয়ৰে বহলাই বুজিবা। এই কিতাপ খনিত মুঠেই উনুকিয়াইছোঁহে মাথোন্। অসমীয়া ভাষাত এনে এখন কিতাপৰ অনুবাদ মই দেখা

নাই, সেই দেখিয়েই তোমালোকক এই কিতাপৰ বিষয়ে কৈছোঁ।

এই সুন্দৰী অথচ দেখোঁতে বেমাৰ ছোৱালীজনী ক'ৰ পৰা আহিল, টমে একোকে ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে, কিন্তু আনবিলাক গোলামে তাইক দেখিয়েই চিনি পালে। খাবলৈ নোপোৱা, দেখিবলৈ অশুৱনী গোলাম আৰু গোলামনীবিলাকৰ এজনে তাইক ৰেৱি ধৰি কলে, "আহিবই লাগিব, লাগিবই নহয় নে।" আৰু এজনে ক'লে, "আইদেউ, ছি, ছি, ছি এতিয়া ইয়াৰ মজাৰ সোৱাদ পাবা।"

এই ছোৱালীজনীয়ে এইবোৰ কৰ্কৰ্থনাৰ ফালে মন নিদি বাগিচাৰ ফালে যাব ধৰিলে। টমে ভাল মানুহৰ সৈতেই সকলো সময়তে থাকি আহিছে, সেই দেখি এই ছোৱালী জনীৰ গাত ভাল মানুহৰ ছাঁ পাই তেওঁৰ মন বৰ ভাল লাগিল। কিন্তু যাওঁতে যাওঁতে টমে তবধ মানি গ'ল যে, এনে এজন ভদ্ৰ ছোৱালী তেওঁলোকৰ লগলৈ কেনেকৈ আহিল। সেই ছোৱালীজনীয়ে কাৰো ফালে নাচাই টমৰ লগ লগে ওচৰা-ওচৰিকৈ বাগিচাৰ ফালে যাবলৈ ধৰিলে। তাইৰ গাৰ বৰণ আৰু আকাৰ-প্ৰকাৰ দেখিলে শুকান, ক্ষীণ, ৰোগী-ছোৱালী বুলি মনত হয় কিন্তু চকুৰ কি দৃষ্টি, সেই কলা চকুৰ কি আকৰ্ষণী শক্তি। চকুত কিন্তু তাইৰ নিৰাশাৰ ৰেখা স্পষ্টকৈ দেখা গৈছিল। তাইৰ অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গত খোজ কঢ়াত সকলো ব্যৱহাৰতে "বেপৰোৱা" ভাব এটা আছিল, কিন্তু চকুত

নিৰাশা। তাই কিন্তু সুন্দৰী। ক'ৰ ছোৱালী কি কথা তালৈ তাই কিয় আহিছে এইবোৰ কথা টমে ভাবি ভাবি গৈ আছে। টমে তাইক চিনি নেপায় কিন্তু দলৰ আনবোৰে তাইক ভালকৈ চিনি পাইছিল। তাইক দেখি সিহঁতৰ কুৎচ্ছ্ মুখতো আনন্দৰ ৰেখা ওলাইছিল। সিতেৰ ৰং চাই কোনে?

"অ, পাছত আহিব লাগিল নহয়, বৰ ৰং পাইছোঁ হঁক" এজনে কলে।

আৰু এজনে কলে, "কেনে মজা। এতিয়া মজা পাবা, আইদেউ এই কামত কি সুখ।"

তাই এনে কথাবোৰৰ ফালে কাণ নিদি, কোনো ফালে নেচাই উন্নত মস্তক আৰু মন লৈ যাব ধৰিলে। টমৰ লগত কথা একো নেপাতি তাই টমৰ ওচৰে ওচৰে যাব ধৰিলে।

কাম আৰম্ভ হ'ল। টম কামত পকা। কাম কৰি আছে। মাজে মাজে তাইৰ ফালে চাই আছে। টমে দেখিলে যে, তাই কাম সুন্দৰে কৰি আছে, পট্-পটকৈ কপাহ তুলি বাগিচাৰ নিৰ্দ্ধাৰিত পাচিত ভৰাইছে (এই আমাৰ আসামত চাহ বাগিচাৰ পাচিবোৰৰ দৰে আৰু)। তাইৰ সকলো কামতে "বেপাৰোৱা" ব্যৱহাৰ। কাম কৰোঁতে কৰোঁতে টমে এজনী মিউলাটো ছোৱালীয়ে কাম কৰা ঠাই পালে গৈ। এই ছোৱালীজনীক টমৰ লগতে কিনা হয়। টমে দেখিলে যে, তাই সেই দিনা আৰু কাম কৰিব নোৱাৰে, তাই বেমাৰী—

কিন্তু তেওঁ তাই কাম কৰি আছে। ইয়াকে দেখি তেওঁৰ পাচিৰ পৰা টমে কেমুঠামান কপাহ তাইৰ পাচিত ভৰাই দিলে। তাই কলে, "নকৰিবা, নকৰিবা, এনে কাম নকৰিবা। নেজানানে সিহঁতে গম পালে তোমাৰ শাস্তি হব।" টমৰ উত্তৰ কি চোৱাঁ, "তোমাৰকৈ মোৰ সেই শাস্তি সহিবলৈ শক্তি আছে।" এই বুলি টম্ ততালিকৈ তেওঁৰ কামৰ ঠাইলৈ গল।

সেই নতুনকৈ অহা সুন্দৰী ছোৱালীজনীয়ে এই ঘটনা দেখি তেতিয়াই কেমুঠামান কপাহ নিজৰ পাচিৰ পৰা টমৰ পাচিত থলেগৈ আৰু টমৰ ফালে তাইৰ সুন্দৰ কলা চকুৰে অলপ পৰ চাই কলে, "তুমি এই ঠাইৰ আও ভাও একোকে নেজানা। তুমি ইয়াত এমাহমান থাকাচোন্ তেতিয়া আনৰ কথা ভাবিবলৈ আহৰি নেপাবা। নিজৰ কথা ভাবিয়েই তত নেপাবা।"

"মেম, ভগবানে নৰকক" তাইক অকস্মাৎ "মেম" বুলি সম্বোধন কৰি পেলালে।

কিন্তু এই ছোৱালীজনীয়ে টমৰ পাচিত কপাহ দিয়া "অভাৰ্সিয়েৰে" দেখি তাইৰ ওচৰ চাপি আহি বেতডাল ডাঙ্গি ক'লে, "ও, ও, তইও দুষ্টালি কৰিছ নে, সেকা পাবি একা। তই এতিয়া মোৰ তলত জান নে নেজান ?"

সেই ক'লা চকুৰ পৰা বিজুলী সদৃশ জ্যোতি ওকাল। ঘৃণা আৰু খং আহি সেই সুন্দৰীৰ মুখ বিকৃত কৰি

পেলালে। অভাৰ্সিয়েৰক কলে, "কুকুৰ, যদি সাহ থাকে, ছোঁ। মোৰ একাষাৰ কথাৰেই কুকুৰৰ হতুৱাই তোৰ মঙ্গহ ছিঙ্গাব পাৰোঁ জান নে ? তোক খুটুৰাখুটৰী কৰি কটাই পেলাব পাৰোঁ খবৰদাৰ।"

"তেনেহলে ইয়াত কিয় তুমি" মানুহটোৱে অলপ ভয় খাই কলে। কেখোজমান পাছ হুঁহকি গৈ আকৌ ক'লে, "মিস্ কেসি, মোৰ একো বেয়া ভাৱ মনত নাই দেই"।

"তেনেহলে দূৰৈত থাক, ওচৰলৈ নাহিবি।" ছোৱালীটিৰ মূৰ্ত্তি দেখি সেই মানুহটোৰ মনত পৰিল যে, বাগিচাৰ আন ফালে তাৰ আন কিবা এটা কাম আছে।

ছোৱালীজনীয়ে পটাপট্‌কৈ পাচিত কপাহ ভৰাবলৈ ধৰিলে! তাইৰ এনেহে হাত খৰ সাঁজ লগাৰ আগেয়েই পাচি ভৰপূৰ হৈগল। লাহে লাহে এই কৰ্ম্মী সকল (ঘৰমূৰা আমি "ঘৰ মূৰা" কব লাগে দেখি কৈছোঁ, সিহঁত য'ত থাকে তাক ঘৰ বুলিব পাৰি নে ?) হল। ভৰাল-খোটালাত লেগ্ৰীয়ে দুটা ড্ৰাইভাৰৰ (গোলাম চলোৱা মানুহ) লগত কথা কৈ লেগ্ৰী থিয় হৈ আছিল।

স্বাম্বোই গৈয়েই লগালে, "এই টমটো বৰ দুষ্ট দগাবাজ, সি লুসীৰ পাচিত আজি বহুবাৰ কপাহ ভৰাই দিছিল।"

"হো, হো" লেগ্ৰীয়ে ক'লে, "তাক এশিকনি দিব লাগিব, নহয় নে, কি কব ল'ৰাহঁত ?"

স্যাম্বো কুইম্বোই এই বাতৰি ডুখৰি পাই বৰ বৰ হুঙ্কাৰেৰে সৈতে হাঁহি ছুটা মাৰিলে।

লাহে লাহে বনুৱাবিলাক জোখা খোটালীলৈ গ'ল। লেগ্ৰীয়ে কোনে কিমান কপাহ আনিছে লেখি ল'লে। টমৰ পাচি "পাচ্" হ'ল। এতিয়া সেই বেমাৰী ছোৱালীজনীৰ পাল।

তাই লাহে লাহে পাচিৰ ভাব বৈ আহি লেগ্ৰীৰ ওচৰত পাচিটো থ'লে। পাচি কপাহেৰে ভৰা আৰু ওজনো নিয়মিত আছিল। কিন্তু লেগ্ৰীয়ে ধমক দি ক'লে, "কি, আকৌ তাকৰকৈ কপাহ আনিছ? একালে থিয়া হৈ থাক। এতিয়া সেকা পাবি।"

হায় হায়। একে গাত বল নাই, তাতে বেমাৰ। লেগ্ৰীৰ এই কথা শুনি তাই বৰ এটা দীঘল হুমুনিয়াহ কাঢ়ি এচটা কাঠত বহিলগৈ। লেগ্ৰীয়ে ক'লে "এই টম, এই ফালে আহ। তোক মই সাধাৰণ কামৰ নিমিত্তে কিনা নাছিলোঁ। বুজিছ গোলাম। মোৰ ইচ্ছা যে, তোক এই বাগিচাত এটা ভাল কামত লগাই দিওঁ। হানি নাই, সেই দেখি কওঁ। তোক মই "ড্ৰাইভাৰেই" (গোলাম চলাওঁতা) কৰিম। শুন্, সেই দেখি মই ভাবিছোঁ যে, আজিয়েই তই সেই কাম আৰম্ভ কৰ। এতিয়া, তুৰন্তে এই ছোৱালীজনীক আঁতৰ কৰি লৈ যা আৰু লৈ গৈ বেত মাৰ গৈ। বেত মাৰ গৈ। এই কেদিন বেত মাৰা দেখিছ নহয় আৰু তোৰ দৰে চোকা মানুহে এই কাম নিশ্চয় ভালকৈ কৰিব পাৰিব।"

টমৰ উত্তৰ চোঁৱা। ইয়াকে কয় সৎসাহস। সৎসাহস মানুহৰ অধিক মাত্ৰাত থাকিলে পৃথিৱীত কষ্ট পাব লাগে। কিন্তু মানুহৰ সৎসাহস থাকিব লাগে। টমে সসম্ভ্ৰমে (যেনেকৈ গোলামে প্ৰভুক কোৱা উচিত) লেগ্ৰীক ক'লে, প্ৰভুয়ে মোক ক্ষমা কৰিব, প্ৰভুয়ে যেন এনে কামত মোক কেতিয়াও নলগায়। মই এনে কাম আগেয়ে কৰা নাই আৰু এতিয়াও নকৰোঁ। এনে কাম মোৰ পক্ষে অসম্ভৱ। প্ৰভুয়ে যেন মোক ক্ষমা কৰে।"

লেগ্ৰীয়ে তেতিয়াই এডাল চাবুক লৈ টমক এচমটা মাৰিলে। তাৰ পাছত যে কিমান ঘুচি কিল চাপৰ মাৰিলে আৰু ক'লে, "তোক আইধা কৰাৰ আগেয়ে কটাৰ পো কটা বন্দী মই তোক বহুতো কথা শিকাম, বুজিলি নে, গোলাম?"

মাৰি মাৰি যেতিয়া তাৰ হাত বিষাল তেতিয়া সি ক'লে, "এতিয়া কবিনে কটাৰ পো বন্দী কটা যে তই তাইক নেমাৰ। মাৰিবই লাগিব, গোলাম। জানিচ নে নাই।"

ইমান মাৰ খাই টমৰ গাৰ পৰা তেজ ওলাল। সেই তেজবোৰ মচি মচি কলে, "দেউতা, মই দিনে ৰাতিয়েই আপোনাৰ কাম কৰিম। দিনক ৰাতি কৰিম, ৰাতিক দিন কৰিম। আপোনাৰ কামৰ নিমিত্তে মই মোৰ জীৱন দিম। কিন্তু দেউতা, মোক ক্ষমা কৰিব, মই এনে কাম কেতিয়াও কৰা নাই, মই নকৰোঁও। এনে কাম ভগবানৰ কাম নহয়। ঈশ্বৰে এনে কাম আমাক কৰিবলৈ আদেশ কৰা নাই। মই

এনে কাম কেতিয়াও নকৰোঁ, কেতিয়াও নকৰোঁ, নকৰোঁ, নকৰোঁ।”

লেগ্রীয়ে গোলামৰ মুখৰ পৰা এনে কথা কেতিয়াও শুনা নাই। সি আচৰিত হ’ল। কিছু পৰ তবধ লাগি থাকিল। থাকি, থাকি পাছত ক’লে, “কচোন বাৰু, কি কথা ঈশ্বৰৰ আদেশ নহয়? এই ছোবালী জনীক বেত মৰা নহয় নে, গোলাম? সেইয়েই তোৰ কথা নহয় নে?

“হয় প্ৰভু” টমে কলে, “তাই বেমাৰী, তাইৰ শৰীৰত একোকে নাই। তাইৰ গাত হাত ডঙ্গাটো পাপৰ কথা। মই দেউতা এনে কাম কেতিয়াও কৰানাই আৰু এতিয়াও নকৰোঁ। প্ৰভু আপোনাৰ মন গ’লে মোক মাৰিব পাৰে, মাৰিবৰ মন গ’লে মাৰক মই একোকে নকওঁ। আপুনি মোৰ গৰাকী, মোৰ দেহা লৈ আপোনাৰ যি মন যায় কৰক। কিন্তু মই কাকো মাৰিব নোৱাৰোঁ। আপোনাৰ যিহকে মন যায় কৰক। এনে কাম মই কৰাৰ আগেয়ে মোক যেন আপুনি মাৰি পেলায়।”

এইবোৰ কথা টমে খং কৰি কোৱা নাই। টমৰ মাত মৃদু আৰু মিঠা। সকলো সময়তে যেনে এতিয়াও তেনে। কিন্তু সেই স্বৰত কি দৃঢ়তা। মাত এনে ডাঠ যে যি এই কথা শুনিছিল সিহে বুজিছিল সেই মাতৰ অৰ্থ কি। লেগ্রীয়ে খঙত কঁপি গৈছিল আৰু তাৰ চকুৰ পৰা অগ্নিফুলিঙ্গ ওলাইছিল। সজ মানুহক এনেবোৰ অস্ত্ৰই কি কৰিব?

“এই নিগাৰ, মই তোৰ গৰাকী নহঁও নে? মই তোক বাৰ শ ডলাৰ দি কিনা নাই নে? তোক কিনা কি? তোৰ কলা দেহাৰ সকলো খিনিকে মই কিনা নাই নে? তোৰ শৰীৰ, এনে কি তোৰ আত্মাও মোৰ নহয় নে? কচোন্ গোলাম?” এই বুলি লেগ্রীয়ে টমৰ গাত এটা লাথি মাৰিলে।

ইমান কষ্টৰ মাজত লাথি খাইও টমৰ মনত আনন্দ হ’ল। কি আনন্দ। পোন হৈ থিয় দি, আকাশৰ ফালে গৌৰৱ আৰু আগ্ৰহেৰে চাই চকুৰ লো আৰু তেজ বৈ যোৱা মুখেৰে ক’লে, “নহয় নহয়, কেতিয়াও নহয়। মোৰ আত্মা কেতিয়াও নহয়, প্ৰভু। আপুনি মোৰ আত্মাক কিনা নাই; আপুনি এই পৰম বস্তুটীক কিনিব নোৱাৰে। এই বস্তুটীক আগেয়েই এজনে কিনি থৈছে। কিনি থোৱা জনে এই ফেৰি বস্তুক ৰাখিবও পাৰিছে। কোনো কথা নাই, দেউতা, কোনো কথা নাই দেউতা। আপুনি মোৰ একণকে ক্ষতি কৰিব নোৱাৰে, দেউতা।

“মই নোৱাৰো নে? বাৰু চাবি। চাওচোন্ বাৰু কিবা কৰিব পাৰোঁ নে নোৱাৰোঁ। এই স্যাম্বো, কুইম্বো, ইয়াক এনে শিকনি দে এই বাৰ এই কুকুৰৰ পুতেকটোয়ে এমাহলৈ যেন নেপাহৰে।

অসুৰৰ দৰে নীগ্ৰো দুটাই টমক টানি লৈ গল।

সেই বেমাৰী ছোৱালীজনীয়ে কান্দিবলৈ ধৰিলে আৰু সকলোৰে সেই ঠাইৰ পৰা আঁতৰি গল।

ৰাতি। টমে কেকাই গোথায় বাগৰি আছে। ওচৰত কোনো নাই। গা তেজেৰে ভৰা। মহৰ কামোৰে টমৰ কষ্ট আৰু বঢ়াইছে। ইপিনে পিয়াহতো কষ্ট পাইছে। পানী এটুপি দিওতাওঁ কোনো নাই। এতিয়া টমৰ পানীৰ নিমিত্তেই কষ্ট। কোনোবা খোটালীৰ ভিতৰলৈ অহাৰ শবদ পাই টমে কলে, "কোন সেইয়া? ঈশ্বৰৰ নাম লৈ খোঁজো, মোক এটুকি পানী দিয়া, তুমি যোনেই হোৱা।"

এওঁ আৰু কোনো নহয়। এওঁ কেসি। কেসিয়ে লগত পানী লৈ আহিছিল। পানী এটা পাত্ৰত বাকি দি, টমৰ মুৰ অলপ ডাঙ্গি পানী খুৱাই দিলে। টমে কেবাবাটীও পানী খালে।

কেসিয়ে ক'লে, "যিমান পাৰা খোৱা। মই জানোঁ তোমাৰ কিমান কষ্ট হৈছে। মই তোমাৰ দৰে বহুত মানুহক এনেকৈ পানী খুৱাই দিছোঁ।"

"মোৰ ধন্যবাদ জানিব, মেম।" "মোক মেম বুলি নেমাতিবা। মই তোমাৰ দৰে এজন গোলাম। মই তোমাৰকৈ অতি তলৰ খাপৰ মানুহ টম।"

তুৱাৰৰ ফালে গৈ এখন কোমল তুলি আনি টমৰ বিছনা কৰি দিলে। সেই তুলি খনৰ ওপৰত ধোঁধোৱা বগা কাপোৰ পাতি দিলে আৰু সেই কাপোৰত অলপ পানী ছটিয়াই দিলে। তাৰ পাছত টমক সেই জুৰ বিছনাখনত শুৱালে।

টমৰ গাত ইমান বিষ আৰু কোৰ পৰা ঠাইবোৰৰ পৰা

ইমান তেজ বৈছিল যে, পোন হৈ শোৱা কামটো কৰিবলৈকো বহু পৰ লাগিছিল। কিন্তু চেচা বিছনাত গাটো থৰ পাৰি অলপ ভাল পাইছিল।

এই তিৰুতা জনীয়ে লেগ্ৰীৰ এনে নিষ্ঠুৰ ব্যৱহাৰ বহুবাৰ দেখি আহিছে, সেই দেখি তাই সেৱা-শুশ্ৰুষা কৰিব জানিছিল আৰু দৰবাদিও জানিছিল। টমক দৰব জাতি দি বহুতো সুস্থ কৰিলে। দলিয়াই পেলাই দিয়া কপাহ কেতবোৰ বুটলি আনি এটা গাৰু কৰি দিলে।

টমে ধন্যবাদ দিলে। তাই টমৰ ওচৰত বহি টমৰ ফালে বহু পৰ চাই থাকিল। মনত দুখ বেজাৰ। তাইৰ দীঘল চুলি মুখৰ চাৰিউফালে পৰাত তাইৰ মুখখন আৰু বিষাদেৰে ভৰা যেন দেখা গৈছিল।

"বন্ধু, এনে কামেৰে একো নহয়। তুমি যি কাম কৰিলা তাৰে একো কাম নহয়। তুমি সাহী, সজ মানুহ। ধৰ্ম্ম তোমাৰ ফালে। কিন্তু মিছা, সকলো মিছা। তুমি নুযুজিবা আৰু। এই মানুহটোৰ ভৰিৰ তলত মই পাঁচ বছৰ আছোঁ। মই তাক ভালকৈ জানোঁ। মই তাক ঘৃণা কৰোঁ, জানা নে? কি হব? এই বাগিচা খনৰ দহ মাইলৰ ভিতৰত কোনো বসতি নাই, আৰু এই ঠাইৰ চাৰিউ ফালে খাল, দ মাটী। এই মানুহটোৰ যি ইচ্ছা তাকে কৰিব পাৰে। ইয়াত ঈশ্বৰৰ আইনো নাই, মানুহৰ আইনো নাই। পৃথিবীত এনে কোনো বেয়া কাম নাই যে, ই কৰিব নোৱাৰে।"

টমে হাত জোড় কৰিলে। সকলো ফালে এন্ধাৰ। ক'লে "যীশু, প্ৰভু যীশু, এই দুখীয়া প্ৰাণীবিলাকক পাহৰিলা নে প্ৰভু। সহায় হোৱা, প্ৰভু, আমাৰ সহায় হোৱা।"

তিকুতাজনীয়ে মন ডাঠ কৰি আকৌ কব ধৰিলে, "চোৱা, টম্ তুমি যিবোৰ মানুহৰ লগত কাম কৰা সেই কুকুৰহঁতৰ নিমিত্তে তুমি কিয় দুখ ভুঞ্জিবা? কিবা এটা কথা হ'লে ইহঁতেই তোমাৰ শত্ৰু হ'ব। এইবোৰ মানুহ ইমান নীচ যে তুমি ভাবিবকে নোৱাৰা। তোমাৰ দৰে মানুহে এনেবোৰ মানুহৰ নিমিত্তে কষ্ট সহা মই একণকে সকাম নেদেখোঁ।"

"সিহঁতে কি জানে? সিহঁতে জানিলে হে? সিহঁতক এনে নিষ্ঠুৰ কিহে কৰিলে। কোনে কৰিলে? নহয়। নহয়। মই যদি এবাব ধৰ্ম্মপথৰ পৰা আন বাটলৈ যাওঁ ইয়াৰ ফল ক'ত শেহ হব কোনে জানে? মইয়েই যে ইহঁতৰ দৰে নহ'ম কোনে জানে? নহয়, নহয়, আই। মোৰ সকলোয়েই গল। ঘৈণী, লৰা-ছোৱালী, ঘৰ, আৰু এনে মৰমীয়াল গৰাকী, সকলোয়েই গ'ল। পৃথিবীত মোৰ আৰু একো নাই। এতিয়া মই ধৰ্ম্মকো হেৰুৱাব নোৱাৰোঁ। মোৰ ঈশ্বৰকো হেৰুৱাব নোৱাৰোঁ।"

তিকুতাজনীয়ে, ক'লে আৰু কিবা তোমাক লাগে নে? আৰু অলপ পানী নে?"

টমে আগ্ৰহেৰে পানী খালে। পানী খাই তাইৰ মুখৰ ফালে চাই থাকিল। ইচ্ছা যে, আৰু কথা কয়। কিন্তু তাই

ক'লে, "আৰু কথা নকবা। অলপ শোৱা এতিয়া।" এই বুলি ওচৰত পানী এঘটি থৈ আৰু আন আন বস্তু অলপ ঠিকঠাক কৰি তাৰ পৰা গুচি গ'ল।

টমক এই নিষ্ঠুৰ লেগ্ৰীৰ তাত থৈ এতিয়া ব'লা যাওঁ জৰ্জ্জ তেওঁৰ ঘৈণীয়েক আৰু পুতেকৰে সৈতে কেনে আছে চাই আহোঁগৈ।

ডৰ্কাস্ খুড়ীক মনত আছে নে? সেবিকা জনক। টম লোকাৰে ডৰ্কাসৰ যত্নত লাহে লাহে ভাল হৈ আহিব ধৰিছে। লোকাৰে কিন্তু এনে ধোধোৱা বগা বিছনাত এনেকৈ কেতিয়াও শোৱা নাছিল।

এদিন কপালৰ গাঠি ঠোপাকৈ লোকাৰে ডৰ্কাসক শুধিলে, "সেই ল'ৰাটো আৰু ছোৱালীজনী ইয়াতেই আছে হবলা।"

"আছে" ডৰ্কাসে ক'লে।

"তেনেহলে সিহঁত এতিয়াই ইয়াৰ পৰা যাওক। যিমান সোনকালে যাব পাৰে তিমানেই ভাল।"

ধীৰভাবে ডৰ্কাসে নিজৰ সিয়া কাম কৰি থাকি উত্তৰ দিলে, "এৰা, যাব বোধ কৰোঁ।"

"হেৰা শুনা, আমাৰ বহুত চোৰাং চোৱা আছে, সিহঁতে এই যুক্তৰাজ্যৰ পৰা ক্যানাডালৈ যোৱা বাটবোৰৰ ফালে চকু ৰাখে। স্যাণ্ডাস্কিত সিহঁতে ইহঁতৰ নিমিত্তে ভালকৈ চকু

ৰাখিব। মই জানোঁ। এতিয়া মই কৈয়েই পেলাওঁ। সিহঁতে ধৰা নপৰিলেই মই ভাল পাওঁ এতিয়া। এই মাৰ্ক্স হতশ্ৰী ঘোৰাটোক সেকা দিব লাগে, পাজিটোক। কৰা যে ছোৱালীজনীক যেন আন কোনো ৰকম কাপোৰ পিন্ধোৱা হয়। তাইৰ বিষয়ে সকলো ঠাইতে জাননী দিয়া হৈছে। তাইক যেন ইলাইজা বুলি সিহঁতে চিনি নেপায়।”

“বাৰু সেই বিষয়ে আমি কিবা এটা কৰিম।” ধীৰ ভাবে তেওঁ উত্তৰ দিলে। সেৰিকা হলে ধীৰ মৰমীয়াল, কষ্ট সহিব পৰা মানুহ হ'ব লাগে। আমাৰ ভাৰতত সেৰিকা লাগে।

যি কাৰণেই হওক, মাৰ্ক্সৰ হিংসাতেই হওক কি সিহঁতক মৰম কৰিয়েই হওক যি কি কাৰণেই হওক এই ফেৰি কথা লোকাৰে কৈ বৰ উপকাৰ কৰিলে।

টম লোকাৰৰ কথা একাষাৰ আৰু কওঁ। বহুত দিন বেমাৰত ভুগি আৰু কুয়েকাৰ পৰিয়ালৰ মৰম পাই গোলাম ধৰা কাম এৰি দিলে। গোলামৰ সলনি ভালুক, কুকুৰ নেচিয়া বাঘ আৰু আন আন বনৰ অধিবাসীক ধৰিবলৈ আৰম্ভ কৰি দিলে। যুক্তৰাজ্যত ই এটা বৰ ডাঙৰ বনৰীয়া জন্তু ধৰা মানুহ বুলি খ্যাতি লাভ কৰিলে। মানুহ ধৰা কামৰকৈ যে ই ভাল লোকাৰে শেহত জানিলে। ভালেই হ'ল।

টমৰ কথা শুনি সিহঁত দুই দল হ'ল। এদল জিম আৰু তাৰ মাক অৰু আন দল হ'ল জৰ্জ্জ, ইলাইজা আৰু

হাৰি। জিমহঁতক আগেয়ে বেলেগে পঠিয়াই দিয়া হ'ল। দুৰাতিমান পাছত ইহঁত গ'ল। গৈ স্যানডাস্কিত কোনো মিত্ৰ মানুহৰ লগত এৰাতি জৰ্জহঁত থাকিল গৈ।

ইলাইজাই লৰাৰ কাপোৰ পিন্ধিলে। চুলি কোচা কাটিবৰ সময়তহে ইলাইজাৰ মন বেয়া লাগিছিল। গিৰীয়েকক ক'লে, “চুলি কোচা যাব, বেয়া লাগিছে। তোমাৰ বেয়া লগা নাই নে জৰ্জ?” জৰ্জে এটা দুখৰ হাঁহি হাঁহিলে। তাৰ পাছত কেচিৰে চুলিখিনি কাটিলে। চুলি গ'লে আকৌ গজিব কিন্তু এবাৰ ধৰা পৰিলে আৰু মুক্তি নাই।

বুকুজেৰে মুৰ আচুৰি গিৰীয়েকৰ আগত থিয় হৈ হাঁহি, অলপ লাজকুৰীয়া ভাবেৰে কলে, “কেনে সুন্দৰ ল'ৰা সাজিছোঁ, চোৱা।” জৰ্জে কলে, “ইলাইজা, তুমি সকলো সময়তে সুন্দৰ।”

ইলাইজাই গিৰীয়েকৰ হাতখন চুই শুধিলে, “তোমাৰ বেজাৰ কিয় জৰ্জ? আৰু চব্বিশ্ ঘণ্টাৰ পাছত ক্যান্যাডা পাম গৈ। শুনিছোঁ বোলে জাহাজত এদিন এৰাতি মাথোন্, তাৰ পাছত———”

জৰ্জে ইলাইজাক ওচৰলৈ আনি ক'লে, “ইলাইজা, এৰা, তাকে ভাবিছোঁ। এতিয়া ইমান ওচৰ চাপি আহিছোঁ আৰু এই খিনিতে যদি কিবা এটা হয়। তেনেহলে—ইলাইজা, তেনেহলে আৰু মই সহিব নোৱাৰিম।”

সহধৰ্ম্মিণীয়ে ক'লে, “ভয় নকৰিবা। প্ৰভুয়ে আমাৰ মুক্তি

দিব নোখোজাহেতেন আমি ইমান খিনি বাট আহিব নোৱাৰিলোঁ হয়। প্ৰভু আমাৰ সহায়। মোৰ দৃঢ় বিশ্বাস, প্ৰভু আমাৰ লগৰীয়া হৈ আজিয়েই আমাক মুক্তি দিব।"

জৰ্জে ক'লে, "বাৰু তোমাৰ কথাই হওক।" এই বুলি জৰ্জে উঠি ক'লে, "বলা এতিয়া যাওঁ।" অলপ পৰ ঘৈণীয়েকৰ ফালে চাই ক'লে, "সঁচাসঁচিকৈয়ে, তোমাক বৰ সুন্দৰ দেখি। এতিয়া মুৰত টুপি পিন্ধা।" কেনেকৈ মতা মানুহে টুপি পিন্ধে দেখুৱাই দিলে।

মিসেস্ স্মিথ্ বুলি এজন মানুহে হেৰিক ছোৱালীৰ কাপোৰ পিন্ধাই খোটালীটোলৈ আনিলে। মাকে দেখি চুমা খাই ক'লে, "চোৱাচোন্ চোৱা কেনে দিপ্‌লিপ্ ছোৱালীটি আমাৰ আহিছে।"

হেৰিয়ে মাকৰ ফালে আচৰিত ভাবে চাই থাকিল। (মাজে মাজে দীঘল হুমুনিয়াহ কাঢ়ি) ইলাইজাই শুধিলে, "হেৰিয়ে তাৰ মাকক চিনি পাইছে নে?" হেৰিয়ে মাকক সাবটি ধৰিলে।

জৰ্জে কলে, "ইলাইজা, তাৰ সৈতে কথা নকবা। তাক বেলেগে ৰাখিব লাগে নহয়। মিসেস্ স্মিথ্, আপুনি আমাৰ পেহি দেই। মনত থাকে যেন। ইলাইজা, তুমি হাত দুখন দস্তানা পিন্ধি ঢাকি থোৱা। নহলে তোমাৰ কোমল হাত দুখনেই আমাক বিপদত পেলাব।" এনেবোৰ কথা কৈ গাড়ীত উঠিল গৈ।

সৌভাগ্যবশতঃ মিসেস্ স্মিথক তেওঁলোকে সেই ঠাইতে পালে। তেওঁ ক্যানাডাত থাকে। আৰু তেওঁক হেৰিৰ পেহিয়েক হবলৈ কোৱা হ'ল। হেৰিক দুদিনমান মিসেস্ স্মিথৰ লগত সেই গুণে ৰখা হৈছিল।

গাড়ীৰ পৰা তেওঁলোক নামিল। ডেকা লৰা দুটাৰ (জৰ্জ আৰু ইলাইজা) ভিতৰৰ এজনে (জৰ্জে) মালপত্ৰ বোৰৰ ঠিকঠাক কৰিলে গৈ আৰু ইলাইজাই মিসেস্ স্মিথ আৰু হেৰিক জাহাজত বহুৱালেগৈ। জৰ্জে কোনোবাই কোৱা শুনিলে "মই প্ৰত্যেক যাত্ৰীকে ভালকৈ চাইছোঁ, তেনে কোনো যাত্ৰীকে দেখা নাই, বুজিছা নে?"

এই মানুহটো জাহাজৰ কেৰাণীজন আৰু যিটিৰ সৈতে কথা কৈছিল, সি আছিল, মাৰ্কস্। মাৰ্কসে ক'লে, "তিকতাজনী আমাৰ বগা মানুহৰ দৰেই বগা আৰু মুনিহটোও বগা মিউলাটো। তাৰ হাতত এটা ছাপৰ চিন আছে।"

জৰ্জে টিকিট কিনিছিল। হাতখন অলপ কঁপিল। তাৰ পাছত আৰু একো নহল। জাহাজত লাহে লাহে আন যাত্ৰীৰ দৰে বহিলগৈ। মিসেস্ স্মিথ আৰু হেৰিয়ে তিকতাৰ কেবিনলৈ গ'ল। জৰ্জ আৰু ইলাইজাই একালে কথা পাতি থাকিল। অলপ পৰ পাছত মাৰ্কস্ গুছি যোৱা দেখি জৰ্জৰ আনন্দ হল। তাৰ পাছতেই জাহাজ এৰি দিলে।

মুক্তি। ইৰি হ্ৰদৰ পানী সেই দিনা সূৰ্য্যৰ পোহৰত কেনে

জিলিক-মিলিক কৰিছিল। কি সুন্দৰ বতাহ। জাহাজ খনৰ গতিয়েই বা কেনে গম্ভীৰ আৰু মিঠা। অলপ যোৱাৰ পাছত সিপাৰৰ ইংৰাজ বসতি দেখা গ'ল। তাৰ পাছত ক্যান্যাডাৰ এম্হাৰ্ষ্টবাৰ্গ (Amberstburgh) বুলি এখন ঠাইত জাহাজ ৰ'ল গৈ। তেওঁলোক নামিল। মুক্তা এতিয়া আৰু গোলাম নহয়। জাহাজ যেতিয়া আকৌ মেলি দিলে, কিছু দূৰৈলৈ যোৱাত জৰ্জ আৰু ইলাইজাই হেৰিক সাবট মাৰি ধৰি আনন্দত কান্দি পেলালে। আৰু আঠু কাঢ়ি সেই করুণাময় পৰমেশ্বৰক কৃতজ্ঞতা জনালে। মিসেস্ স্মিথে এওঁলোকক এজন ধৰ্ম্মভীৰু খ্ৰীষ্টানৰ ঘৰলৈ লৈ গ'ল। এই খ্ৰীষ্টানজনে এনে বহু মানুহক আশ্ৰয় দিছিল।

——:০:——

আশা কৰোঁ তোমালোকে ডাঙৰ হ'লে এখন Uncle Tom's Cabin পঢ়িবা। ইয়াত সকলো কথা দিয়া হোৱা নাই। এইখন অতি চমু কিতাপ্। চমু কিতাপ পঢ়ি সোৱাদ পাই ডাঙৰ কিতাপ পঢ়িবা দেই।

এতিয়া টমৰ তালৈ যাওঁ ব'লা। তেওঁৰ ঘাবোৰ শুকুৱাৰ আগেয়েই লেগ্ৰীয়ে হুকুম দিলে যে, টমে বাগিচাৰ কাম কৰিব লাগে। টমৰ দুখ আৰু কষ্টৰ মাত্ৰা বাঢ়িল। লেগ্ৰীয়ে টমক বহুত ৰকম কষ্ট যন্ত্ৰণা দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। এনে নীচপ্ৰকৃতিৰ মানুহৰ আনক কষ্ট দিবৰ ছুতা ওলায়েই থাকে। টমে ভাবিছিল যে, দেৱবাৰে তেওঁ বাইবেলখন পঢ়িবলৈ সময়

পাব। কিন্তু ক'ত? সেই বাগিচাত দেৱবাৰ আনবাৰৰ সমান। আনবাৰে যি কাম দেৱবাৰেও সেই কাম। প্ৰথমে প্ৰথমে কাম কৰি আহি জুহালৰ জুইৰ পোহৰতেই অলপ পৰ বাইবেলখন পঢ়িছিল। পাছত টমে ইমান কামৰ কোব সহিব নোৱাৰা হ'ল। গধূলি ঘৰলৈ উভতি আহোঁতে টমে শেহত মূৰ ঘূৰুৱা আৰু চকুৰে এন্ধাৰ দেখাৰ নিমিত্তে আৰু সেইকণপৰো পঢ়িব নোৱাৰা হ'ল। আনবোৰ বনুৱাৰ দৰে ভাগৰ লাগি আহি ধাৰি-পাটীত দীঘল দি পৰিছিলহি।

এদিন গধূলি জুহালত তেওঁ বান্ধি আছিল। মনত দুখ। ভাবিলে বাইবেলখন অলপ পঢ়ে তাকে ভাবি নুমাই যোৱা জুইত আৰু অলপ ভগা-চিগা খৰি দিলে। বাইবেল-খন উলিয়ালে। সেই পবিত্ৰ কিতাপ খনিত তেওঁৰ ভাল লগা ঠাইবোৰত চিন দিয়া আছে। কিন্তু চকুৰে ভালকৈ নমনে। কি কৰিব? কিতাপ খনি আকৌ জেপত ভৰাই থ'লে। কোনোবা এটাই কৰ্কশ হাঁহিৰে তেওঁক শুধিলে, "তেনেহলে বন্ধু, ধৰ্ম্মে তোক আৰু কাম নিদিলে নহয় নে?"

এই কথাষাৰে টমক বৰ বিন্ধিলে। তেওঁ মনে মনে থাকিল।

লেগ্ৰীয়ে ক'লে, "তোৰ অকণো বুদ্ধি নাই। তোৰ ভালৰ নিমিত্তে মই তোক কিনিছিলোঁ। তই এতিয়া স্যাম্বো আৰু কুইম্বোবকৈও ভাল কাম পালি হয় আৰু তোৰ ইমান দুখ আৰু কষ্টও নহল হয়। টম, মোৰ কথা শুন।"

টমে কলে, "মই যি বাট ধৰিছোঁ, ধৰিয়েই থাকিম। ঈশ্বৰ মোৰ সহায় হওক কি নহওকেই মই তেঁওক কেতিয়াও নেৰোঁ। আৰু এই জীৱনৰ শেষলৈকে মই তেওঁক নেৰোঁ।"

"তোক এতিয়াও ঠিক কৰিম, বুজিলিনে? খবৰদাৰ।" লেগ্রীয়ে এই বুলি কৈ গুছি গল।

ঈশ্বৰৰ কি আচৰিত সৃষ্টি। যেতিয়া মানুহৰ দুখ কষ্ট হয়, যেতিয়া আৰু কোনো আশা-ভৰসা মানুহে নেদেখে, তেতিয়া ঈশ্বৰে তেওঁৰ শক্তিক বৰণ কৰি লবলৈ উপযুক্ত বল দিয়ে। টমৰো সেই অৱস্থা হ'ল। টমৰ বেতৰ কোবৰ ঘা শুকুৱা নাই, মনত অশান্তি, সকলো পিনে দুখ কষ্ট কিন্তু এক ঐশ্বৰিক শক্তি আহি টমক নৱশক্তি দিলে। নিৰ্ব্বিকাৰ ভাব উপস্থিত হ'ল। দুখ কষ্টৰ সীমাৰ বাহিৰলৈ টম গ'ল। তেওঁৰ শৰীৰ আৰু মনত যিমানেই দুখ থাকক আনৰ দুখ দেখিলেই টম সেই ঠাইত উপস্থিত হৈ আনৰ দুখ লাঘৱ কৰিছিল। এই মানুহটীয়ে সকলো দুখৰ ভাৰ বহন কৰিছিল। কথাতো কামতো। সকলোৰে অন্তৰত সুখ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তোমালোকে ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ জগৎ কবিৰ সঙ্গীত (নাম) জানা "আসন তলেৰ মাটীৰ পৰে লুটিয়ে ৰব।" টমৰো সেই ভাব। টমে নিজে কোনো বস্তু আগৈয়ে নলৈ সকলোৱে লোৱাৰ পাছত যি বাকি থাকিছিল তাকে লৈছিল। টম, তুমি আদৰ্শ পুৰুষ এজন, তুমি এজন মহাপুৰুষ।

জাৰ। টমৰ গাৰ কাপোৰ আনি আনক দিছিল। জহ।

তেওঁ মুকলি খিলিকিৰ ওচৰৰ ঠাই সেই জহত কষ্ট পোৱা মানুহটীক দিছিল। তোমালোকে ডাঙ্গৰ কিতাপখন পঢ়িবা। তেতিয়া জানিবা টমৰ মহত্বৰ কথা। গোলাম হলেও, প্ৰপীড়িত হলেও মানুহৰ আত্মা যে এইবিলাক পাৰ্থিব কাৰণৰ অধীন নহয়, টমৰ জীৱনীৰ পৰা তোমালোকে জানিব পাৰিবা। অৱশ্যে জানিবা যে, এই টম সেই নাৰী জাতিৰ ভিতৰৰ এজন প্ৰধানতম মহিলাৰ (হেৰিয়েট্ বীচাৰ ষ্টো) কল্পনাৰ সৃষ্টি। এই ষ্টো মহিলাই নীগ্রো জাতিৰ বহুত কষ্ট আৰু দুখ দেখি এই কিতাপ খনি লেখিছিল। সেই দেখি কওঁ যে টমৰ চৰিত্ৰ কাল্পনিক নহবও পাৰে। এব্ৰেহাম (এব্ৰেম) লিংকনৰ (Abraham Lincoln) নাম শুনিছা নে? তেওঁৰ সময়ত যে যুক্তৰাজ্যৰ উত্তৰবাসী মানুহবিলাকৰ সৈতে দক্ষিণবাসী মানুহৰ যুজ হৈছিল, সেই বিষয়ে তোমালোকে বুৰঞ্জী পঢ়ি নিশ্চয় জানিছা। সেই যুজৰ আন কাৰণ থাকিলেও তাৰ এক প্ৰধান কাৰণ এই চুটী-চাপৰ অথচ তেজস্বিনী ষ্টো মহিলাৰ কিতাপ। ডাঙ্গৰ হলে, ডাঙ্গৰ হ'লে কি, যেতিয়াই পাৰা তেতিয়াই ভাল ভাল কিতাপবোৰ পঢ়িবা দেই। কিতাপৰ দৰে বন্ধু নাই, জানিবা। দুখত সুখত সকলো সময়ত জানিবা কিতাপ তোমালোকৰ বন্ধু। মানুহ কপট হব পাৰে। কিতাপ কেতিয়াও কপট নহয়।

সুবিধা পালেই টমে লগৰীয়া-বিলাকক বাইবেল পঢ়ি ভাল ভাল কথাবোৰ শুনাইছিল। তেঁওৰ সৰল সহৃদয়

ব্যৱহাৰৰ নিমিত্তে সেই বাগিচাৰ সকলোৰে সেই মিউলাটো তিৰুতাজনীৰো এনে কি কেসিৰো ভগবানৰ ফালে মন গল। টমৰ ব্যৱহাৰে আটাইৰে মন স্নিগ্ধ কৰিলে। ভাল মানুহৰ লগত থাকিলে সকলোৰেই ভাল হয়। টমৰ লগ পোৱাৰ নিমিত্তে সেই বাগিচাৰ সকলো কাম কৰা মানুহেই ভাল হ'ল। সদাই ভাল মানুহৰ লগত থকা ভাল। বেয়া মানুহ সকলো সময়তে সাপৰ দৰে। সাপক দেখিছা। সাপক মানুহে বশ কৰে, দেখিছা। কিন্তু সাপক পুৰাপুৰি বশ কৰিব কোনেও নোৱাৰে। কিন্তু মানুহৰ কথা বেলেগ। বেয়া মানুহ ভাল মানুহৰ লগত থাকিলে, ভাল মানুহৰ কথা শুনিলে আজি নহয়, কালি নহয়, এদিন ভাল হবই হব। সেই বাগিচাৰ কাম কৰা মানুহবিলাকৰ স্বভাৱেই তাৰ এটি উজ্জ্বল দৃষ্টান্ত।

——ঃ০ঃ——

কোনো বস্তুৰেই সকলো সময়তে একে নেথাকে। চিৰদিন কেতিয়াও সমানে নাযায়। কেসি আৰু এমেলিন বুলি এজনী তিৰুতাৰ দাসত্ব শেহ হ'ল। সিহঁত পলাল। সিহঁত পলাই যোৱাত লেগ্ৰীৰ খঙৰ মাত্ৰা আৰু বাঢ়িল। খঙৰ কোব পাৰিল গৈ টমৰ গাত। লেগ্ৰীয়ে ভাবিলে যে, টমৰ শিক্ষাতে এনে ঘটনা হ'ল "সি মোৰ নহয় নে? মোৰ যি ইচ্ছা যায় মই তাকে কৰিব নোৱাৰোঁ নে? তাক যদি মই মাৰিব খোজোঁ কোনে ৰাখিব পাৰে? তাৰ সাহ ইমান হয় যে, মোৰ কামত বাধা দিব।" কিন্তু টম ভাল চাকৰ। কাম

সুকলমে কৰে। তাৰ কিবা এটা হ'লে বাগিচাৰ ক্ষতি হ'ব। সেই দেখি লেগ্ৰীয়ে টমৰ একো ক্ষতি তেতিয়াই নকৰে। পাছদিনা পুৱা সি বন্দুক লৈ সেই কুকুৰবোৰ লৈ তাৰ নিজা বাগিচাৰ আৰু আন ওচৰচুবুৰিয়া বাগিচাৰ মানুহ লৈ কেসি আৰু এমেলিনক বিচাৰিব। যদিহে সিহঁতক পায়, তেনেহলে ভাল ; নেপালে টমক————

ৰাতিপুৱা ছোৱালীহুটীক বিচাৰিবলৈ মানুহে কুকুৰে ওলাল। কিন্তু বিচাৰি সিহঁত হায়ৰাণ হ'ল। সিহঁতক নেপালে। লেগ্ৰী ভাগৰ আৰু কড়া মেজাজ লৈ ঘৰলৈ উভতি গ'ল। গৈয়েই হাওলা মাচিয়াত দীঘলকৈ পৰি কুইম্বোক হুকুম দিলে, "এই কুইম্বো, টমটোক ধৰি আন গৈ। সি কুকুৰৰপোটোৰেই এই কামৰ গুৰি। তাৰ কলাচালৰ আজি আইধা নেৰাখো। তাৰ কলাচালৰ পৰা কথা ফেৰি যদি নুলিয়াঁও আজি তাৰ শেহ কৰিম।"

স্যাম্বো কুইম্বো শত্ৰু। কিন্তু টমক দুইয়ো দেখিব নোৱাৰিছিল। কিয়নো লেগ্ৰীয়ে প্ৰথমে কৈছিল যে, টমক অভাৰ্সিয়েৰৰ বাব দিব। সি কৰবালৈ গ'লে টমেই বাগিচাৰ তত্বাৱধান কৰিব। এনে কথা স্যাম্বো, কুইম্বোৰ ভাল লাগিব নে? আৰু যেতিয়া দেখিলে যে, টমক সিহঁতৰ গৰাকীয়েও দেখিব নোৱাৰা হল, তেতিয়াতো কথাই নাই। লেগ্ৰীৰ হুকুম পাই কুইম্বোই অতি ৰং মনেৰে টমক আনিবলৈ গ'ল।

লেগ্ৰীৰ হুকুম শুনি টমে তেতিয়াই জানিলে যে, আজি

কিবা এটা হব। লেগ্ৰীৰ নীচ হৃদয়ৰ কথা টমে ভালকৈ জানিছিল। কিন্তু টম ঈশ্বৰ-বিশ্বাসী। ঈশ্বৰৰ ওপৰত বিশ্বাস ইমান আছিল যে, তেওঁ মৃত্যুকো ভয় নকৰিছিল।

তেওঁৰ পাচি এফালে থৈ ওপৰলৈ চাই ক'লে, "তোমাৰ হাতত, হে প্ৰভু, মোৰ আত্মা সঁপি দিছোঁ। তুমি মোক তো কিনি লৈছা, হে মোৰ প্ৰভু, সত্যৰ প্ৰভু।" এই বুলি কুইম্বোক ক'লে, "এতিয়া মোক লৈ যোৱা।"

অসুৰটোৱে টমক টানি আজুৰি লৈ যাঁওতে যাওঁতে কলে, "হা, হা, এইবাৰ সেকা পাবি। মাষ্টৰ খংত জ্বলি-পকি আছে। মজা পাবি। তোৰ ইমান সাহ যে, মাষ্টৰৰ নিগাৰ-বোৰক তই পলাই যাবলৈ শিকাৱ। চাবি এতিয়া তোৰ কি হয়?" এইবোৰ কথা টমৰ কাণে দি সোমোৱাই নাই। কোনোবাই যেন ওপৰৰ পৰা এই কথা টমক শুনাইছে। "যি তোমাৰ শৰীৰক ধ্বংস কৰে, তাক ভয় নকৰিবা। সি আৰু তোমাৰ একোকে কৰিব নোৱাৰে।"

টমে ভাবিলে তেওঁৰ মুক্তি ওচৰ।

লেগ্ৰীয়ে টমক দেখিয়েই তেওঁৰ চোলাৰ কলাৰটো ধৰি কলে, "তই জান নে টম, তোক আজি মই মাৰিম।" টমে ধীৰ ভাবে উত্তৰ দিলে "হব পাৰে প্ৰভু।"

"হব পাৰে নহয়, মই ঠিক কৰিছোঁ যে, আজি মই তোক মাৰিম। যদি কৰ ছোৱালীছুটা কত আছে, তেনেহলে তোক মই ক্ষমা কৰিম। নহলে তোক মাৰি পেলাম। ক।

টম নীৰবে থিয় হৈ থাকিল।

"তই নাই শুনা নে" সিংহৰ গৰ্জ্জনৰ দৰে লেগ্ৰীয়ে সুধিলে, "নকৱ কিয়?"

"মোৰ একো কবৰ নাই।" টমে ধীৰ আৰু দৃঢ়ভাবে উত্তৰ দিলে।

লেগ্ৰীৰ আৰু খং বাঢ়িল। কিন্তু খং দমন কৰি কলে, "টম, শুন্, তোক মই আগেয়ে এৰি দিছোঁ দেখি তই ভাবিছ, এইবাৰো এৰিম। নেৰোঁ, বুজিলি নে? মই বহুত ভাবি-চিন্তি এই কথা কৈছোঁ। হয় তোক ঠিক কৰিম, নহলে তোক মাৰি পেলাম। তোৰ প্ৰতি টোপা তেজ গণিম (ইয়াৰ মানে হৈছে. গাৰ সকলো তেজখিনিয়েই উলিয়াব) আৰু তই নমৰালৈকে তোক নেৰোঁ।"

টমে তেওঁৰ গৰাকীৰ ফালে চাই ক'লে, "প্ৰভু, আপোনাৰ যদি কিবা দুখ কি বিপদ হয়, কি বেমাৰ হয় মই আপোনাৰ উপকাৰৰ নিমিত্তে প্ৰাণ দিবলৈ সাজু আছোঁ। এই মহা-পাপ কিন্তু আপনি নকৰিব। আপোনাৰ যিহকে ইচ্ছা হয় কৰোক--মোৰ কষ্ট শেষ হব, কিন্তু আপোনাৰ দোষৰ নিমিত্তে যদি আপুনি অনুতাপ নকৰে আপোনাৰ কষ্টৰ শেষ কেতিয়াও নহয়।"

এনে কথা শুনি টমক মাৰি মাৰি মাটীত পেলালে।

বহুত পৰ মাৰাৰ পাছত স্মাম্বোৰ মনও গলিল। কলে, "প্ৰভু তাৰ ফালে আইধা হয়——আৰু"

লেগ্ৰীয়ে ক'লে, "সি সই নেকাঢ়িলে মাৰি থাকিবি, মাৰি থাক, মাৰি থাক। যিমান পৰলৈকে নকয় মাৰি থাকিবি।"

টমে চকু মেলি লেগ্ৰীৰ ফালে চাই ক'লে, আপোনাৰ আৰু কি কৰিবৰ আছে? একোকে নাই। আপোনাৰ অদৃষ্ট বৰ বেয়া কিন্তু মই আপোনাক মোৰ অন্তৰতম হৃদয়ৰ পৰা ক্ষমা কৰোঁ।" এই বুলি একেবাৰেই মুচ্‌কচ্‌ গ'ল।

লেগ্ৰীয়ে অলপ আগ বাঢ়ি আহি কলে, "ইঃ, সঁচাকৈয়ে ইয়াৰ কালে শেষ হ'ল। ই গ'ল। ভালেই হ'ল। ইয়াৰ মুখ বন্ধ হ'ল।"

এই বুলি লেগ্ৰী তাৰ পৰা গুচি গল। লেগ্ৰী যোৱাতে আটাইবোৰ নীগ্ৰো একেলগ হৈ টমক সেৱা কৰিব ধৰিলে। স্যাম্বোই এবাৰ কলে, "আমি আটায়ে বেচাৰাক কি যে নিষ্ঠুৰ ব্যবহাৰ কৰিছোঁ। হায়, হায় কিয় কৰিলোঁ।"

টমে চকু মেলি চাই লাহে লাহে ক'লে, "একো কথা নাই। মই তোমালোকক আটাইকে ক্ষমা কৰিছোঁ স্যাম্বো।"

——ঃ঳ঃ——

এই ঘটনাৰ দুদিন পাছত এজন ডেকা লৰাই গাড়ী ডকাই আহি লেগ্ৰীৰ ঘৰৰ আগত ৰ'ল হি। নামি গৰাকীৰ সৈতে দেখা কৰিব খুজিলে। এওঁ জৰ্জ শ্বেলবি। নৈৰ ভাটিৰ ফালে মাকৰ জমিদাৰীৰ সংক্ৰান্ত কাম তদাৰক কৰিবলৈ আহি এবাৰ টমক বিচাৰি চাবলৈ মন গ'ল। কেবা মাহো বিচাৰি বিচাৰি টমক নেপালে। অকস্মাৎ এজন মানুহৰ পৰা বাতৰি পালে যে, টম লেগ্ৰীৰ বাগিচাত আছে। সেই কথা শুনিয়েই ইয়ালৈ তৎক্ষণাৎ আহিল। ইচ্ছা যে, টমক আকৌ কিনি লয়। লেগ্ৰীয়ে মাতি পঠিয়ালে।

জৰ্জে ক'লে, "শুনিছোঁ বোলে নিউ অৰ্লীন্সত আপুনি টম বুলি এটি মানুহ কিনিছে। সি মোৰ দেউতাৰ বাগিচাত কাম কৰিছিল। পাৰোঁ যদি তাক কিনিবলৈ আহিছোঁ।"

লেগ্ৰীয়ে অলপ খংৰ ভাবেৰে ক'লে, "এৰা, কিনিছিলোঁ। এনে বেয়া অবাধ্য গোলাম মই আৰু দেখা নাই। সি কুকুৰৰ পুতেকটোয়ে এতিয়া মৰিবলৈ ওলাইছে। মৰে নে নাই কব নোৱাৰোঁ।"

"সি ক'ত? মই তাৰ সৈতে দেখা কৰিব খোঁজো।" এই বুলি মনৰ দুখ আৰু খঙ্গেৰে জৰ্জে অনুমতি খুজিলে। খং বৰকৈ হৈছিল কিন্তু দমন কৰিলে।

ঘোড়াৰ লাগাম ধৰি থকা মানুহটোৱে টমে থকা ঠাই দেখুৱাই দিলে।

জৰ্জে আৰু একো নকৈ সেই ফালে খোজ ল'লে। গৈ দেখে যে, টম শুই আছে। শৰীৰত দুখ কি কষ্ট একোকে নাই কিয়নো কষ্ট অনুভৱ কৰিবৰ শক্তিও টমে এতিয়া হেৰুৱাইছে। এনে বলিষ্ঠ সঁজাৰ পৰা প্ৰাণ ইমান সোনকালে এৰি যাব নোখোজে, সেই দেখিয়েই এই দুইদিন একে ভাবে পৰি আছিল। তেওঁক এনে ভাবে পৰি থকা দেখি জৰ্জৰ

মুৰ ঘুৰাল। ক'লে, "ই সন্তুৰ নে, এনে কথা হব পাৰে নে? এই বুলি ওচৰত বহি ক'লে, "টম দদাই, টম দদাই, মোৰ বন্ধু।"

এই মিঠা মাত টমৰ কাণত সোমাল। টমে লাহেকৈ মুৰটো জর্জৰ ফালে লৈ গৈ অলপ হাঁহিলে।

"টম্ দদাই, উঠা, এবাৰ কথা কোৱাচোন্। তোমাৰ মাষ্টৰ জর্জ আহিছে, তোমাৰ নিজৰ মাষ্টৰ জর্জ। মোক চিনি পোৱা নাই নে?"

আচৰিত হৈ ক'লে, "মাষ্টৰ জর্জ! মাষ্টৰ জর্জ।" এই বুলি অলপ পৰ তলকা মাৰি ভাবিলে, চালে, চাই ক'লে, "ধন্য ভগবান! হয়, হয়, হয়, মই যি বিচাৰিছিলোঁ তাকে পালোঁ! তেওঁলোকে মোক পাহৰা নাই। তেনেহলে মোৰ কি আনন্দ। মই এতিয়া সুখেৰে মৰিম। ধন্য ভগবান, ধন্য ভগবান।"

জর্জে কলে, "তুমি নমৰা, তোমাক মৰিবলৈ নিদিওঁ আমি। তোমাক ঘৰলৈ লৈ যাবলৈ আহিছোঁ টম্ দদাই"

"মাষ্টৰ জর্জ, এতিয়া আৰু নোৱাৰোঁ। বহুত পাছত আহিলা তুমি। এতিয়া আৰু সময় নাই। প্ৰভুয়ে মোক কিনিছে, আৰু মোক নিজা ঘৰলৈ লৈ যাবলৈ ওলাইছে। মই যাবলৈ বং মনেৰে বাট চাই আছোঁ, মাষ্টৰ জর্জ।"

জর্জক দেখি যি আনন্দ হৈছিল, এতিয়া সেই আনন্দ কমি আহিল। টমৰ বল লাহে লাহে কমি আহিল।

"খ্ৰীষ্টৰ প্ৰেমৰ পৰা দূৰৈত আমাক কোনে ৰাখিব পাৰে?" এই বুলি মিঠা হাঁহি এটি মুখত লৈ চকু মুদিলে।

জর্জে এই দৃশ্য দেখি অলপ পৰ নিস্তব্ধভাবে সংসাৰৰ অনিত্যতাৰ কথা ভাবি বহি থাকিল। অলপ পৰ থাকি টমৰ গাত নিজৰ "ক্লোক"টো পেলাই দিলে। ভাবিলে সজ্ খ্ৰীষ্টিয়ান হোৱা কি সুখৰ কথা।"

নীগ্ৰোবিলাকক ক'লে, "বোপাইহঁত, আমি এওঁক মোৰ ৱেগনলৈ লৈ যাওঁ বল। মইও তইঁতৰ লগত এওঁক তোলোঁ। এডাল কোৰো আনিবি, বোপাইহঁত দেই।" এটাই কোৰ আনিলে। জর্জ আৰু দুটা নীগ্ৰোই লাহে লাহে সসম্ভ্ৰমে টমক গাড়ীত তুলিলে গৈ। বাগিচাৰ বাহিৰে গছৰ ছাঁ থকা এডোখৰ ওখ ঠাইত টমক কবৰ দিয়া হল। এজনে শুধিছিল, "মাষ্টৰ আপোনাৰ "ক্লোক"টো তুলি লওঁ।" তেওঁ ক'লে, "নেলাগে, নেলাগে, মোৰ বন্ধুক আৰু মই একোকে দিব নোৱাৰোঁ, এই বস্তুটো তেওঁৰ লগতে যাব দিয়া।"

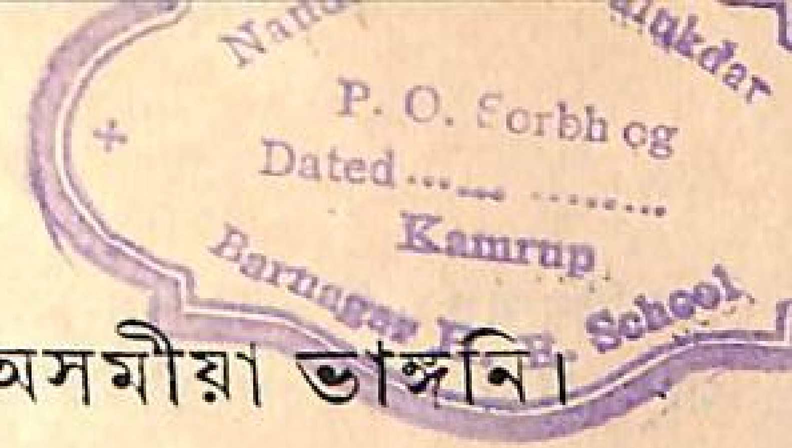
জর্জে সেই পবিত্ৰ ঠাইৰ ওচৰত আঠু কাঢ়ি ভগবানক এই বুলি প্ৰাৰ্থনা কৰিলে "শুনা, অনন্তনাথ, শুনা পৰমেশ্বৰ তোমাক সাক্ষী কৰি আজি মই প্ৰতিজ্ঞা কৰিলোঁ যে, মই মোৰ শক্তি অনুসাৰে মোৰ জন্মভূমিৰ পৰা দাসত্ব প্ৰথা উঠাই দিবলৈ যত্নবান হম। ভগবান, সহায় হোৱা।"

আমাৰ বন্ধু টমৰ শেষ আবাসভূমিত "এই ডোখৰ টমৰ শেষ আবাসভূমি" বুলি কোনো চিন কি এনে কোনো কথা

লেখা নাই কিন্তু টমৰ প্ৰভুয়ে জানে তেওঁৰ প্ৰিয় টম কত আৰু নিৰ্দ্দিষ্ট সময়ত টমক সেই ঠাইৰ পৰা তেওঁ মাতি লৈ যাব।

বিদেশী কথাৰ অসমীয়া ভাঙ্গনি।

মিউলাটো। (Mubatto)

ক'লা (নীগ্ৰো) আৰু বগা মানুহৰ সন্তান।

কোৱড্ৰূন্ (Quadroon)

মিউলাটো আৰু বগা মানুহৰ সন্তান।

কুৱেকাৰ (Quaker)

জৰ্জ ফক্স নামেৰে এজন মানুহে প্ৰতিষ্ঠা কৰা ধৰ্ম্মসমাজ। ইয়াক বন্ধুসমাজ বুলিও (Society of Friends) কয়। এওঁলোক খ্ৰীষ্টান।

ডৰ্কাস্ (Dorcas)

বাইবলত এই নামৰ উল্লেখ আছে। জপা বুলি ঠাইৰ এজন সজ কাম কৰা তিৰুতা। এই তিৰুতাজন দয়াশীলা আছিল। গৰীব-দুখীক মৰম কৰিছিল। বাইবলৰ "এ্যাক্টস্ (Acts) ত এই তিৰুতাজনৰ উল্লেখ আছে। এওঁক তাত টেবিথা (Tabitba) বুলিও উল্লেখ কৰা হৈছে।

মেথডিষ্ট (Methodist)

জন্ ৱেস্‌লি (John wesley ১৭০৩—১৭৯১) নামৰ এজন মানুহে প্ৰতিষ্ঠা কৰা এক ধৰ্ম্মসমাজ। এওঁলোকক

ৱেস্লিয়ানও (Wesleyan) বোলে। এওঁলোকে অতি নিয়মৰ (Method) বশবৰ্ত্তী হৈ ধৰ্ম্মকৰ্ম্ম কৰে দেখি এওঁলোকক Methodist বোলে।

গুড্‌বাই (Good bye)

বিদায় সম্ভাষণ। মানে ঈশ্বৰ তোমাৰ লগত থাওক। কেবাদিন কি বহুদিনৰ নিমিত্তে বিদায় ল'লে এই কথা ব্যৱহাৰ হয়। নহলে সাধাৰণতঃ গুড্‌মৰ্নিং, গুড্ আফ্‌টাৰনুন, গুড্ ঈভ্‌নিং ব্যৱহাৰ হয়। গুড্ নাইট্ ৰাতি বিদায়ৰ সম্ভাষণ। দেখা হলে এই কথা ব্যৱহাৰ নহয়।

হ্যাণ্ডনোট (Handnote)

টকা ধাৰে ল'লে যি প্ৰাপ্তি স্বীকাৰ পত্ৰ লেখি দিয়া হয়। ইয়াত টিকট (ষ্ট্যাম্প) থাকিব লাগে, তেহে আইনসঙ্গত হয়।

স্বেনেটৰ

যুক্তৰাজ্যৰ প্ৰজা প্ৰতিনিধি। যি সকল মানুহে স্বেনেট সভাত বহিব পাৰে।
